

835

شماره
۴۵۵

۱۵۵ تصوف

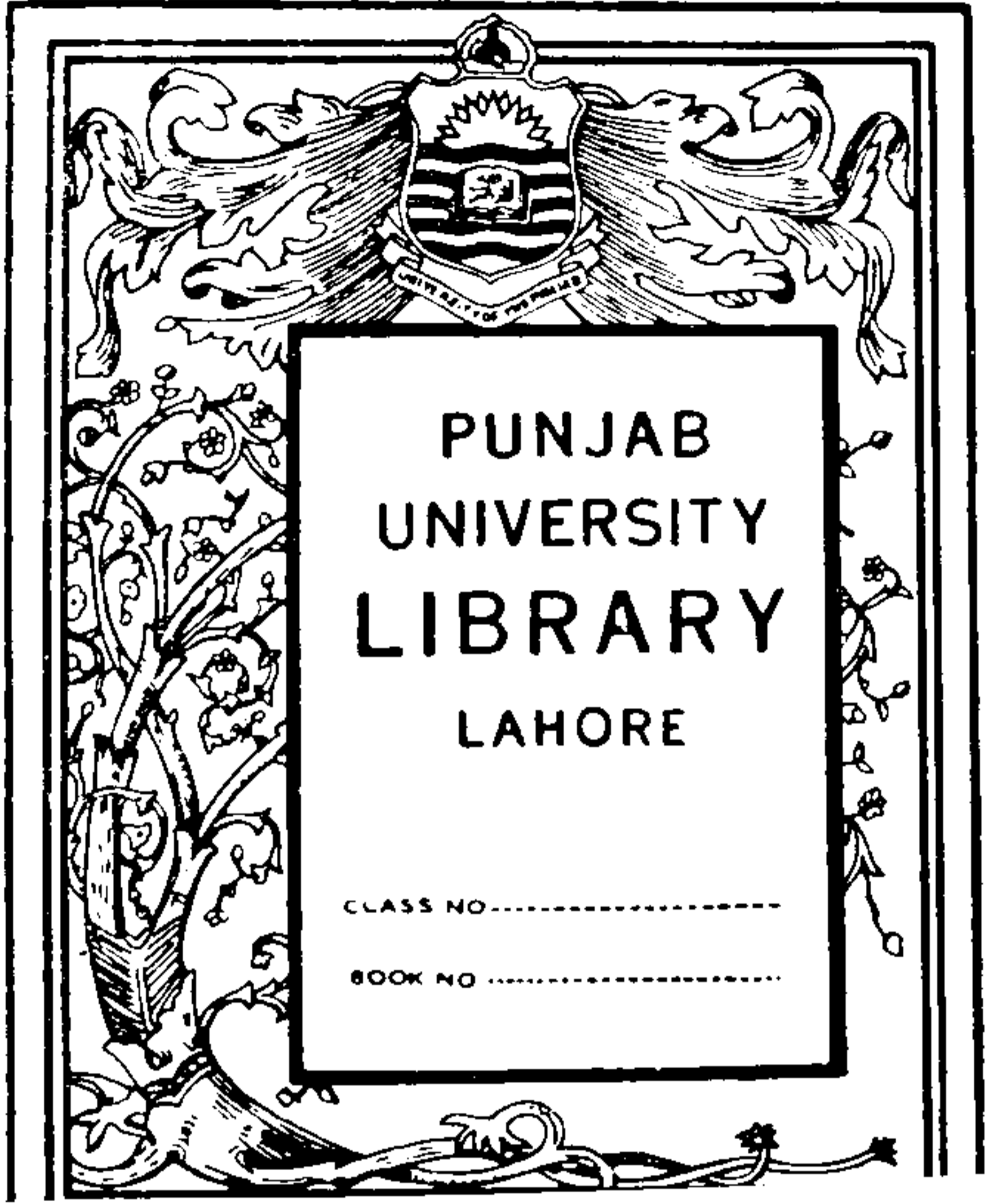
تصوف

رسائل مشتمل بر

۱۳

بدر ایضاً تاجری

ذاتی طور پر خریدے گئے ہیں احمد شہزاد، نقشبندی مجدی

جو 2001ء میں میاں صاحب نے

پنجاب یونیورسٹی لائبریری کو عطا فرمایا

53581

رسائل نقشبندیہ

- (۱) رسالہ القاسم نقیبہ۔ از حضرت خواجہ عبید اللہ ادرارہ ^{رحمۃ اللہ علیہ} ۴۸۹۵ء - ۴۸۹۶ء
- (۲) رسالہ شریفہ۔ از حضرت خواجہ عزیزان علی ^{رحمۃ اللہ علیہ} ۱۵۱۵ء - ۱۵۱۶ء
- (۳) رسالہ انسویہ۔ از حضرت مولانا یعقوب ^{رحمۃ اللہ علیہ} ۸۵۱ء - ۸۵۲ء
- (۴) رسالہ قدسیہ۔ از حضرت خواجہ جلال بہار الدین ^{رحمۃ اللہ علیہ} ۹۱۷ء - ۹۱۸ء
- (۵) رسالہ نور وحدت۔ از خواجہ عبدالعزیز ^{رحمۃ اللہ علیہ} (خواجہ کلال) خلف خواجہ باقی باللہ ۱۱۱۱ء
- (۶) رسالہ پر تو عشق۔ از خواجہ عبدالعزیز ^{رحمۃ اللہ علیہ} (خواجہ نور) خلف خواجہ باقی باللہ ۱۲۹۱ء
- (۷) رسالہ در ذکر نقشبندیہ مجددیہ۔ از حضرت شاہ غلام علی دہلوی ^{رحمۃ اللہ علیہ} ۱۲۲۰ء - ۱۲۲۱ء

مرتبہ: پروفیسر ڈاکٹر غلام مصطفیٰ خاں

ایم۔ اے ایل ایل ڈی پی ایچ ڈی اڈی لٹ برصغیر اردو سینڈ یونیورسٹی

حیدرآباد

۱۲۲۰ء

شائع کردہ

مکتبہ دارالافتاء دارالحدیث کراچی

من جانب: خاندان حیدرآباد

مکتبہ
مکتبہ

یمنہ سمیت درود مسعودی شیخ الکیحری الفقیر والفقیر
 مقصد اے عربیہ علم حضرت مولانا عبد الغفور عبّاسی (صاحب مدنی) نقشبندی مجددی دست
 کہ روز جمعہ ۳ رجب المرجب ۱۳۷۴ھ (۲۲ جنوری ۱۹۵۴ء) از قدوم مہینت لزوم
 بلدہ حیدرآباد (سندھ) را شرف بخشیدند، این مجموعہ رسائل تقدیم گوید
 بزینے کہ نشانی کت پائے لو بود
 سالہا سجدہ صاحب نظران خواہد بود

(مطبوعہ محبوب پریس حیدرآباد)

بعد از نماز صلاه این بنام مجیر زور بچندان غلام مصطفی خان بی بی سال شریفه که دستجات کبابان
 لولیا لعشبنه (رحم الله تعالی) باشد پیش تازیان تمسک ده تا با جلال کرم که دین یام علوم بصورت
 زنت عزیزه اصلاح نفس از بس فرودی لایب شمرده سی شصت تخدم تا بدین سلسله سعادت از روی
 امید شوم. و این امید محض از لطیف الهی و لطیف الهی کریم صلی الله علیه و سلم تعقیب شوم و بیان همه
 محبوب بود پیش این بنده کینه یا شکر درگاه سارا العیوب بفرستد و حق تعالی بجزیب انکم برود
 شدنی غفور مغفرت با هم.

حضرت مولانا عبد الغفور عباسی مبارک در فی ظله العالی که ایشان را با متساب این جموعه اولاد که
 آند در مدینه طیبه قامت گرفته همه طراف کفایت عالم اسلامیه از فیوض و برکات عدوان مستقیم
 می گردانند و الله تعالی قدسه و اولاد طاهره علی بن ابدین المشر شین حضرت ایشان سلسله طیبه
 محمدیه بدین طور مذکور باشند. حضرت خواجہ ابان بالله رحمة الله علیه حضرت داہم بیانی حمید
 الفت شانی رحمة الله علیه حضرت محمد معصوم رحمة الله علیه حضرت خواجہ سیف الدین رحمة الله علیه
 حضرت سید نور محمد بدایونی رحمة الله علیه حضرت میرزا انظر جان جان رحمة الله علیه حضرت شاه
 غلام علی رحمة الله علیه حضرت شاه ابوسعید و بلوی رحمة الله علیه حضرت شاه احمد سید بلوی
 رحمة الله علیه حضرت حاجی دوست محمد قندهاری رحمة الله علیه حضرت خواجہ عثمان دوانی رحمة
 الله علیه حضرت خواجہ سراج الدین رحمة الله علیه حضرت خواجہ فضل علی قریشی رحمة الله علیه و
 بعد از ایشان مقدمه نیکان حضرت مولانا عبد الغفور عباسی مبارک در فی ظله العالی.

حضرت خواجہ فضل علی قریشی رحمة الله علیه را خلیفه دیگر حضرت محمد سعید قریشی رحمة الله
 علیه که خلیفه ایشان حضرت شاه نوار حسین یا شمس الدین رحمة الله علیه که حسن و رشیدان بنده کینه مہنگ
 یکیم خاک بر کایم که تشریح با هم مقابل یکایم. شایع کنندہ این موعظه مبارک الحاج محبوب اللہ
 النی مجرب گردان با این دعا از من و از جمله جہاں آمین باد!

رسالہ انقاسِ نفسیہ حضرت خواجہ عبد اللہ احرار

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بہاں اذ شدتک اللہ تعالیٰ فی الدارین اے طالبِ صادق و اے
 مرید عاشق ہر گاہ کہ حق سبحانہ تعالیٰ بندہ را بعض عنایت خود بمضمون حدیث نبوی صلی
 اللہ علیہ وسلم التائب من الذنب کمن لا ذنب لہ است مشرف گرداند باید کہ
 ہمگی بہت معروف بر او وارد کہ سچ لفظ بلکہ محبت یاد کردن آنحضرت صلّی ذکرہ نباشد
 و داکم عمر در طاعت و عبادت او صرف کند و بیاد مشغول باشد۔
 حکمت و عظمت پر صحبت این حرف است کہ از صاحبِ ناجس احترام کنید
 بدان کہ ناجس جماعتی اند کہ در طریق این کس نہ باشند یا کسلانے اند کہ
 رُوسے از خدا گردانیدہ دنیا را قبلہ خود ساخته اند ایشان را نیز اتق می نامند
 نامعالم بگریز چوں عیبی گزشت صحبت اتق بسے خونبار گزشت
 الا بر طریقت قدس اللہ اردو احمد ضرور صاحبیت این جماعت را دریافتہ
 اند و مریدان خود را درین باب مبالغہ تمام نموده اند۔ عزیزے از بر شفقت قسم یاد
 کہ دومی گوید۔

اے بذاتِ پاک اللہ العزیز یہ بود ماہِ بندگی از یازید
 ماہِ بدیعال می ستاند از سلیم یازید آرد سوے تا بر هم
 عزیزے دیگرے می فرماید ع بگریز از ایشان اگر چه باشند و ایشان
 بر رخِ ہر کس نمود داغ غلامی زد دست گریزدین بود دشمن و اغیارم دوست
 چون ایں مقدمہ معلوم شد دیگر پنج وقت نماز را در وقت جماعت بعد از
 کہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در باب جماعت مبالغہ و تاکید بسیار کرده اند کہ
إِنَّ فِي الْجَمَاعَةِ رَحْمَةً

تا در بہت آنکہ مرد تہزارو لطف حق افگند بر دہرت
 چون خفتن را جماعت ادا کند بجانہ بیاید متوجہ قبلہ نشیند تا نماز کہ خواب
 غلبہ کند آنگاہ سرہ زبیت کلمہ شہادت و سرہ بارقل ہو اللہ احد و سرہ بارقل اعوذ برب
 الفلق و سرہ بارقل اعوذ برب الناس بخواند و برگفت دست بدمد و براعضائے خود
 بمالد و ثواب آن را با اہل قوم کہ متطہر خیر زندگان اند ہمیشہ تا سبب آسائش برایشان
 میرسد حق سبحانہ تعالیٰ بر و بخشایش رحمت کند کہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم
 می فرمودند **ارْحَمُ قُرْحَمٍ**

خدا را بر آل بندہ بخشائیت کہ خلق از وجودش در آسائش است
 بعد از آن رو بطرف قبلہ بدست راست خواب رود ہر گاہ کہ از خواب بیدار
 گردد کلمہ سبحان اللہ تا آخر بخواند بعد از آن طہارت سازد و در شستن ہر عضو

سے بار القادر گوید یا دعا ہائے کہ فرمودہ اند بعد از تمامی و صنوائین دعا را
 یَوَٰئِدُ اللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ وَ
 اجْعَلْنِي مِنَ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ لَا خَوْفَ
 عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ بعد از ان دو رکعت نماز شکر و منو گذارد بعد از ان
 ملاحظہ اوقات گذشتہ خود بکنند کہ از بر غفلت نہ گذشتہ باشد شکر آن را بجا آورد
 و آنچه از بر غفلت و بیداری گذشتہ باشد در حسرت و عذر تقصیر او شدہ بازگشت
 بفضیلت حق سبحانہ و تعالیٰ بکنند تا توفیق شکر زیادہ شود۔ مضمون قول حضرت حق سبحانہ
 و تعالیٰ لَبِثْنَا لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ لَكُمْ
 و شروع ہر چہ تمام تر بگوید خداوند سبحانہ تو بازگشت از ہر بدی و تقصیرے کہ بر من
 گذشتہ است از دانستہ و نادانستہ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ
 لَا شَرِيكَ لَهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ۔ یکبار این
 را نیز بگوید۔ ابیات

یا الہ العلیین بارگناہ آورده ام
 بحر وزاری بر در عالم پناہ آورده ام
 ہستم آن گمرہ کا کنوں رو براہ آورده ام
 نیستی و حاجت و عذر و گناہ آورده ام
 این ہمہ برد خونے عشقت گواہ آورده ام

چون بدرگاہ تو خود را در پناہ آورده ام
 بردت زین بار خود پشت دوتا آورده ام
 من نمی گویم کہ بودم ساہا در راہ تو
 چار چیز آورده ام حقا کہ در گنج تو نیست
 دل در روشی و دل ریشی و بی نوشی ہم

چشم رحمت برکشاید سفید من به میں زانکہ از شرمندگی روی سیاه آورده ام
 بعدہ بہ نیاز تمام صد بار استغفر اللہ ربی من کل ذنب اذنبتہ عمدا
 اوخطا سراً وعلانیۃ وَاَتُوْبُ اِلَيْهِ مِنَ الذَّنْبِ الَّذِي اَعْلَمُ وَ مِنَ
 الذَّنْبِ الَّذِي لَا اَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ۔ و بعد از ان نماز تہجد مشغول
 شود و دو رکعت نیت کرده و دوازده رکعات بیست و شش سلام بگذارد و دو رکعت اول بعد
 از فاتحہ آیتہ الکرسی و در دوم امن الرہمول بخواند۔ و در ہشت رکعت سورہ یسین بخواند
 و در ہر رکعت ازین ہشت رکعت در رکعت اول بعد از فاتحہ تا انا نحن
 نضحی الموتی و در دوم تا و ما لی لا اعبد الا انی و در سوم تا و ایتہ
 کہم الارض المیتة و در رکعت چہارم تا انا حملنا و در رکعت پنجم تا و لفتح
 فی الصور و در رکعت ششم تا و لقد اصل منکم و در رکعت ہفتم تا و اخذنا
 من دون اللہ و در رکعت ہشتم تا آخر سورہ و در دو رکعت دیگر سورہ بار سورہ
 اخلاص بخواند۔ و این رکعت خواجہ یوسف ابو ایوب ہمدانی است کہ پیر سلسلہ خواجگان
 است قدس اللہ تعالی ارواحہم۔ بعضی در ہر رکعت یک نوبت سورہ یسین خواند
 اند و بعد از ان دو رکعت دیگر شستہ بگذارد و مجموع در حقیقت سیزدہ رکعت می شود
 چراکہ دو رکعت نماز شستہ بمنزلہ یک رکعت نماز است ادامی شود۔ و این از
 برای آنست کہ ادای نماز طاق واقع شود چراکہ اللہ تعالی سبحانہ فرد است۔
 و در کلام مجید آمدہ است ہر سورہ کہ خواهد خواند درین دو رکعت۔ بعد از سلام

آية الكرسي وامن الرسول بؤانه واين دعائير بؤانه اللهم ارزقنا حبتك
 وحب من يحبك وحب ما يقربنا اليك اللهم انصر من نصر
 الدين والنصر من نصر اهل الدين اللهم اخذ من خذل
 الدين واخذل من خذل اهل الدين اللهم احفظنا من
 العلة في الغربة ومن المذلة عند الشيب ومن الشقاوة
 عند الخاتمة ومن الفضيحة يوم القيمة اللهم زين ظواهرنا
 بخدمتك وبواطننا بمحبتك وقلوبنا بمعرفتك وارواحنا
 بمشاهدتك واسرارنا بمعابنتك جناب قدسك اللهم
 ارزنا الحق حقا وارزقنا اتباعه وارزنا الباطل باطلا وارزقنا
 اجتنابه ولا تكلنا الى نفسنا ولا الى احد من خلقك طرفة
 عين ولا اقل من ذلك وكن لنا واليا وناصرا وعاظما وعموفا
 ومعيئا وعلى كل خير دليلنا وملقنا ومؤيدا اللهم ربنا اتنا
 ممن حضرنا ومن غاب عنا وكل مؤمن ومؤمنة في الدارين
 حسنة يا واسع المغفرة اللهم ارزنا الاشياء كما هي اللهم وسع
 علينا جودك ووسع علينا بكرمك يا اكرم الاكرم ويا ارحم
 الراحمين اللهم تب علينا حتى نتوب اليك واعصمنا حتى لا نعود
 وحبب الينا الطاعات وكره الينا الخطيئات بفضلك وكرمك

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاصْحَابِهِ
 يَحْيَايُنَ۔ و ثواب این سیزده رکعت نماز را بار بار در حج و عمره و پدران و مادران
 خود و جمیع امت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ بخشند تا حق سبحانہ و تعالیٰ
 عوض ہر یک رکعت نماز ثواب دہ رکعت نماز دہد۔ نظم

گر یک بدی تو دہ دہندت گشتام دہی صحیحہ دہندت

ہر دہ بدہ زیاد مولیٰ تا بد در دوست رہ دہندت

بلکہ عوض ہر یک مقصد بدہد و اگر نخواہد بے حساب بدہد همچنان کہ حق سبحانہ

و تعالیٰ گفته است مَثَلُ الْيَتِيمِ إِذَا يَفْقُوتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ

فَسَلَعَتْ مِائَةَ فِي كُلِّ سَنَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ہ و این ثواب را نیز در راه و رضای خداے تعالیٰ بار بار آن

جماعت بخشند و از فضل حق سبحانہ و تعالیٰ از وہاے رحمت او طلب عنایت و

رحمت کند بلکہ از وجہ اورادہ طلبید۔ رباعی

از زندگیم بندگیے تست ہوس برزندہ دلال بے تو حرام بہت نفس

خواہند ز تو مقصود دل تو ہمہ کس جامی از تو ہمین ترا خواہد بس

آنگاہ بذکر حق سبحانہ تعالیٰ کہ از سیر خود تلقین گرفتہ است مشغول شود۔ و اگر

وقت تنگ باشد شش رکعت یا چہار رکعت یا دو رکعت نماز گذارد رواست

اگر بنا بر ضرورتے ترک شود باید کہ پیش از نیم روز قضا کند بطریق نفل تہجد گفتن

در کایست گویا در وقت ادا کرده است. و اگر در سفر باشد و لعین داند که سحر خواهد یا
از اهل شب گذارده بخواب رود. و اگر سحر بگناه باشد در حالت اقامت بخت
دفع غفلت اندک تکیه کند بر دست راست متوجه قبله و باز پیش از صبح بر خیزد
و طهارت تازه کند دست با مداد در خانه گذارد بجهت روشنی اول این دعا را
چهل و یکبار بخواند یا رَحْمَتُ يَارَحِيمِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا بَدِيعُ السَّمٰوٰتِ
وَ الْاَرْضِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْاِكْرَامِ يَا لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ اَسْأَلُكَ اَنْ
تَمْحِي قَلْبِي بِتَوْحِيدِكَ اَبَدًا يَا اِلٰهَ يَا اِلٰهَ يَا اِلٰهَ اَنْتَ اَسْأَلُكَ بِمَسْجِدِ
رُودِ وَ فَرْضِ فِرَاجِ بَعَثْتَ كَذٰلِكَ رُودِ جَايَ نَازِ خُودِ مَتَوَجِّهٌ قَبْلَهُ لَشَيْئٍ بِذِكْرِ يَا
بِهَ اَصْحَابِ سِرِّ خُودِ چنانکه گذشت مشغول باشد تا آفتاب یک قدر تیره بر آید
بر خیزد و دو رکعت نماز اشراق نیت کرده گذارد و در هر رکعت بعد از فاتحه
پنج بار سوره اخلاص بخواند ثواب آن چنان باشد که صد برده خریده در راه
رضای خدا لے تعالی آزاد کرده باشد و بقول دیگر یک سجده و عمره تمامه گذارد
باشد و بعد از آن دو رکعت نماز استخاره نیت کرده گذارد و در رکعت اول
بعد از فاتحه قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ بیکبار و در دوم اخلاص بیکبار و از حق
سجانه تعالی طلب خیر کند و از دیا دلفیق طلبید حق سجانه تعالی چشم و دل و
را بجان خیر کشاید. و اگر تقصیرے روه کاتب حسنه کاتب نامہ سیاہ را نگذارد
که آن تقصیر را نوسید بامید آنکه باشد که توبه کند درین میان ندامت

پیش آرد و بچانپ حق باز گردد۔ و بعد از آن هر کارے که داشته باشد از دنیا
و عقبی مشغول شود۔ اما حق سبحانه حاضر باشد اگر نتواند به پیر خود حاضر شود
تا زمانی که آفتاب یک نیزه بر آید در آن محل چهار رکعت نماز چاشت گزار
در رکعت اول بعد از فاتحه **وَالْحَمْدُ لِصَاحِبِهَا وَرَدُّومِ وَالْقِيلِ إِذَا
لَيْسَتْ وَرَدُّومِ وَالضَّمِيحِ وَرَبِّهَا رَمَلَكُمْ تَشْرِيحًا** و اگر نه در هر رکعت سه نوبت
اخلاص بخواند و اگر دو نوبت دست دهد تا دو اذنه رکعت رخصت است حضرت
مولانا یعقوب چرخي قدس سره در السنيه نوشته اند که پيغمبر خدا صلی اللہ علیہ
وسلم فرمود که هر که نماز چاشت را دو اذنه رکعت گزارد حق سبحانه و تعالی در
بهشت قهرے از زر و نقره بر لے او بنا کند۔ بعد از نماز چاشت سر بسجده
نماده هفت بار الوهاب بگوید تا هر چه محبت غیر و غیرت است از دل غیبت
بیرون کشد دل صافی شود و دیگر هر وقت که طهارت شکنند زود وضو سازد و شکر
وضو گزارد و دعا کند که این جمله از آداب طریق است و دوام وضو سبب قرائت از حق
است چوں وقت نماز دیگر شود بجماعت ادا کرده شود سه نوبت کلمه بازگشت و هفتاد
بار **اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ** تا آخر بخواند۔ تا بر مضمون حدیث نبوی صلی اللہ علیہ
وسلم عمل کرده باشد یعنی **لَيُعَانِ عَلَى قَلْبِي سَعْيًا اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ
مَرَّةً** دیگر سعی و جهد اهتمام نماید که تا وقت نماز خفتن خود را از گفتن **اَلَا اَعْنِي** بگذارد
و بدکرے که جائز است مشغول باشد و اجر آن را مضمون **اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضَيِّعُ**

اَجْرًا لِحُسَيْنَيْنِ. از بقی سبحانه و لغای چشم دارد و این اعمال بجز لہ پر میرا
 تامادہ مستعد منفعی شود۔ انگاہ مسل خوردہ مواد سے کہ از رنگداز نفس و طبیعت حاصل
 شدہ اخراج کند خلاص یابد۔

بدان اے طالبِ صادق ہر گاہ کہ باین دولت تشریف مشرف شوی زہن ہزار
 زہنہا کہ از مصاحبت و ہم نشینی بد پر میر کنی۔ بلکہ گفتگو نیز بشیخ و بامردان دیگر کنی
 اگرچہ آن شیخ ہمرہ پیر این کس باشد۔ مگر یہ اجازت پیر خود۔ چرا کہ در ہم نشینی ایشان
 ضرر ہا و نقصان ہا بسیار باین کس عارض می شود۔ پس بر طالبان این راہ باید کہ
 از صحبت ہمچنین کسان و از ان جماعتی کہ غیر ازین ہا باشند بطریق اولی اجتناب
 نماید۔ والسلام

تفت رسالہ الفناس نفیہ

رسالہ تصنیف حضرت حاجہ عزیزان علی راہی رح

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهِ
 مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ اَجْمَعِیْنَ۔ ہاں اسے دوست خدا زادک اللہ تعالیٰ صدقاً
 ولیقیناً ودولتاً واقبالاً غزاً وجلالاً کہ روندہ راہ را دہ شرط نگاہداشتنی است
 شرط اول آنست کہ باطہارت باشد و طہارت بر چہار الزام است
 طہارت ظاہرست و طہارت باطن و طہارت دل و طہارت سر۔ طہارت ظاہر
 معلوم خاص و عام است لیکن درپاکی و حلالی آب تا امکان است احتیاط باید کرد۔
 و درپاکی جامہ کہ اثر ہا بسیار دارد و طہارت باطن از لقمہ حرام و مشروبات حرام
 کہ در حدیث آمدہ است کہ ہر کہ یک لقمہ حرام خورد پل روز نہ فریضہ اذ قبول است
 و نہ ناقلہ او و نہ دعائے اوستجاب۔ و طہارت دل از صفات ناپسندیدہ و
 از غل و غش و کینہ و حسد و مکر و خیانت و بغض و عداوت و محبت دنیا ظاہر کہ
 منظور نظر خلق است تا پاک نمی شود نماز و طاعت اذ قبول نبود پس منظور نظر خالق
 تا پاک نشود بدولت محبت و عشق الہی مشرف نہ گردد۔ و طہارت سر از توجہ کردن

شرط دوم خاموشی زبان بہت از کلام ناشایستہ و مشغول داشتن
آن یقارت قرآن و امر معروف و نہی منکر و اصلاح آدمیان و آموختن مسلم
و آموزانیدن کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود **هَلْ يُكَيْتُ النَّاسُ عَلٰی
مَنَاخِرِهِمْ فِي النَّارِ الْاَحْصَاءُ بِدَالِسِنْتِهِمْ** یعنی آدمیان کہ در آتش
انداختہ می شوند در روی از روی ہاے زبان ایشان بہت بر جاعی:

از دپو بنا کرد بکلت تن زبان دمہر عضو مصلحتی کرد نہان

کہ مفسدنی ندید بودی ز زبان مجوں نمی کرد بزدان دہان

پول مریم رضی اللہ عنہا خاموشی گزید حق تعالی عیسیٰ علیہ السلام را
در طفلی سخن در آورد کہ **قَالَ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰهِ مَا تَابِیْ الْکِتَابُ** چون مریم
تن خاموشی گزید حق تعالی عیسیٰ دل را بگویائی در آورد بیچ عجیب غریب
نباشد۔

تا مریم تن غزفہ قدسی نگریند یا نفخہ احیاء پو میجان تو ال بود

در خیر بہت کہ اہل بہشت را بیچ حسرتے بزرگ تر از ان نیست کہ لحظہ

بر ایشان گذشتہ باشد در دنیا کہ در ذکر حق تعالی انگفتہ باشند یا بر پیغامبر

صلی اللہ علیہ وسلم صلواتہ نگفتہ باشند۔

شرط سوم خلوت بہت و عزلت از خلق نادیدہ در زبان نامحرم ننگرد

کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ نظر درنا محرم تیر زہر آلود است چوں بر
 دل رسد جز ہلاک چہ باشد چنانکہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ
 است النَّظْرُ لِسَهْمٍ مَسْمُومَةٍ مِنْ سَهَامِ إبْلِيسَ ۛ
 زہر مگر شیاطین بد پوشش و چشم ہلاک گردی اگر تیر کارگر یابی
 چنانکہ در زنان نامحرم نظر کردن حرام است در آمدن آن خوب صورت نیز
 شاید نظر کردن کہ حرام است۔ قال اللہ تعالیٰ۔ قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ یَغْضُضْنَ
 مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَ یَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ۔ منقول است از رسول صلی اللہ علیہ
 وسلم کہ مرعاشہ صدیقہ را رضی اللہ عنہا دین ابہا دید کہ نان بیرون آورده بود
 تا بدوش دہد رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ خود چہ را بیرون آوردی کہ مرد است
 ام المؤمنین رضی اللہ عنہا فرمود کہ این دروش نابینا است حضرت رسالت صلی
 اللہ علیہ وسلم فرمودند اگر او نابینا است تو بینائی۔ و ہر کہ حلال دارد و یا ہوازد او را
 نظر نامحرم کردن را خوف کفر است۔ دیگر فائدہ غزلت نگاہ داشتن دست است
 از ناشائستگی رفتن و فائدہ پایے از ناپایست رفتن و فائدہ گوش از ناشنیدنی کہ
 جنس نفس است کہ دشمن ترین دشمنان است۔ و کشادہ شدن در ہائے غیب بردل فائدہ
 دیگر نقوش دنیا از دے آئینہ بول دور کردن تا نقوش آخرت پر تو زند چوں صافی
 تمام یابد لوز و حدانیت در دپر تو زند اہل تجلی شود فریاد بر آرد۔ سراجی
 زانے خوردم کہ روح میخانہ اوست مستی شدہ ام کہ عقل پیانہ اوست

دوسے بن آمد آتشے در من زو . زلال شمع کہ آفتاب پر دانہ اوست

شرط چهارم روزه است . فائده روزه تشبہ است بار و جانیاں و ترک کردن

نفس با آره است خصوصیت الصوم لی و انا اجزی بہ و ثواب بے تہایت

انما توفی الصابرون اجرهم بغير حساب و راه گذر شیطان را گرفتن

دیسر حاصل کردن کہ الصوم جنۃ من النار و در دل گرسنگان شناختن و

بخشودن و بد و شادمانی رسیدن کہ للصائم فرحتان فرحة عند افطاره

و فرحة عند لقاء ربہ و صحت تن حاصل کردن و فائده روزه بسیار است و بشمار

خاصہ در ایام متبرکہ در ماہ ربیع ذوالقعدہ و ذوالحجہ و محرم کہ در حدیث باسناد

صحیحہ کہ راوی روایت کرده است و گفته است کہ ہر دو گوشتم کہ یاد کہ اگر از غلظت نشود

باشم کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ ہر کہ سہ روزہ از ماہ حرام کہ این چہار ماہ

است (کہ ذکر کردہ شد) بہ پیشینہ و آدینہ و شبانہ ہفتصد سالہ عبادت در دیوان عمل

دے ثبت گردانند و توفیق یابد انشاء اللہ تعالیٰ .

شرط پنجم ذکر است . دفاصل ترین اذکار گفتن لا الہ الا اللہ است . نظم

بر تخت وجود ہر کہت ہنشہ است اورا سوسے عالم حقیقت راہ است

ہر لوزہ تین کہ در دل آگاہ است دیش زبید دنیگ جمال کوتاہ است

نہ پیش دلے بود ہزار اندیشہ اکنون ہر لا الہ الا اللہ است

اے خواجہ تراغم جمال ماہ است اندیشہ بلغ دماغ و تو مگاہ است

ما صوفیوں کے لیے عالمِ تحریر میں مارا غم لا الہ الا اللہ است
 دُمرغ ذکر را دو پال و پرمی باید تا پر باز کند بعد ازاں پرواز کہ اِلَیْهِ لُصْبَعُ
 الْکَلِمِ۔ یک پر حضور و یک پر اخلاص و دیگرید انکہ حضور آگاہی باشد یعنی دانند کہ
 حق تعالیٰ دانا و بینا و شتواست۔ اگر بلند دست می تواند۔ و اخلاص آن بود کہ از
 کردار و گفتار نہ دنیا خواهد نہ جاه و مال۔ و آنچه بدنی تعلق دارد و نہ عقوبی طلبد از بهشت
 و نور و تصور و انوار و اشعار و اشعار۔ و در میان ذکر گوید اَللّٰهُمَّ مَنْ تَوَلَّیْتُوْنِیْ اَنْتَ
 مِیْ نَوَاہِم۔ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ ہر کہ گوید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ یُرَوْنَ سَائِدِ
 اَنْ دَبَانَ اَوْ مَرِغَ بِنَزْوِ مَرُوْسَ رَا یُوْدِیَالَ سَعِیْدَ مَکَلَلْ بَزْرَ و یا قوت بر آید بر آسمان تا
 بعرش رسد و آواز کند همچون زنبور انگبین فرماں آید مرا و را کہ ساکت باش گوید چه گوید
 ساکت باشم تا کہ گویندہ من آمرزیدہ نشود۔ حق تعالیٰ فرمان فرماید مرا آن مرغ را کہ ساکت
 باش کہ گویندہ ترا آمرزیدم و اے فرشتگان شما نیز گواہ باشید کہ سجالات زلات گویند
 اِن مَرِغَ رَا بِہٖ اَبْ غَفْرَانَ مَحُوْگَر دَانِیْمُ حَقِّ تَعَالٰی مَرَانَ جَالُوْرَ رَا ہِفْتَادِ زَبَانَ کِرَامَتِ
 فَرَمَیْدُ نَا اَمْرَیْشِ تَوَاہِدِ صَاہِبِ خُوْدِ رَا تَارُوْزِ قِیَامَتِ شُوْدِ اَمْتَاہِبِہٖ وَ صَدَقْنَا
 اَنْ جَالُوْرَ بَیَاہِدِ و دَسْتِ گُویندہ خُوْدِ رَا بَکِیْرَ و پَرُوْتَا ہِشْتِ لٰکِن تَلْقٰیْنَ اَز مَرِغِ
 بَیَاہِدِ گَر فتن کہ اورا اجازت باشد چنانکہ تیر از ترکش سلطان باید گرفتن و اگر
 ترکش باید گرفتن۔ قَوْلَ تَعَالٰی یَا اَیُّهَا السِّدِّیْقِیْنَ اٰمَنُوْا اِذَا ذُکِرَ اللّٰهُ ذِکْرًا کَثِیْرًا
 دَر خَبَرِ سِتِّ کَرُوْزِ ہَرَا اَنْدَر ہَرَا نَفْسِ زِدہ می شود۔ مرد را از نفسی سوال خواهند کہ

کہ برپہ آوردی و برپہ فرد آوردی - رباعی

زہر نفس بقیامت شمار خواهد بود گنہ مکن کہ گنہگار تو از تو اہد بود

بسا سوار کہ فردا پیادہ خواهد شد بسا پیادہ کہ فردا سوار خواهد بود

پس بندہ را باید کہ نفسہاے گذشتہ را کہ بے فائدہ بر آوردہ بہنت قصا کند و

این سرسیت تا صاحب بعیت نہ شود شمایاں را نشاید نقتن بس

سزیکہ بالود ارم در نامہ پوں نوسیم امر از فاش گرد از کلک سر بریدہ

شرط ششم نگاہداشت خاطر بہت و چہار قسم بہت خاطر رحمانی و خاطر ملکائی

و خاطر شیطانی و خاطر نفسانی - خاطر رحمانی تبارہ غفلت بہت و خاطر ملکائی ترغیب طاقت

است و خاطر شیطانی تر زمین معصیت بہت و خاطر نفسانی مطالبہ شہوات بہت و روند

راہ را خاطرے کہ پیدامی شود در وقت ذکر باید کہ نفی کند و بر کار باشد تا روشن شود

کہ قبول کردن بہت یا رد کردن بہت - اگر نتواند تمیز کردن گوید خداوند امی دانی کہ

نمی دانم و می دانم کہ می دانی آنچه خیریت آن کرامت فرماید و این دعا خواند:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَللّٰهُمَّ اِرْزُقْنَا الْحَقَّ حَقًّا وَاِرْزُقْنَا اِیْتَابَعَهُ وَاِرْزُقْنَا

اِرْزُقْنَا بَاطِلًا وَاِرْزُقْنَا اِجْتِنَابَهُ لَا تُكَلِّمْنَا اِلٰی نَفْسِنَا وَلَا اَقْلُ مِن

ذٰلِكَ وَكُنْ لَنَا وَاِیَّاهَا حَافِظًا وَاَصِرًا وَاَعُوْفًا وَاَمْعِیْنَا وَاَعَلٰی كُلِّ خَیْرٍ دَلِیْلًا

وَمُلَقِّنًا وَاَمُوْدًا رَبَّنَا اِیْتَابًا وَاَمِنْ حَضْرَتًا وَاَمِنْ غَابَعًا وَاَمِنْ کُلِّ مُؤْمِنٍ

وَمُؤْمِنَةٍ فِی الدَّارِیْنِ حَسَنَةً یَّا وَاَسِعُ الْمَغْفِرَةَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ

شرط ہفتم رعنا دادن است بحکم خدا سے تعالیٰ و توکل و تفویض ہم ازین باب
 است در سرہ ہمز و شدت و رعنا در میان خوف و رجایا باید بود در جمیع احوال چون
 بگری و رمی و فغوری و ستاری حق تعالیٰ نظر کند رجاء قوت گیرد و چون بقلمے رو
 شدید العقاب نظر کند خوف قوت گیرد و چون نظر بر توفیق شود بندہ را رجایا پیدا
 شود کہ اگر خواست داد و اگر نخواست توفیق نہ دادے۔

توفیق عزیز است بہر کس نہ ہند و این گوہرنا سفد بہر کس نہ ہند

چون بقصیر خویش نظر کند خوف پیدا شود۔

بندہ ہمان بہ کہ زقصیر خویش عذر بدر گاہ خدا آورد

و نہ سزاوار خداوندیش کس نہ تواند کہ بجا آورد

خبر او در دنیا این است کہ در میان خوف و رجایا شد در جمیع احوال اگر چه

در طاعتی در حضرت اولاً قائم ارچہ درچہ معصیتی از در اولاً قیامتی۔

ایں میباش تو ابدہ و نوید ہم شو اسلام در میانہ خوف و رجاء بود

شرط ہشتم اختیار صحبت صالحان است و بیزان مفسدان و مہنویگان را

در پس حجاب باید بود تا نظر بر نامحرم نیفتد و نامحرم را نیز بر دوسے نیفتد و کن عزیزان است

بیائی۔ ہا ہر کہ نشستی و نشدید جمع دولت و ز تو نہ ہمید رحمت آب و گلوت

از صحبت او اگر تیرانہ کنی ہرگز نہ کنی روح عزیزان بکلت

شرط نہم بیداری است و در دوسے فوائد بسیار است اول تخلق با حنلاق اللہ

لَا تَأْخُذْهُ هِسْنَةٌ وَلَا فُؤُومٌ سَه

گفتم بچہ خدمت بصلالت برسم گفتا کہ تم خذوا یا اخلاق اللہ

و شرب خلوتخانه و اشتقاقت کہ راز و نیاز بحضرت سبب نیاز عرضہ می دارند

بے تشویش اعیار سہ

از صبح وجود بے خیر بود عدم آسنا کہ من بوشن تو بودیم ہمسم
در روز اگر کسی نیامم محسم شیب هست غمت هست ہم را پیش غم

ہر دولت و سعادتے کہ سالکان راہ یافتند در شرب یا قند سہ

دولت شکر خواہی نیز و شرب زنده دار خفتہ نابینا بود دولت بیداران لشد

شرط دہم نگاہداشت لقمہ است - باید کہ لقمہ حلال و پاک بود - و این

از جملہ فعیات است قَالَ اللَّهُ تَعَالَى - كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَرَسُول

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمُودِهَ أَنْذَرَ عِبَادَتِهِ دَهْ جَزِئَتْ نَهْ جَزِئَتْ حَلَالٍ طَلَبِ كَرْدَنِ

بیت و یا قوی عبادت یک جز است و حلال است کہ بوقت درزیدن بخندے

و اصری بشود و طیب است کہ بوقت خوردن او بر نیت قوت بااعتنا باشد و چو

حلال بود اسراء تکند سہ

گر چه خدا نعمت کلا و اشربوا از پی آبرائوت و لا تسرفوا

بیزن خورد باید کہ ہا ذکر بود - اگر لغفلت خورد بچنان بود کہ ذبیحہ بے سملہ

و خورد رَلَا تَأْخُذْهُ هِسْنَةٌ وَلَا فُؤُومٌ سَه بِرَأْسِهِمُ اللَّهُ عَلَيْهِ ظَاهِرٌ آيَةِ آفَاضَتِ كُنْدُ

چون خورد با غافلان ہم کاسه نه شود۔ سراپا عی

خشین بایزدان که صحبت یزد

آفتابے بدان بزرگی را

گوبر از تا قصاصین ره مطلب

ز آنکه این مایه کاسه زانور

و باید که پزند عظام با طهارت و با ذکر بود تا بسبب غفلت و بزرگی نشود

که خواجہ خضر صغیرت اند علیہ وسلام بر نزدیک خواجہ خواجگان خواجہ عبد الواق

عجد و ابی قدس اللہ تعالیٰ روحہ آمدند سفره حاضر ساختند خواجہ خضر صغیرت را

علیہ وسلام بخوردند و گفتند آنکس که خیر کرده است بے طهارت پوده است۔ این

نقده لایق خلق مائیت زرقتنا اللہ و بجمع فحبتنا خلا لا طیبنا۔ امین

رَبِّ الْعَالَمِينَ

رسالہ النبیہ حضرت مولانا یعقوب چرخ پوری

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حمد و ثنا بعد از عرض و سہارا کہ جنس انس را منظر اولیٰ کلمات گردانید
 انبیاء و اولیاء و مسالط تکمیل ساخت و محمد رسول اللہ علیہ الصلوٰۃ والسلام درین
 باب بجزیرہ ارشاد بر ہمہ انسان تفصیل کرد و امت اور انیز بتا بریں بہترین امام
 گردانید و بعضی از امت را ولایت خاصہ محفوظ داشت و دین بر آن متابعت
 ظاہرہ و باہرہ اورا گردانید۔ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ
 یُحِبِّبْکُمْ اللّٰهُ وَ یَغْفِرْ لَکُمْ ذُنُوْبَکُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ و ہر کس
 کہ از سعادت متابعت اوروے بتافت بشقاوت ابدیہ مستہلک شد کہ قُلْ
 اَطِيعُوا اللّٰهَ وَ اَطِيعُوا الرَّسُوْلَ اِنْ تُوَلُّوْا اللّٰهَ لَا یُحِبُّ الْکٰفِرِیْنَ
 پس کہ ولایت خاصہ مشرف شود وے را از متابعت او چہارہ
 نہایت بجا بر این معنی فقیر حقیر یعقوب بن عثمان بن محمود الغزنوی ثم الحرخنی
 لازماً جدّاً و کجداً محموداً خواست کہ شمرہ از میرت و الحقیقت مستقیمہ
 کہ بوسہ رسیدہ بود از حضرت مخدومی شیخ الاسلام و المسلمین قطب المشائخ و الاولیاء
 فی العالمین خواجہ بہار الحق والدین المشہر المعروف بہ نقشبند رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ

53581

در قید کتاب آورده تا فوائد آن پرورگار بماند و بسبب رشد اصحاب احباب باشد
 و ذکر سلسله و احوال محبیه ایشان را بعضی بطریق اختصار کرده شد. فاما آنچه
 به نسبت و ذبیه ترتیب کرده اند تعلیم شرح نوال داد چون بعنایت بی غایت داعیه
 طلب درین فقره پیدا شد و قاید فضل الهی بحضرت ایشان کشید در بخارا ملازمت
 ایشان می کردم و بکرم عام ایشان التفات می یافتم تا به هدایت صمدیت لعین شد
 که از خواص اولیاء اللہ اند و کامل کامل اند بعد از اشارت غیبیه و واقعات کثیره
 تقابل بکلام اللہ کردم این آیت آمد که اُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ
 فَبُودَ لَهُمْ اَقْتَدُوا در فتح آباد که مسکن این فقیر بود متوجه فرار شیخ عالم
 سیف الحق والدین الباخوزی رحمة اللہ علیہ شسته بودم که ناگاه بیک قبول
 الهی در رسید و بی قراری درین پیدا شد قصد حضرت ایشان کردم چون بفریه
 که ترک بندگان که منزل ایشان بود رسیدم حضرت ایشان را در راه منتظر دیدم
 تلبطی و احسان نمودند و بعد از نماز شام صحبت داشتند و مهیبت ایشان برین
 سنوئی شده بود و مجال نظریه بود گفتند الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمُ الْقَلْبِ فَذَلِكَ
 عِلْمُ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَعِلْمُ اللِّسَانِ فَذَلِكَ حُجَّةُ عَلِيٍّ ابْنِ اَدَمَ
 اسیدیت که از علم باطن نصیبی نبرد فرمودند در حدیث را اذْجَابَ السَّمْعِ
 اَهْلُ الصِّدْقِ فَاجْلِسُوهُمْ بِالصِّدْقِ جَوَابِ لَيْسَ الْقَلْبُ سِبْ
 كَرُفْلُونَ فِي قُلُوبِكُمْ وَيَنْظُرُونَ اِلَى هَمَمِكُمْ و ماوریکم امشب

تا اشارت بچہ شود تا بآن عمل کنیم چون بامداد کردند گفتند مبارکباد که اشارت
 بقبول شد و ماکس را قبول نمی کنیم و اگر می کنیم دیر قبول می کنیم قاتا تا هر کس چون آید
 و وقت چون باشد سلسله مشایخ خود را بخواجه عبدالخالق عجدوانی رحمہ اللہ بیان
 کردند و این فقیر را بہ وقت عددی مشغول کردند و فرمودند کہ اول علم لدنی این
 سبق است کہ خواجہ عبدالخالق عجدوانی در پیش یکے از کبرا مولانا صدر الدین فقیر
 می خواندہ باین آیت رسید کہ اَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً کہ حق سبحانہ
 و تعالیٰ بندگان خود را فرمودہ است۔ اگر ارادت حق سبحانہ و تعالیٰ باشد تو رسید
 بعد از ان یکے از بندگان خاص خداے تعالیٰ خواجہ عبدالخالق رسید و ایشان را
 این سبق تلقین کرد و مشہور است کہ آن بندہ بزرگ خضر بود زادہ اللہ تعالیٰ علیہ و
 حکمتہ۔ بعدہ چند وقت در ملازمت ایشان می بودم تا غایتی کہ این فقیر را از بجا
 اجازت سفر شد گفتند کہ آنچه از ما تو رسیدہ است بہ بندگان خداے تعالیٰ رسان
 تا سبب سعادت ایشان باشد و در حال وداع سرہ بار گفتند کہ ترا بخدا پیر و کیم
 ازین سپارش امید بسیار شد زیرا کہ در حدیث است رَانَ اللَّهُ تَعَالَىٰ إِذَا اسْتَوْعَىٰ
 حَقَّقَهُ۔ و چون از بخارا ارتحال افتاد بشهر کشن بزر رسیدہ شد و چند وقت آنجا
 اقامت افتاد خبر وفات ایشان رسید۔ خاطر مجروح و محزون شد و نوبت عظیم
 مستولی شد کہ لغو ذب اللہ مبارک کہ باز بعالم طبیعت میل افتد و داعیہ طلب نماید
 و در حانیت ایشان را دیدم کہ زید بن الحارثہ را یاد کردند و این آیت را خواندند

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ
 أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ. و چون از صحبت ایشان محروم شده
 بود میل شد که طائفه دیگر را که از درویشان بودند لایق شوم و بطریق ایشان
 متوجه شوم باز روحانیت ایشان را دیدم که می گویند قَانْ زَيْدُ ابْنُ الْحَارِثَةِ
 السَّيِّئُ وَاحِدٌ. دانستم که اجازت نیست و از میان صحابه زید بن حارثه را
 تخصیص کردند زیرا که زید داعی حضرت رسول اللہ بود صلی اللہ علیہ وسلم یعنی
 پسر خوانده رسول بود صلی اللہ علیہ وسلم حضرت خواجگان ما قدس اللہ ارواحهم
 طالبان را بفرزندی قبول می کنند پس اصحاب ایشان ادعای ایشان
 باشند و اللہ اعلم. دو کت در ایشان را در وقت دیدم گفتیم شما را
 در قیامت بچه یا بکم فرمودند تر به تشریح یعنی عمل کردن به شریعت ازین سه
 بشارت اشارت شریک یا بچه در میان خود می فرمودند که ما هر چه یافتیم بقیس
 الہی برکت عمل کردن به آیات قرآنی و احادیث مصطفی و طلب کردن نتیجه
 اذان عمل و رعایت تقوی و حدود شرعیہ و قدم زدن در غریمت و عمل کردن
 سنت و جماعت و اجتناب از بدعت بود چون در تجارت اجازت می کردند ما
 بطلب خواجہ علاء الدین عطار رحمۃ اللہ علیہ من الملک الجبار فرستادند
 بطریق اشارت متابعت ایشان فرمودند بموجب سپارش چند سال ملازمت
 ایشان کرده شد لطف و کریم ایشان را بر همه کس نہایت نمود علی الخصوص باین فقیر

از صحبت تشریف ایشان محروم شدم خواستم بامتنان امری که خواجہ مارتجر اللہ
 علیہ کردہ اند کہ آنچه از ما بتو رسیدہ است بدیگرے برسان بقدر حال بکنیم
 بطریق خطاب مر حاضران را و کتاب مر غائبان را و این فقیر خودرا مستحق این
 نمی داند فاما اعتقاد این است کہ اشارت بے حکمت نہ بودہ باشد بے
 تو چشم خویش را دیدن میاگو فلک را راست گردیدن میاگو
 و از روح مقدس ایشان مستفیدی شدم۔ و درین کار عظیم یکے ازان
 امور کہ فرمودند ددام و صنو بودہ ذکر مدارست برو قوت قلبی بود۔ و ذکر
 اشارت بود بہ نماز ہائے نافلہ در اوقات شریفہ و این وصیہتار را و فوائد
 آن بیان کردہ شد و بعضے از فوائد ایشان و توأند خواجہ علاء الدین رحم
 اللہ تعالیٰ آوردہ شد بعون خالق الکون۔

بدانکہ حضرت خواجہ مارتجر اللہ تعالیٰ روحہ در طریقت نظر قبول
 بہ فرزندى از شیخ طریقت خواجہ محمد بابا سہاسی بود و ایشان را از حضرت خواجہ
 علی رامینی و ایشان را از حضرت خواجہ محمد ابو الخیر قعنوی و ایشان را از
 حضرت خواجہ عارف ریوگری و ایشان را از حضرت خواجہ عبدالحق مجدوانی
 و ایشان را از حضرت شیخ ابو یعقوب یوسف ہمدانی و ایشان را از حضرت
 شیخ ابو علی فارمدی کہ پیر شیخ امام غزالی بودہ است و ایشان را از حضرت
 ابو القاسم گرگانی۔ و شیخ ابو القاسم گرگانی را در تصوف انتساب بہ شیخ

بنفید بہ سہ واسطہ می رسد۔ دیگر شیخ ابو علی فارمدی را انتساب بہ شیخ
 ابوالحسن خرقانی و ایشان را بہ سلطان العارفین بایزید سیستانی و ایشان را بہ
 امام جعفر صادق و ایشان را بہ پدر خود امام محمد باقر و ایشان را بہ پدر خود
 امام زین العابدین و ایشان را بہ پدر خود سید الشہداء امیر المؤمنین حسین
 حسین و ایشان را بہ پدر خود امیر المؤمنین و امام المتقین علی بن ابی طالب
 کرم اللہ وجہہ و ایشان را بہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم۔ و دیگر
 امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ را انتساب در علم باطن بہ پدر مادری خود قائم
 بن محمد بن ابی بکر است کہ از کبار تابعین بودہ است و قائم را انتساب در علم
 باطن بہ سلمان فارسی است و سلمان را با وجود دریا فتن حضرت رسالت صلی
 اللہ علیہ وسلم انتساب در علم باطن بہ ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ نیز بودہ پس
 حضرت خواجہ ابراہیم اللہ تعالیٰ ارواحہم در تقویٰ نسبت بہ چہار وجہ است
 یکے بہ حضرت خواجہ خضر زاد اللہ تعالیٰ علما و حکمت۔ دوم بہ حضرت شیخ بنفید سوم
 بہ سلطان العارفین سلطان بایزید تا بہ حضرت امیر المؤمنین ابوبکر صدیق و امیر المؤمنین
 علی رضی اللہ عنہما۔ و از ہر این معنی ایشان را نمک مشارح می نامند۔

در فضیلت دوام وضو خواجہ ما رحمۃ اللہ علیہ می فرمودند کہ دائم بر طہارت
 می پایید بود کہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند لَا یُؤَظُّبُ عَلٰی
 الْوُضُوءِ وَالْأُمُومِینُ۔ یعنی ہمیشہ بہ وضو نہ تو اندازید مگر کسی کہ مومن باشد

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ
 الْمُتَطَهِّرِينَ. یعنی در مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا در مسجد قبا مرد
 آند کہ دوست می دارد خود را کہ پاک سازند بہ کلوخ و باز بہ آب بشویند
 و بعضی گویند کہ دوست می دارد آنکہ خود را بغسل کردن پاک کنند از نجاست
 و خبثت و لیش و آلودگی و دند. و خدا سے تعالیٰ دوست می دارد آن کسان
 را کہ خود را پاک سازند۔ از آنجا دانستہ شد کہ در طہارت ساختن و خود را پاک
 داشتن دوستی خدا سے تعالیٰ حاصل آید و چہ سعادت خوشتر ازین باشد کہ بندہ
 دوست خدا سے تعالیٰ باشد۔ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم إِذَا تَوَضَّأَ
 الْمَوْءُ مِنْ غَسَلٍ وَجُمُعَةٍ خَرَجَ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا
 بِعَيْنِهِ مَعَ الْمَاءِ وَإِذَا غَسَلَ يَدَهُ خَرَجَ مِنْ يَدِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ
 لَبَسَتْهَا يَدَاهُ مَعَ الْمَاءِ وَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَ كُلُّ خَطِيئَةٍ
 مَسَيْتَهَا رِجْلَاهُ مَعَ الْمَاءِ حَتَّى يَخْرُجَ لَقِيًّا مِنَ الدُّنْيَا
 یعنی رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ چون وضو سازد بندہ مومن و بشوید رو سے
 خود را بیرون آید بہ آب از دست و پا سے ہر گناہے کہ بدست و پا سے کردہ
 یا شد تا پاک شود از گناہان و بطہارت ظاہر طہارت باطن کند و در وقت شستن
 ہر عضو سے کلمہ شہادت را بجا آید و مسواک را بے ضرورت ترک کند کہ تو اس
 بسیار است۔ و چون تمام کردہ بگوید اَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ

اَنْ مُحَمَّدًا عَبْدًا وَرَسُولَهُ. اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَ
 اجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الصَّالِحِينَ. رسول صلی اللہ
 علیہ وسلم فرمود کہ بعد از طہارت کردن این بگوید گشادہ شود بروی بہشت در
 بہشت کہ از ہر در کہ خواہد در آید و آیتادہ شود از آب و منو پارہ بیاشاد و بگوید
 اللَّهُمَّ ذَا قُنْبِي بَدَاؤُكَ وَاشْفِيْ بِشِفَاؤِكَ وَاعْصِمْنِي مِنَ الْوَهْنِ
 وَالْأَمْرَاضِ وَالْأَوْجَاعِ۔ و بعد ازان دو رکعت تحیت و منو بگذارد و بعد
 ازان بحاجس نشانہ کند آغاز بہ ابرو سے راست کند۔ بعضی از مفسران گفتہ اند
 درین آیت قُنْبِي آذ صَخْدُ و ازینتکم مراد ازان زمین نہ میت محاسن نشانہ
 کردن است۔ و درین دو رکعت نماز نفی خاطر کند و بظاہر و باطن متوجہ بہ این
 نماز باشد رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود بِأَمْرٍ مُّبِينٍ يَتَوَضَّأُ فَحَسَنَ
 الْوَضُوءَ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ مُقْبِلًا عَلَيْهِمَا وَوَجْهَهُ رَاكِبًا
 وَجِبِّ الْجَنَّةِ۔ یعنی ہر مسلمانے کہ و منو بسازد و و منورا نیکو بسازد یعنی قرآن
 و سنن و آداب بجا آرد۔ پس برخیزد و دو رکعت نماز بگذارد و بخصوہ تمام نہیت
 بزائے وے گر بہشت۔ و حضرت خواجہ بہاء الدین رحمۃ اللہ علیہ می گفتند کہ
 درین نماز باید کہ خود را بہ ارکان نماز و احکام مشغول دارد و این بہ نسبت
 بہتدی باشد۔ در نماز تحیت و منو ثواب بسیار بہت۔ شیخ شہاب الدین ہروردی
 رحمۃ اللہ علیہ گفتہ اند در ہمہ اوقات بگذارد و شیخ عمی الدین عربی رحمۃ اللہ
 علیہ

گفته که در اوقات مکروه نگذارد و این به مذہب علمای ما موافق است و بعد
از نماز سه بار بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ
وَاتُوبُ اِلَيْهِ بِمِثْرِ تُوْبَةِ الزُّكْنٰنِ و دعا کند۔ و شب در روز باید که با
طهارت بود و بطهارت خواب رود کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ مَا مِنْ
مُؤْمِنٍ مَاتَ طَاهِرًا فِي شَعَارِ طَاهِرَاتٍ فِي شَعَارِ مَلِكٍ وَلَا
يَسْتَيْقِظُ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ اِلَّا قَالَ الْمَلِكُ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ عَبْدَكَ
فَلَا فَاَنَّهُ قَدْ مَاتَ طَاهِرًا۔ یعنی ہر کہ شب خواب رود بہ طہارت در
جامہ پاک وے باشد فرشتہ ہر ساعت کہ از خواب بیدار شود آن فرشتہ و در
از خداے تعالیٰ آمرزش خواہد۔ و قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اَلْقَائِمُ
الطَّاهِرُ كَالْقَائِمِ الصَّائِمِ یعنی خواب کسے کہ خواب رود بطہارت ہمچو خواب
روزہ دار و شب طاعت کنندہ باشد و بی ضرورت جنب خواب نہ رود۔
رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود لَا يَدْخُلُ الْمَلَاٰئِكَةُ فِي بَيْتٍ فِيْهِ
الصُّوْرَةُ وَالْكَلْبُ وَالْجُنُبُ۔ یعنی در نمی آید فرشتہ رحمت در خانہ کہ در
وے صورت و سگ یا جنب باشد۔ و چون خواہد کہ در خواب رود و در
جائے خواب متوجہ قبلہ بنشیند و آیتہ الكرسی و آمن الرسول بخواند و ہر بار کہ
خواند در میان دو کف دست بدمد و بر ہرہ اعضاے خود بمالد کہ حضرت رسول
صلی اللہ علیہ وسلم چنین کردہ اند و سہ بار بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الَّذِي لَا اِلٰهَ

الْاَهْوَا حِي الْقِيَوْمِ وَاَقْتُوْبِ اِلَيْهِ - در حدیث است که هر که در وقت
 نختن سه بار استغفار کند حق تعالی همه گناہان وے را بپامرزود - و بذكر مشغول
 باشد تا غایب که خواب بر وے غلبه کند - بعد از آن بدست راست روے سوی
 قبله تکیه کند و کف دست راست بر روے نهد و سه بار بگوید - اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسَلْتُ
 نَفْسِیْ اِلَیْکَ رَوْحَہٗتُ وَجِبْہِیْ اِلَیْکَ وَفَوَّضْتُ اَمْرِیْ اِلَیْکَ وَالْحَاجَاتُ
 ظَهْرِیْ اِلَیْکَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً اِلَیْکَ لَا مَلْجَا ؕ وَلَا مُنْجَا ؕ مِنْکَ اِلَّا
 اِلَیْکَ اَمَنْتُ بِکَمَا یُکَلِّمُ الذِّنِّیَّ اَنْزَلْتَ وَنَبِیِّکَ الَّذِیْ اَرْسَلْتَ
 اَللّٰهُمَّ الْقَضِیْنَ فِیْ اَحَبِّ السَّاعَاتِ اِلَیْکَ وَاسْتَعْمَلْتِیْ بِاُحْبَبِ
 الْاَعْمَالِ اِلَیْکَ الذِّنِّیُّ تَوَقَّرْتُ بِنَبِیِّ اِلَیْکَ زُلْفًا وَتَبَعْدَیْ مِنْ مَنَظَرِکَ
 بَعْدًا اَللّٰهُمَّ لَا تُؤْمِنِّیْ مَكْرَمًا وَلَا تَوَلِّیْ غَیْرَکَ وَلَا تُنْسِبِیْ
 ذَکْرَکَ وَلَا تَجْعَلِیْ مِنْ الْغَافِلِیْنَ - قَالَ النَّبِیُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ
 یَا قَلَانَ اِذَا وُیِّتَ اِلَیْ قَرَابَتِکَ فَقُلْ - اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسَلْتُ نَفْسِیْ
 اِلَیْکَ اِلَیْ قَوْلِہِ اَرْسَلْتَ وَاَنْتَ اِنْ اَمْسَدْتَ فِی لَیْلَکَ اَمْسَدْتَ
 عَلَی الْفِطْرَةِ اِیُّ عَلَی السِّدِّیْنَ الْحَقِّ وَاَنْ اَصْبَحْتَ اَصْبَحْتَ خَیْرًا هَذَا
 حَدِیْثُ اَخْرَجَہُ الْبُخَارِیُّ وَغَیْرُہٗ مِنْ الْاِیْمَّةِ - و بذكر مشغول شود تا بخواب
 رود و هر بار که بیدار شود بذكر مشغول شود تا بخواب رود و لوم العالم اشارت بیان
 نوع خواب است واللہ تعالیٰ الموفق .

در فضیلت ذکر خفیه کلینیہ۔ مخصوص این سبق را خواجہ ما
 قوت عدوی گفتندے۔ می فرمودند کہ در حدیث است اَجْمَعُوا وَضَبُّوْكُمْ وَاللّٰهُ
 طهارت ظاہر و باطن حاصل آید از ہمہ صفتہاے بد۔ چون حسد و عداوت و بغض و
 دوستی ہر چیزے کہ باشد جز محبت مولاے تعالیٰ و دل بہ محبت ہو اللہ تعالیٰ آرام
 گیرد و چون دل از صفتہاے بد پاک شود و بصفتہاے نیک آراستہ شود سالم شود
 و از بلا ہاے این جہان خلاص نتواند یافت مگر بہ دل سالم قال اللہ تعالیٰ
 یَوْمَ لَا یَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِیْمٍ یعنی
 در روز قیامت مال و پسران بہ کسی ہیج نفع نہ لو اندر سائیدن مگر آن کس کہ
 در قیامت بدل سالم بیاید نہ آن کس بر رحمت حق واصل شود بسبب دل سالم و صفت
 دل این است کہ گفتہ اند سہ

زینت خانہ دل راز غرت کردہ امّی کہ غیرت رانمی شاید درین خلوت ہر رفتن
 و کبر گفتہ اند کہ مقصود از ہمہ عبادتہا ذکر است و فکر چون جان است و ہمہ
 عبادتہا چون قالب۔ اگر در عبادتہا از حضرت او غافل باشد آن قائدہ نہ دہد۔
 و خواجہ ما رحمۃ اللہ علیہ می فرمودند کہ چون این بیت را تعویذ لولید یا رحمت
 یا ید انشاء اللہ تعالیٰ سہ

تاروے ترا دیدم اے شمع طراز
 چون با تو بوم فجار من جہلسہ نماز
 نے کار کنم نہ روزہ دارم نہ نماز
 در بے تو بوم نماز من جملہ غیبہ

بد آنکه در فکرے کہ اظلام نہ باشد چندان قائمہ و نتیجہ ترویجہ قال
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ
 بہ اظلام در بہشت و آید۔ پرسیدہ شد کہ اظلام ازین کلمہ طیبہ حبیبیت رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم گفت کہ اظلامی سے آنست کہ گویند خود را از حراما با تہارہ
 و غیر کتب گفتن این کلمہ دل سے بصلاح آید و استقامت و احوال و افعال
 احوال او پیدا آید چون استقامت ظاہرہ و باطنہ حاصل آید جمیع سعادت
 میر شود قال اللہ تعالیٰ إِنَّ إِلَهًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَسَوْفَ يَكْفُلُونَ كَلِمَتَهُ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكٰفِرِينَ
 و راستی آن کسانے کہ گفتند کہ پروردگار ما اللہ تعالیٰ است و ایمان آوردند
 بگفتن۔ فَالَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بانترابط آن پس راست شوند ظاہراً و باطناً و نتیجہ
 این کلمہ حاصل شد البیشاں را و آن استقامت ظاہری بہت یعنی حدود ظاہر خیریت
 و استقامت باطنہ کہ آن عبارت بہت از ایمان حقیقی کہ خواجہ مارحمہ اللہ آن را
 تفسیر کردہ اند بیپاک کردن دل از جمیع منفعت و معرت کہ دل مشغول گرداند از
 حضرت حق تعالیٰ جو لے البیشاں را این باشد تَنْزِيلِ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ فرود آید بر البیشاں
 و وقت رفتن ازین جہان نرشتگان رحمت گویند بالبیشاں کہ لَا تَحْزَنُوا وَلَا
تَحْزَنُوا مگر سید از عذاب آن جہان و فتناک مشوید بقوت شدن را بہت
 این جہان وَأَبَشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ با بشارت شوید
 ازین بہشت کہ وعدہ کردہ شدہ بودید بہ آن۔ وَلَا تَحْزَنُوا وَلَا تَحْزَنُوا مر این

مومن را سخن اولیاء کم فی الحیوة الدنیا ما یم دوستان شما درین
 سرا بگویند آن فرشتگان مر این مومن را و لکم فیها ما تشتهون أنفسکم
 و لکم فیها ما تشاءون نزل لا یقرب عذوبنا لجم مر شمار است آنچه آید
 بر وید. و بیح این نعمتها نزل باشد از نیک آموخته و نیک رحم کننده مر شمارا
 نزل ما صغیرا گویند که پیش همان بیارند و بعد از آن تکلف دیگر کنند و همه نعمتها
 جنت ما صغیر باشد نسبت لغالبه چون حضرت باری تعالی. و اگر ذکر با علا
 نه باشد چندان فائده نه دهد بلکه خوف عظیم باشد که من قال اللہ تعالی و قلبه
 غافل من اللہ فخصمه فی السدائر فی اللہ. یعنی هر که اللہ گوید و دل می
 از رعایت احکام اللہ غافل باشد خصم دے در آن جهان اللہ تعالی باشد
 و در فتنیلت ذکر آیات و احادیث بسیار است و محفل همه این است که یاد کرده
 شد و اللہ تعالی اعلم و فائده تمام و قلیکه از ذکر حاصل آید تلقین از مری گفته
 باشد و خواجه ماحمیه اللہ علیہ می فرمودند که کسانی که به ارشاد و تلقین مشغول
 اند سه نوع اند کامل کمال کامل مقلد و کامل بکمال. و کامل کمال را بعضی از مفسران
 قطب المشائخ خواجه محمد علی حکیم ترمذی رحمه اللہ تعالی گفته اند که وے را از
 ولایت نبی چهار دانگ نصیب باشد و کامل کمال لوزانی است و نور بخش است
 و کامل لوزانی است لیکن نور بخش نیست. و مقلد به تلقین شیخ کاره بکند. و اگر
 باذن شیخ کامل کمال باشد نیز امیدواری است فاما فائده در آن است که

یقین از کامل بکمال باشد و آن حکم وجود گیرد. و گفته اند قطب می باید یا عقیده
قطب و بحر حال که باشد و دائم بذكر مشغول یا شد به آن کیفیت که یقین کرده اند
و همه اوقات خود را مشغول بذكر وارد علی الخصوص پیش از صبح و بعد از نماز شام
غیر را فرموده بودند عارضه روحی می فرماید سراپا می

از ذکر می نوزد فرایده را در راه حقیقت آورد گمراه را

هر صبح و نماز شام در خود ساز خوش گفتن لا اله الا الله را

باید و شبانگه بذكر مشغول بود از جمله ذکران بود نه از عافلان حکم

این آیه وَاذْكُرْ رَبَّكَ تَقْصِرُكَ غَاوٍ خَفِيْفَةً وَوَدُونَ الْجَاهِلِيْنَ مِنَ الْقَوْلِ

بِالْعُدُوِّ وَالْإِصْحَارِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْعَاْفِلِيْنَ. و یاد کن اسے مجر

پروردگارش خود را به سکینیت و تفرغ اسے آواز بلند در یاد او و شبانگه و

مباش اسے محمد در عافلان. و بعضی از مفسران گفته اند که مراد از عدو و اصحاب

شب و روز است یعنی علی الدوام به ذکر خفیه مشغول باش.

بدانکه در پنج آیه و حدیث بطریق صحیح امر بذكر بلند نیست و نیامده است

بلکه امر بذكر خفیه آمده است چنانکه درین آیه دیگر مذکور است. قَالَ اللهُ تَعَالَى

أَوْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً. یعنی بخوانید پروردگارش را به سکینیت

و تفرغ و آریسته راقه لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِلِينَ. بدستی و راستی که اللہ

تعالی دوست نمی دارد کسله را که از حد گذرند و آواز بلند کنند و در

تفسیر امام نجیب الدین عمر صاحب منظومہ در معنی این آیت ہے کہ ابو
 موسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ روایت کرتے ہیں کہ صحابہ یا رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم در سفر بودند بالاکے بلندی پر آمدند تکبیر و تہلیل گفتند و آواز بلند
 کردند رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود آیتہا الناس اتقوا
 علی انفسکم انکم لا تدعون اصناما ولا غائباً انکم قد دعوت
 بھما قریباً و هو معکم اے مردمان نگہدارید بر نفسہاے تان لغزہ
 نزدیک در دہماے خود خداے تعالیٰ را یاد کنید کہ غائب یا نبی خوانید بلکہ
 شامی خوانید ان را کہ قنواست و نزدیک است قریب بہ شما۔ وغیر این لائل
 بسیار است بہ ناریں علماء گفند اند ذکر بلند بخلاف دلیل بہت۔ و مشایخ گفند
 ذکر حقینہ ادلی است۔

لغزہ کم کن زمانکہ نزدیک است ما کہ از نزدیک گمان آید حصول
 دہیب مدادنت و ملازمت از قوت عدوی دل زود ذاکر شود و از
 حضرت خواجہ سماع دارم کہ می گفند
 دل چو مای و ذکر چون آبست - زندگی دل بند کردہا بہت
 چون دل ذاکر شود و علامت او ظہور کند بعد از ان بو قوت قلبی
 مشغول باید بود و فوائد آن بیان کنم
 بدانکہ ہر حضرت خواجہ رحمہ اللہ سماع دارم کہ می گفند۔ آلیہ کرا

بِازْتِفَاعِ الْعَقْلَةِ فَإِذَا رُفِعَ الْعَقْلَةُ فَأَمَّتْ ذَاكِرُ الْأَعْيُنِ وَذَكَرُ الْوُجُوهِ
 غفلت بہت چون غفلت دور شد مرد و ذکر شد اگر چه خاموش باشد می فرمود
 رعایت و قوت قلبی مهم است در ہمہ احوال۔ در خوردن و خستن و نشستن و فرود آمدن
 و خریدن و طهارت ساختن؛ نماز گذاردن و قرآن خواندن و کتابت کردن و
 در پیش و عقب گفتن۔ باید کہ یک چشم زدن غافل نہ باشد تا مفقود حاصل آید و کبر
 گفته اند عَنْ غَمَصَ عَيْنِيهِ مِنَ اللَّهِ عَمُصَةٌ لَا يَصِيلُ إِلَيْهِ طُولُ
 عَمْرَاهُ یعنی ہر کہ یک چشم زدن از خداے تعالی غافل شود با پنچ مقصود بہت نرسد
 در عمر دراز و نگاہ داشتن باطن کار مشکل بہت فاما بغایت حق تعالی و بہ تربیت
 خاصان حق زود میسر شود۔ بہت

بِعَابَاتِ حَقِّ وَخَاصَانِ حَقِّ گر بگردد با شد سیمہ مستش ورق
 و در صحبت دوستان خداے تعالی کہ ہم سبق با شوند و منکر یکدیگر نباشند
 و شریک صحبت نگاہدارند زود میسر شود۔ و بیک التفات باطن شیخ کامل
 تصفیہ باطن حاصل آید کہ بر یا صفت کثیر۔ حاصل نیاید چنانکہ عارف روی گوید
 آنکہ بہترین دید یک نظر شمس دین طعنہ زند بر دہمہ سحرہ کند بہ چہ
 و سخن شیخ ابویوسف ہدائی است قدس اللہ سرہ العزیز اصحابوا مع اللہ و
 إِنْ كُمْ لَطِيفُوا فَاصْحَبُوا مَعَ مَنْ يُصْحَبُ مَعَ اللَّهِ لَعْنَةُ حَبِيبٍ
 با خداے تعالی وارید و اگر میسر نہ شود شمارا با خداے تعالی بس صحبت باکت

کہ صاحب بہت باخدا ہے تعالیٰ۔ وخواجہ علاء الدین عظیم تر تیرے ہی گفتند کہ این
 معنی بعد از نماز دست دہرہ و اگر نتوانید صحبت با خدا سے لذتی و آشنی صحبت با
 اہل فنا دارید و درین حدیث کہ **اِذَا تَغَيَّرَتْكُمْ فِي الْأُمُورِ فَانصَبُوا
 بِأَهْلِ الْقُبُورِ تَغْيِيرًا** گفتند کہ اشارت بہ صحبت اہل فنا است **فاما** اگر از بہر
 دفع ملامت و اغراض فاسدہ و جمع دنیا و استمالت اہل دنیا باشد از ان صحبت
 حذر باید کرد۔ سخن خواجہ عبدالحق مجددانی است **رحمۃ اللہ** از صحبت بیگانگان
 بگریز چنانکہ از شیر گریزی۔ و اگر در صحبت بہ باطن مشغول می باشید بظاہر از
 ملاحظاتی نیز حذر کنید و علامت صحبت بہ باطن آنست کہ در وقت فیض
 روحانی بہ دل بندہ برسد و از ماسوی خلاص یابد چنانکہ گفته اند۔ **سراجی**
بہر کہ نشستی بولت جمع دلت و **ز تو ترمید ز جنت آید بگفت**
ز ہزار صحبتش گزیران می باش و **ور نہ نکند روح عزیزان بخلت**
و صحابہ رضی اللہ عنہم گفتند **مَرَّ بِكَ يَوْمَئِذٍ نَعَالُوا الْجَنَّةِ**
فَنُورٌ مِنْ سَاعَةِ بِيَانِهِ تَأْتِينِمْ و یک ساعت بہ ایان ہر حق مشرف شویم
 کہ نفی ماسواہست و فوائد صحبت دوستان خدا سے تعالیٰ بسیار سے
ناز خداں بلغ را خداں کند صحبت مردانست از مردان کند
 و چون بوقت قلبی ملازمت نماید خاصہ ایچہ در ذکر است حاصل شود
 و چشم بصیرت کشادہ شود۔ و بارگاہ دل از خار اغیار خالی شود و ذکر دیگر فنا

محو شود و بمقتضای فاذا ذکرونی اذکرکم بشریف مذکور می شود
 بحکم وعده لا یسعی فی ارضی ولا سماء لیکن یتبعنی قلب شیب
 المؤمنین جمال سلطان الا اللہ تعالیٰ کند و ذکر سابع از اسم کسی مشغول شود
 و اشغال با اسم بطریق رسم بمنزل غفلت است. روزی در صحبت خواجہ ما
 قدس اللہ روحہ یکے از اصحاب سلوک بہ آواز بلند اللہ گفت خواجہ گفتند
 این چه غفلت است علم من علم و فہم من فہم. در حقائق التفسیر
 آورده اند کہ یکے را از کبر پر سیدند کہ در بہشت ذکر خواهد بود. جواب گفت کہ
 حقیقت ذکر آن است کہ غفلت نہ ماند. چون غفلت در بہشت نہ خواهد بود
 پس ہمہ ذکر باشد. بعد ازاں گفت سخن اہل تحقیق بہت گدائی خودی آن
 انا حیث ذایباً کافی بچنداً و کانت غائب یعنی گناہ است کہ من را
 ذکر و متابعات ترا بر زبان یاد کنم یعنی بے حضور. زیرا کہ من از علم حضرت تو
 دور نیستم و تو غائب نیستی اشارہ بہ این آیت کہ و عنق اقربا الیہ من قبل
 الوریثہ. و در وقوت عدوی و قلبی با اختیار چشم ترا نکنند و سر و گردن شیب
 نہ کنند کہ آن سبب اطلاع خلق است. و خواجہ رحمۃ اللہ علیہ ازین معنی می کردند
 و از امیر المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ منقول است کہ ہر روزی را دید کہ سر و گردن
 شیب انداختہ بود گفت یا ماحکل اذ قع عنقک. یعنی ای مرد گردن
 بردار. چنان می باید کہ بیکس از اہل مجلس نداند حال او را. بعضے از کبرا

گفته اند القُتُوبِيُّ هُوَ الْكَاثِرُ وَالْبَائِنُ یعنی صوفی آنکس است که پنهان باشد و آشکارا یعنی بی باطن بگویم سبحانه و تعالی مشغول باشد و بظاهر بخلق و نوابه
ما رحمه الله بسیار گفتند

از درون شو آشنا و در زردن بگیا باش
مردان ریش بهمت دیده روند
ای همین زیباروش کم می بود اندر جهان
زان رسیده عشق ریح اثر پیدا نیست
وی گفتند بدو دانشمند و قین النظر صحبت داشتیم ایشان با وجود
کمال مرالشناختند زیرا که چون بنده برین صفتی رشد شناخت و مشکل بود
علی الخصوص اهل رسم را - حقیقت ذکر خفی بودت قلبی میسری شود بجای
می رسد که دل نیز نمی داند که بذر مشغول است - و سخن کبر است اذ اعلم
الْقَلْبُ اِنَّهُ ذَاكِرٌ فَاَعْلَمُ اِنَّهُ فَاخِلٌ و در حقائق التفسیر آورده است
درین آیه که وَاذْكُرْ رَبَّكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً قَالِ الْحَسَنُ لَا يُظْهِرُ
ذِكْرًاكَ لِنَفْسِكَ كَتَلْبِيبٍ عَوْضًا وَا تَسْرَفُ السِّدَّ كُرًا لَا يَشْرَفُ
عَلَيْهِ اِلَّا الْحَقُّ و بینه کبر گفته اند ذِكْرُ اللّٰهِ اِنْ هِيَ اِيَّانٌ وَذِكْرُ
الْقَلْبِ رَسُوْسَةٌ و این نسبت منتهیان باشد

دل را گفتم بیاد او ستاد کنیم
من چون ایام او شدم کرایا و کنیم
حضرت نوابه ما رحمه الله علیه گفتند که چون از سفر مبارک کعبه مراجعت
افتاد بولایت طوس رسیده شدم نوابه علاء الدین با صحاب اعیان از بخارا

باسقتال آندہ بودند۔ از ملک مغل الدین حسین کہ والی ہرات بود مکتوبے
 بدست قاصدے بہار رسید و مضمون مکتوب این بود کہ می خواہم کہ بہ شرف
 ملاقات مشرف شویم و آمدن ما متعسر است۔ اگر عثمان کرم بہ این صوبہ متوجہ
 سازد تمام بندہ نوازیست۔ بموجب و اما السائل فلا شہر و قیقنا
 یاد او و راذا رأیت فی طالبی فکن لک خادما متوجہ ہرات شدیم
 چون بلک رسیدیم ہم رسید کہ شخصی کہ بشما بطریق ارت از آہا و اجداد رسید
 است گفتم نے۔ باز پرسید کہ سماع و ذکر بلند می گوئید و خلوت می نشینید گفتم
 نے گفت درویشان را اینہا است۔ چون است کہ شمارا نیست گفتم جبذیہ
 عنایت حق سبحانہ تعالیٰ بمن رسید در افضل خود بے سابقہ مجاہدہ قبول
 کرد من باشارہ صحابہ خلفائے خواجہ عبدالخالق رحمۃ اللہ علیہ پیوستم
 و ایشان را اہل ازین پیرایانہ بودہ است۔ ملک فرمود چہ کار بودہ است
 گفتم بظاہر بخلق باشند و باطن حق۔ ملک گفت چنین دست دیدہ گفتم
 آسے حق تعالیٰ می فرماید رجالاً لا تلبسہم تجمادۃ و لا بیع
 هن ذکرا للہ دی گفتند خلوت شہرت و شہرت آفت۔ و سخن خواجگان
 باست کہ خلوت در انجمن، سفر در وطن، ہوش در دم و نظریہ قدم۔ و
 می گفتند حضوری و ذوقے کہ در ذکر بلند و سماع حاصل می شود دوام ندارد
 و مداومت بوقوت قلبی بجدیہ می کشد و بجدیہ کار تمام می شود۔ ع
 گری مجوسے الا از آتش درونی

بیان نماز ہائے ناقصہ

حضرت نوافل رحمۃ اللہ علیہ بندہ را فرمودند کہ پیش از صبح بسوی باطن مشغول باشی و بان اشارہ بود یہ تہجد کہ بعضی از کبر الگفتہ اند کہ اول حال رسول صلی اللہ علیہ وسلم پیش از صبح بیدار بودے و نماز بگذار دے و در اول حال نماز تہجد بر ایشان فرض لوی و بعضی بر این ماند کہ نماز تہجد در آخر عمر بر رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرض نمازہ بود بطریق تفصل می گذاردے و بعضی می گویند کہ در آخر عمر نیز بر ایشان فرض بودے قال اللہ تعالیٰ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسُجِّدْ لَهُ كَأَنَّهُ لَكَ هَيِّئًا أَنْ يَبْعُثَكَ رَبُّكَ مُقَامًا مَّحْمُودًا یعنی بعضی از شب را بیدار دار اے محمد بقرآن خواندن در نماز کہ فریضہ باشد مرترا یا نماز نفل باشد مرترا شاید کہ برگردد پروردگار تو مرترا در مقام محمود کہ آن تکلی فاتی باشد یا مقام شفاعت مرادین و آخرین را پس مقام محمود محمد صلی اللہ علیہ وسلم نبود بختی خود جل بسبب تہجد در شب۔ و در آیت دیگر فرمود یا ایہا المرسلین اے مرد در خود بیچیدہ کلیم قم اللیل اے نیز در شب بعبادت رب قدیم۔ و صفت شب نیزان در قرآن بسیار است وَاللَّهُ لَعَلُّهُ أَنْ الْمُتَّبِعِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ بَدَسْتِي وَرَأَيْتِي كَبْرًا مِّنْ كَرَامَاتِي أَنْ

همان باشند در پوستانما و چشمهاست آب روان از عینیت ما انهم
 زبهم گیرنده باشند آن چیز را که داده باشد ایشان و از پروردگار ایشان
 انهم كانوا قبيل ذلك فخصين بدستی و راستی که بودند این غذا
 ترسان و دنیا بینی کنندگان و بیایان گردان را که کافرا و کلابیة من اللیل
 یا یهجعون بودند که در اندک از شب لایب از غمده و بیشتر از شب
 بیدار بودند و بالاسحار هم یستغفرون و در سحر با آنرا مشغول
 خواستند از گناہان - در حدیث آمده است که سحر بسیار باید گفت
 انهم اشغرونا و ارضنا و علیما انک انت الشواب
 الشیتم و در آیه فرمودت من جنوہم عن المصالح یعنی
 بیک سوی روح پهلوی مومنان خدا ترس از غوا بگایا یعنی شب بیدار
 می باشند بیدار و زبهم می خوانند پروردگارشان را حق ما و
 طمعا از بهر ترس از خدا بشوید و دشمن دشمن و عباد انهم یسبحون
 و آن چیز را که روزی کرده ایم ایشان را انقی می کنند در راه عدلک العالی
 فلا تعلم نفس پس نمی دانند هیچ نفس از مخلوقات ما انهم کہم
 من قرآء احین آن چیز را که بنام کرده شده است از بهر ایشان که از
 نشانی چشم باشد یعنی نوش آید جزا و بما کانتوا یعملون و باشد آن
 در جہا و لمتما جزاے علمای ایشان - در رسول صلی اللہ علیہ وسلم صحابہ را گفت

عَلَيْكُمْ بِعِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّ دَابَّ الصَّالِحِينَ تَحْتَكُمْ وَهُوَ قُرْبٌ
 إِلَى رَبِّكُمْ مَكْفُورٌ السَّهْمَاتِ وَمُسْتَهَيَاتٍ عَنِ الْإِثْمِ يَعْنِي بِرِشَابَاد
 كَمْ شَبَّ بِيَدَارٍ بِأَشِيدٍ كَمَا أَنَّ رِقَابَ صَالِحِينَ هِيَ عَيْنُ إِبْرَاهِيمَ وَرَسُولِ وَوَالِدِيهِ شَبَّ
 بِيَدَارٍ لَدُنَّ مَلَكٍ شَمَائِلًا خَيْرًا كُنَيْدٍ شَبَّ بِيَدَارٍ لَوْ دُونَ مَا دُونَ قُرْبٍ وَرَحْمَتٍ حَقِ
 اسْتَدْرَجَ بِكَفَارَتِ كُنَاهَانَ هِيَ وَسَبَبٌ بِأَزْدِ اشْتِنِ أَزْ كُنَاهَانَ هِيَ وَوَدَّ
 حَدِيثٍ دِيكَرٍ آتَمَهُ هِيَ رَسُولُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَوْلَى أَقْرَبُ بِكُونٍ مِنْ
 الْعَبْدِ فِي جَوْفِ الْفَيْلِ الْآخِرِ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَكُونَ مِنْ
 يَذْكُرُ اللَّهُ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ يَعْنِي نَزْدِيكَ تَرِينِ لَوْ دُونَ رَحْمَتِ عَدَا
 بِه بِنْدِ كَانِ مِيَانَهُ شَبَّ هِيَ كَمَا بِه صَبْحُ نَزْدِيكَ بِأَشِيدٍ كَمَا بِأَشِيدٍ أَزْ كِسَانِ
 كَمَا بِأَشِيدٍ كُنْتُمْ حَضْرَتِ خَدَايَ تَعَالَى رَا دِرَانِ وَقْتِ بِبِأَشِيدٍ أَرِ الْبِشَانِ وَ
 دَرَفِصِيلَتِ شَبَّ خَيْرَانِ أَحَادِيثِ لِيَسِيرَةً أَدَبِ أَنْ رَا بِتَوْفِيقِ اللَّهِ تَعَالَى
 بِيَانِ كُنَيْمِ دَرَجَتِ هِيَ كَمَا رَسُولُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِوَجْهِ شَبَّ بِيَدَارِ شَدِيدِ أَوَّلِ
 مَسْوَاكِ كَرُوتِ وَوَضُوعِ مَانِخَتِ وَبِخَوَانِسِهِ إِيْنِ أَيْتِ إِنْ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ تَا أَوْ سَوْدَهُ السَّمَاءِ وَإِيْنِ
 دَعَا بِخَوَانِسِهِ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَ

لِقَائِكَ حَقٌّ وَمَوْلِكَ حَقٌّ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالْبَيْتُونَ
 حَقٌّ وَمُحَمَّدٌ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ اللَّهُمَّ لَقَدْ أَسْأَلْتُكَ بِكَ لَعْنَتُ
 وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ أُنِيبُ وَبِكَ خَاصَمْتُ وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ
 فَخَفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَنْتَ
 أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمَعْلُومُ وَأَنْتَ الْخَوَّفُ وَالْآيَةُ الْآلِيَّةُ اللَّهُ - بعد از
 دوازده رکعت نماز بخش سلام بگذارد و اگر سوره تسنن یا دعا داشته باشد بعد نماز
 تمجید بخواند - حضرت عزیان علیه السلام گفتند که چون سه رکعت می شود کار بنده
 نوسن بر آید دل شب و دل تراکن و دل بنده نوسن - و اگر وقت تنگ باشد
 هشت رکعت یا چهار رکعت یا دو رکعت هم بگذارد و بعد از نماز دعا کند و
 به سبب باطن مشغول شود تا صبح بده سنت نماز با دعا در مشغول خود بگذارد و در
 رکعت اول فاتحه و قل یا ایها الکافرین و در رکعت دوم فاتحه و
 قل هو الله احد - البته بخواند بعد از آن بقا دعا بار استغفر الله الی بنی
 لآیلة الالهوا لعی الکبیروم و اقرب الی بگوید و اگر شب بجا باشد
 بعد از تمجید و استغفار بپیش از این سوره بدست راست و دست چپ سه مرتبه بگوید
 کند با طهارت و سازد و از بر آن سنت و فریضه نماز بگذارد - و در راه مسجد بگوید
 استغفر الله من جمیع ما کبره الله قولا و فعلا و خاطرا و فاعلا -
 و چون در مسجد در آید پائے راست را پیش نهد و بگوید السلام علی اهل البیت

اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ. و چون نماز بجا آورد و ادا کند بر جبهه خود
 بنشیند و به سبق باطن مشغول گردد تا آفتاب برآید و بعد از آن دو رکعت نماز
 بگذارد. رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت صَلِّ الْفَجْرَ لِكُلِّ جَمَاعَةٍ ثُمَّ فَتَنِي
 يَدُكَ يَا اللَّهُ تَعَالَى حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ كَأَنَّكَ
 كَلِمَةُ حُجَّةٍ وَ عُمْرَةٌ تَامَّةٌ تَامَّةٌ یعنی هر که نماز بجا داد و بجماعت پس
 بنشیند و یاد کند حق تعالی را تا آفتاب برآید بعد از آن دو رکعت نماز بگذارد
 به نیت استخاره یعنی طلب کند از حق تعالی درین روز توفیق خیر دهدش. رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم فرموده حِكَايَةٌ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
 فِي الرُّكْعَاتِ مِنَ أَوَّلِ الشَّهَارِ الْفَتْحُ الْفَتْحُ حَتَّى يَسْمَعَهُ تَعَالَى يَا أَيُّهَا
 الَّذِينَ آمَنُوا بَلِّغُوا رُكُوعًا مِنْ رُكُوعَاتِ النَّاسِ وَرُكُوعًا مِنْ رُكُوعَاتِ
 نَفْسِكُمْ قَالَتِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَعَدَّى فِي مُصَلَّاهِ عَيْنٌ
 يُصَوِّرُ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى يَصْبِحَ يُصَلِّ رَكْعَتِي الصُّبْحِي
 لَا يَقُولُ إِلَّا خَيْرًا غُفِرَتْ لَهُ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَ أَكْثَرَ مِنْ زُبْدِ
 الْبَحْرِ. هر که نماز بجا داد و بنشیند بر بانه نماز خود تا دو رکعت نماز
 اشراق بگذارد. جز آنکه او نباشد مگر غیر. آمرزیده شود گناهان او اگر چه بیشتر از کف
 دریا باشد. مگر بعضی از مفسران گفته اند در تفسیر این آیه که اَبْرَأَهُمْ أَنِّي
 وَتَّى یعنی ابراهیم پیغمبر و فاکر و یعنی نماز اشراق کاترک نکند. چون دو رکعت

بگذارد و بار بگوید لا اله الا الله وحده لا شريك له الم ملك
 وله الحمد وهو على كل شئ قدير. و این ذکر حضرت سیف الدین غوری
 علیه صلوات کرد و قهر را. و قتی که متوجه هزار ایشان می بودم. بعد دعا کند و از حق
 تعالی توفیق خواهد. و چون از مسجد بیرون آید اللهم انی اسئلتک من فضلتک
 این دعا را بخواند تا منزل خود در آید بعد اگر قرآن بدهاند مصحف پیش بند و آن
 مقدار قرآن که خواهد بخواند بعد ازان اگر طالب علم باشد بدین مشغول شود و
 اگر سالک باشد بذكر و مراقبه مشغول باشد تا آفتاب بلند بر آید چنانکه زمین گرم
 شود نماز چاشت دوازده رکعت آمده است. ^{عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ} قال النبی صلی الله علیه و آله ^{عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ} یَعْمُرُونَ كَعَمْرَةِ الْبَغْدَادِ
 بِتَبَتِ اللَّهِ لَكُمْ قَصُورًا مِنْ ذَهَبٍ فِي الْجَنَّةِ. یعنی هر که نماز چاشت دوازده رکعت
 بگذارد حق تعالی گوشه ای از برائی و در بهشت فرماید تا بنا کنند. و بهشت
 نیز آمده است و چار و دو نیز آمده است و بعضی از مفسران بر این آیه که رَأَتْهُ
 كَانَ لِلَّهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ غُفُورًا. بدستور که خداوند تعالی امر او این را یعنی کسیکه
 باز گردیده اند از گناهان نیک آمرزیده است. گفته اند مراد از او این کسانی اند
 که نماز چاشت بگذارند و در حدیث است که صَلَاةُ الْإِبْرَاهِيمَ جِبْنَ تَرْمِينُ
 الْفَضِيلِ. یعنی رسول صلی الله علیه و سلم گفت که نماز ابراهیم وقتی است که سنگریزه
 گرم شود به آفتاب و پله شتر چپ چون بر زمین رسد بسوزد از گرما. و بعضی از
 مفسران گفته اند که نماز او این در میان شام و نماز هفتاد و شش رکعت

و اگر تواند از عهز شام تا نماز مختن در مسجد بنشینند و به سبق باطن مشغول باشند
که ثواب بسیار است و حضرت خواجہ بندہ را به این فرموده اند **وَاللّٰهُ تَعَالٰی وَهُوَ
الْمَوْفِقُ** - یعنی فواید که از حضرت خواجہ پیر پان غیر رسیده بود و از تالیفات
خواجہ ملا المدین رحمۃ اللہ علیہ بیان کرده شد توفیق اللہ تعالیٰ -

حضرت خواجہ فرمودند کہ ہا میر خود ہر ایک نوبت گفتند کہ تا آخر پک نہ
شود مقصود حاصل نہ شود - یعنی گفتہ ما دریا شدہ ایم ہا را زبان نہ دلد و دفع
گفتہ اند بلکہ دریائے کجس شدہ اند زیرا کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم ہا قرآن کہ
و گوشت گو سفند منسوب را نہ خورد - خداے تعالیٰ فرماید **يٰۤاَيُّهَا هٰمْدِيْنَ
اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْا اَمْوَالِكُمْ بَيْنِكُمْ بِالْبٰطِلِ** - یعنی اسے سوستان کو رہ
مالہ سے یکدیگر را بہ باطل - یعنی بر آں وجہ کہ شرعییت بہ آں حکم ذکرہ بہت و
صاحبہ رضی اللہ عنہم اجمعین در نماز زیادتی و روزہ زیادتی چنداں اہتمام نمی
نمودہ اند کہ در رقمہ - وی گفتند کہ در عمدت بہت **اَلْعِبَادَةُ عَشْرَةٌ كَجَزَائِرٍ
بِسَعَةِ مِّنْهَا مَلِكٌ اَلْحَلَالُ** - یعنی بندگی کردن خداے تعالیٰ دہ بخش بہت
نہ طلب کردن حلال بہت - وی گفتند و دلش با یہ کہ بہت بلند باشد ہا سوی
تعالیٰ التعلات نہ نماید و بہ واقعات معزورہ کہ **وَدَعِيْلٌ يُّهٰبُ طَاعَتِ مِيْش**

بزم نیست

چو غلام آقا ہمہ ز آقا بگویم نہ ختم نہ شب برستم کہ عیبت تو بگویم

و در آن کوشد که مظهر قبض و بسط شود تا سر رومی النفس کیم افسلا
 قُبُورُونَ معلوم دے شود کہ الْقَبْضُ وَالْبَسْطُ فی الرُّوحِ کالوحي للنَّبِيِّ
 وہی گفتند ما ہر چیہ یافتیم از علمت یافتیم۔ و بندہ را وقت کہ کلام مبارک خود دادند
 گفتند کہ این را نگذارد۔ ہر گاہ کہ دے را بینی ما را یاد کن۔ در آنات اینا پر خالوا و اولی باشد
 حضرت خواجہ علاء الدین رحمۃ اللہ علیہ روزے آمدند و بندہ مخزون بود فرمودند چرا
 خون داری گفتیم معلوم تھا ہے کہ معنی این سخن چیست

با ذات نہادہ در صفا تیم ہمہ
 موصوت صفت سخرہ ذاتیم ہمہ
 تا در صفتیم ہمہ ما تیم ہمہ
 چوں رفت صفت عین حیاتیم ہمہ
 داین سخن حکیم غزوی سنائی است۔ ہر کسے معنی گفتند۔ آخر بندہ را پرسیدند کہ تو
 چیہ می گویی۔ گفتیم این اشارہ تجلی ذات است کہ وَ لَقَدْ نُنْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِ
 بیان آل می کند۔ لجدہ گفتند پس غم چراست۔ مضرش۔

جانان تو کجی و ما کجا تیم

و حضرت خواجہ بندہ را فرمودند کہ ضل من قطعك واعط من
 مفرمك واعط من قوتك کساعت بسیار است۔ و معنی آنت کہ پیوند
 با آنکہ از تو بریدہ است۔ چہ سے بدہ آن را کہ ترا محروم کردہ است و پیرست
 در وقت احققان تو نہادہ است و عفو کن از کس کہ تو ستم رسانیدہ است۔ و
 این تمہ خلاف ہوا کے نفس است و درین حدیث ذائد بسیار است۔ و مؤلفند

در حدیث است **الْفَقْرُ رَأْسُ جُلُوسَةِ اللَّهِ تَعَالَى**. اِی الْمُقَرَّبُونَ
 غَايَةَ الْقُرْبِ. یعنی فقیران و صبرکنندگان هم نشینان خداوندند و در
 در قیامت یعنی نیک نیک برحمت او نزدیک اند. و فرموده اند که فقر دو نوع
 است. اختیاری و اضطراری. اضطراری افضل است. زیرا که اختیاری حق
 است نسبت بنده و می گفتند بے فقر ظاهر و باطن کار تمام نمی شود. و خواجہ
 علاء الدین رحمہ اللہ می گفتند کہ ہمہ قرآن اشارہ بہ تقوی و بود است. و حقیقت
 متابعت سنت و مخالفت طبیعت مشکل است. و درین اشارت است سه
 ازال مادر کہ من زادم در بارہ شدہ ^{حقیقتش} از انم گبری خوانند کہ مادر زنا کرد
 مراد ازین مادر طبیعت است و بنده بترک اختیار خود و تقویین جوئیات کلیات
 بخدا بمقام **بِي يُنْطِقُ وَبِي يُبْصِرُ** می رسد و مراد ازین سخن کہ **حَسَنَاتُ
 الْاَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقَرَّبِينَ** طاعت است کہ آن حسنه نزدیک ابرار رسیدہ
 است نزدیک مقربان. و می فرمودند روندگان راه دو قسم اند. بعضی انواع
 ریاضات و مجاہدات ہمہ از فضل او می بینند و عمل را ملاحظہ نمی کنند و این طائفہ
 زودتر بہ مقصود می رسند. **الْحَقِيقَةُ قَرَأْتُ مَلَا حِظَّةَ الْعَمَلِ**. و پیرمرئی
 می فرماید عمل را راها کن و لکن گران بها کن. و خواجہ ما رحمۃ اللہ علیہ می گفتند
 کہ ما فضلیانیم و دلست کس بودیم کہ قدم در کوئے طلب نهادیم فضل حق تعالی
 بمن رسید. یعنی طلب. و می گفتند نسبت سال است کہ بعضی الی بمقام بے معنی

مشرف شدہ ایم۔ چنانکہ بہ آن اشارہ شد بہ آنکہ در صفتیم جملہ ما یم ہمہ۔ و از
خواجہ علاء الدین رحمۃ اللہ علیہ سماع دارم کہ می فرمودند کہ حضرت خواجہ محمد علی
حکیم ترمذی در بعضی از تصانیف خود ذکر کرده اند۔ در بخارا مجذوبے پیدا شود
کہ وے را چہار دانگ از ولایت نبی صلی اللہ علیہ وسلم نصیب یافتند من بودہ ایم
و می گفتند کہ دو کت تا حجاز رفتہ کسے کہ وے را قابلیت این معنی باشد نیز رفتہ
و می فرمودند و زین آیت کہ ابراہیم علیہ السلام گفت رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُخْرِجُ
الْمُوتِي قَالَ اَوْ لَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى و لٰكِنْ لِيُطَمِّنَنَّ قَلْبِي۔ مراد
از اطمینان قلب آن بود کہ ابراہیم منظر صفات احوالی شود۔ و می گفتند این آیت
لَا تَخَافُوْا و لَا تَحْزَنُوْا وَاُولٰٓئِکَ اَللّٰهُ لَآخُوْفٌ عَلَیْہِم وَاُولٰٓئِکَ
یُحْزَنُوْنَ۔ بہ آن آیت کہ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِذَا ذُکِرَ اللّٰهُ وُجِدَتْ
قُلُوْبُهُمْ مِّنَاقْصَسٍ زَیْرًا کہ در آن آیت سبب خوف و خزن از اولیاء نسبت
و عدہ الٰہیت و صفت جمالی حق است۔ و درین آیت نسبت بندہ۔ و در آیت
مَنْ یَّکْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَّ یُؤْمِنْ بِاللّٰهِ مَرَادًا فَذٰلِکَ مَآسُوْمٌ مِّنَ اللّٰهِ
بِحَآنَہٗ۔ و می فرمودند روزہ ما نفی ماہیت و نماز ما کانت کتٰراہ است۔ و این
بیت از ایشان باین فقیر رسید

تا رے ترانہ دیدم اے شمع طراز
نے کارکنم نہ روزہ دارم نہ نماز
ورے تو بوم نماز من جملہ فجار
پون با تو بوم فجار من جملہ نماز

و معنی آن است که بعد از وصول بمقصود معلوم می شود که طاعتی که لایق حضرت
 باشد نمی تواند آردن که و مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ. اَللّٰهُ عَظِيْمٌ
 وَاللّٰهُ تَعَالٰی حَقٌّ تَعَالٰی. و می فرمودند که اگر یار بے عیب خواهی بے یار
 مانی. و این بیت می گفتند سه

بنده حلقه بگوش آرنه نوازی برود لطف کن لطف که بر گانه شود حلقه بگوش

و می فرمودند که حقیقت اخلاص بعد از فنا دست می دهد تا بشریت

غالب است میسر نه شود. و این بیت می گفتند سه

ساقی قدحی که نیم شستیم مخمور صبوحی استیم

مارا تو با همان که تا ما با خویش شستیم بیت پر شستیم

لَيْسَ الْبِرُّ بِالْأَمْوَالِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ عَلَى التَّوْفِيقِ وَ

الْإِسْتِثْقَامِ وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ الْإِنْسَانِ.

كُتِبَتْ الرُّسَالَةُ الْإِلَهِيَّةُ مِنْ تَصْنِيفِ مَوْلَانَا مُحَمَّدٍ

بِعَنَاقِ جِرْمَانِي رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ عَلَيْهِ

رسالہ قدسیہ

من کلام خواجہ خواجگان خواجہ بہار الدین نقشبند
کہ خواجہ محمد پارسا نوشتہ انداز فرمودہ خواجہ غلام الدین
عطار کہ اجل خلفائے حضرت خواجہ اند قدس اللہ سرہم

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد و ثناءے بجد و منتہائے شکر و سپاس بے اندازہ و قیاس حضرت بادشاہ
راجل ذکرہ کہ طالبان وصال و مشرقان جمال اور دلیل و جود او ہم و جود دست
و برہان شہود او ہم شہود اوست سے

تو بد و بشتناس اور اسے یہ خود زہ از خویر بدوست از خود
تَلَطَّفْتَ يَا أَوْلِيَاءَكَ فَعَرَفُوكَ وَلَوْ تَلَطَّفْتَ بِأَعْدَائِكَ لَمَّا
بَحَدُّوكَ - و صلوة متعالیات و تسلیات متوالیات حضرت نبوی را صلی
اللہ علیہ وسلم کہ جمیع انبیاء را پیشواے بحق و ہمہ اصفیاء را رہنما و مطلق است سے

سہ یعنی یافتہ و تہ طریق ذوق و وجدان میسر نیست مگر با آنکہ حق سبحانہ و تعالیٰ
بندہ را بجن عینیت بہ خود راہ نماید و برد بخلی کند۔

سہ ہر یک از انبیاء حاجب امت خود است و پیغمبر ما صلی اللہ علیہ وسلم حاجب الحجاب
و افاضہ معارف و حقائق بر جمیع اولیاء و انبیاء و اولیاء و اولیاء روحانیت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم۔

تو اچھے کو نین و سلطان ہمہ آفتاب جان و ایمان ہمہ

و خلف و صحابہ او و بر محبان و بر آن و اصحاب و متابعان او و اجمعین الی یوم الدین
و بعد این کلمہ چند است از الفاظ نفیہ و کلمات متبرکہ کہ حضرت علیہ صلوٰۃ
مستبرہ ارشاد و ہدایت جامع لغوت و خصائص ولایت ملازمان قطب اہل

تحقیقت در روان منظر صفات ربانی و مورد اخلاق سبحانی آنکہ

گشتت بے کبر و ریاد و کینہ نور قدسی را از جنس آئینہ

دان نفس و جواب ہر سوالی مشکل از دور حل شود بے قہر و حال

وَعَلَىٰ نَفْسٍ وَاصْفِيهِ لِحُسْنِهِ لَفِي الزَّمَانِ وَقِيهَلَمْ يُوصَفْ

اَرَدَتْ لَهُ مَدْعًا فَمَا مِنْ قَضِيهِ تَأَمَّلْتَ الْاَهِلَّ وَصَنَاهَا وَقَلْتَ

کہ مراد کو نین عالم غیب و شہادت است و غیب ماسوائے عالم شہادت را از نگاہ غیب

ی گویند و وجود علی کہ کسی بہ بیان نامتبرکہ است بخوانند و ماسوائے وجود علی را و چہ وجود خارجی شہادت

و چہ وجود بعد از آن را عالم شہادت می گویند۔

کہ بتو طلعت تو یا فہم وجود ترا + بیا آفتاب تو ان دیدگا آفتاب کجا است بظہر این

معنی در عالم ظاہر آفتاب و دلان۔

کہ ہر کہ تو از غیر او آگہ بدی + فخر تازی را تو ان نہ دیدی + چونکہ او منم یزد

کم یزد بود + عقل تحسینات او حیرت فرود۔

کہ یعنی بفتح الہون فی نسخۃ المحدثی یحییٰ شریف قدس سرہ۔

اعنی قدوة العارفين السابقين عيون المحققين وارثات الانبياء و المرسلين و
 سيدنا شيخ بهار الحن والدين محمد بن محمد البخاري المعروف به لقبه قدس الله
 تعالی روحه و طیب شمه دلو ضرکیه و لعنا بحبته و الاقدار بسیرته و شکر صحت
 و لطائف معارف که در خلال احوال در میالس صحبت علی الدوام فی النبیان و
 الایام بر زبان مبارک خویش می گذارند و بنده ضعیف محمد بن محمد الحافظ البخاری
 و قدس الله روحه لما یحب و یرضا بعضی آن کلمات قدسیه را از مر صدق ارادت
 به نیت تمجید و استرشاء و در قلم می آورد و اکنون بامر و اشاره اعزه و دوستان
 متعز الله تعالی یلقایهم و ادا م بركة بقائهم حرفی چند از آن
 الفاس بربک تبرک و استیناس در قید کتابت در آورد تا چون طالبان صادق
 و مجربان محقق با استماع آن کلمات استفاد گیرند چنان بود که گویا شرف مجاست
 صحبت ایشان دریا فتنه اند و اندک ایشان سخن شنیده اند.

ذکر احوال و مقامات شریفه و کرامات آثار عجبیه

که در عهد ارتقا منتهی ایشان گذرشته است و اکثر من آن نعیذ و
 یخصی است. اگر چه درین وقت قلمی در نورست و پسندیده تا اندک سیاحت

له امراد بالعیون و الاقطاب و بالافصال قطب الاقطاب.

که و توصیف کلمات به قدسیه بلا اقطاب است که از عالم قدس وارد شده و در دلیتم

و در آن مدخل نیست و اشارت منی آنکه بیابان مبارک ایشان می گذرانید.

ریاض الاہل عجیبہ ایشان شمر بمشام جان طالبان صادق برسد و دلها و جانها
ایشان را اذان التراسی حاصل باشد و بموجب عند ذکر الصالحین تنزل
الرحمة و در ذکر آن امید وصول لعنن الہی و نزول فیض نامتہای باشد۔ اما درین وقت
بدین مقدار اختصار اقتادہ

حدیث معجزتیرتہ و شمس دین کم گوے کہ نیست در نور او گفت عقل سودانی
خوش زبیر زبان حستم کن تو باقی مرا کہ هست بر تو موکل غیور لالی

و خود سخنان این طائفہ کہ از ذوق و حال بہت نہ از حفظ و قال بحقیقت چنانکہ
اہل بصیرت گفتہ اند بَشَّهَ اللَّهُ الْكِبْرُ وَ بَرَّهَانُهُ الْإِظْهَرُ بہت دقتی کہ
اہل بصیرت را از تالی در سخنان این طائفہ بحاصل آید اقوی داعی بود از یقینے
کہ نیشادہ فوارق عادات باشد ازین جاگفتہ اند

موجب ایمان نباشد معجزات بوسہ جنسیت کند جذب صفات
معجزات از بہر تہر دشمن است بوسہ جنسیت پیے دل بردن است

و چون سخنان این طائفہ از تجلی کلام الہی بود صفت آن سخن را کماہی در
زبان نہ توان آورد و یکے از کبرائی گوید الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الْإِنْسَانَ
الْكَامِلَ مُعَلِّمَ الْمَلَكِ وَ رَادَّ اسْتَوْفِيًّا وَ تَمَوَّيْهَا بِالْفَأْسِ الْفَلَكِ

لہ فوارق عادات مشترک است میان مومن و مشرک۔ و اما یقینے کہ از سخنان این طائفہ

پیدا شود کہ اہل استقامت اند۔ در اینجا بیچ اشتراک نیست۔ ۱۲

و با اینهمه بعضی از منکران قرآن را اساطیر الاولیاء و لئین خوانند یصنل به
 کثیراً و یتهدی به کثیراً پس سخنان این طائفه کلیل المصرفاء و للمحبوبین
 و بلاء علی المحجوبین است۔

هر کس افسانه بخواند افسانه است	و آنکه دیدش نقد خود در روانه است
آب نیل است و لقیطی خون نمود	قوم موسی را نه خون بود آب بود
دشمن این جوت این دم در نظر	شد مثل سر نکلون اندر سفر
گر تو مرده راز بوی راز بوی	جان فشان و خون بگری باز بوی

بقدر تصفیه دل از علائق و عوائق و شوائب و بر مقدار تامل بسیار در سخنان ایشان
 فهم معانی ظاهره تخم فهم معانی خفیه می گردد و جمال فهم حقیقت روئے می نماید۔ با آنکه
 سخنان این طائفه که از عالم علم و راسخ و عیان است نه از علم و راست۔ و بیان از
 طور نیست که هر چند ازاں طور بلبسان علم و عبارت یا بلبسان ذوق و اشارت سخن
 گفتند بحقیقت شرح آن با کسی که بدان نه رسیده است نتوانستند گفت۔

۱۲ مراد بعلائق موانع ظاهرست و بعوائق باطنی چون خیالات او با هم قاسده ۱۲
 ۱۳ مراد بعلم و راسخ علمی است که نتیجه عمل است و اشارت بدین علم است آنچه حضرت رسالت
 صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است کہ مَنْ عَمِلْ بِمَا عَلِمَ اللَّهُ فِيْ عِلْمِهِ فَقَالَ عَلِمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ۔
 ۱۴ آنچه طریق دریاقت آن بعین ذوق مکن نیست۔ اگر کسی آنرا از الفاظ و عبارات فرا گیرد
 و گمان برد که آن چیز را دریافته است چون در حقیقت غیر آن را دریافته است جهل مرکب خواهد بود۔

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ. وَمَا زَادَ بَيَانَهُمْ خَيْرَ سِتْرَةٍ فَإِنَّ الْأَعْرَابَ
عَنْهُ يُغَيِّرُ ذَا الْبُقْعةِ سِتْرًا وَالْأَظْهَارَ يُغَيِّرُ وَاحِدَةً إِخْفَاءً وَمَقْصُودٌ كَوْنُهُمْ
بِخَيْرِ تَنْبِيهِ وَتَشْوِيقِهِ بَيْشَ نَهْ بَدْوٍ زِيَادَةً لِيَنْفَعَهُمْ مَحْنُ طَالِبِ طَالِبَانِ رَأَوْتِ دَهْدِ
وَمَهْمَتِ الْإِشْيَانِ رَأَوْتِ كَرْدَانِ وَكَرْمَتِ رَأَوْتِ رَأَوْتِ رَأَوْتِ رَأَوْتِ رَأَوْتِ
دِيكَرَانِ دَانِ فَاسْ تَوَدَّ بِيَدِ مَحْنِ بَعْضِ أَمْشَاخِ اسْتِ قَدْسِ اللّٰهِ تَعَالَى أَرْوَاهِمُ
لَا تَبْرَأُ مَحْنُ بِمِيزَانِكَ وَزَيْنَ نَفْسِكَ بِمِيزَانِ الصِّدِّيقِينَ بِعُلْمِ
فَضْلِهِمْ وَبِقُلُوبِكَ. شَيْخِ تَمِيمِ مَجْدِ الدِّينِ بَعْدَادِي قَدْسِ اللّٰهِ رَحْمَةً
دَعَايَ كَرْدِي فَرَجِيهِ الْهَى كَارِ تَوَلَّجْتِ نَيْسَ مَرَا اَزْمِنِ قَوْمِ كَرْدَانِ يَا اَزْ نَطَارِ كِيَانِ
اِيْنِ قَوْمِ كَرْدَانِ كِهْ تَشْمِ دِيكَرِ رَأَوْتِ نَهْ دَارَمِ. دَعْوَمُ

گرنیم مردان ره بر ایچ کس ذکر ایشان کرده ام اینم نه پس
گنیم ز ایشان از ایشان گفته ام خوش دلم کن قهر از جهان گفتم

د شَيْخِ اِمَامِ نَوَائِظِ رَبَّانِي اَبُو عَلِيٍّ يٰ سَمْعَانَ بْنَ يَحْيَىٰ هَمْدٌ لِي بِرَأْسِ قَدْسِ اللّٰهِ تَعَالَى
رَدِّهِ بِرَسْمِ مَدِيُونِ اِيْنِ طَالِفِ رَوَسْتِ دَرِ مَقَامِ نَقَابِ اَرْتَدِ چِهْ گَنِيمِ تَابِ سَلَامَتِ
مَانِيمِ. نَزْمِ دَنْدِ مَرْمُوزِ اَزْ سَمْعَانَ الْإِشْيَانِ بِنَوَائِظِ وَبِكِي اَزْ صَدِيقِيَّتِ مِي قَرَامِيْدِ

نه یعنی بعضی فعل و عنایت است یا آنکه کار او لطیف نیست یعنی چه افعال هستند
بها و عنایت یا سباب هر چه هموز افعال او از بس پرده غیر سباب است به بدو در بعضی اشخاص
آب کندی به دفع کلال اشخاص خواب کند دعاست که کند غیر موجب کاسته لکن ز پس پرده ها می کشد

کے باید کہ از گوید تا میں تویم یا من گویم داوشنود۔ اگر در حجت گفتگو سے او

نخواہد بود مرا با جنت سے چو کلا۔ اعتبار با اعتدات مواجید از انکاس طیبہ الشبان

لوان کرد۔ وَمِنْ حَسَنَاتِهِمْ مَنْ جَاءَهُمْ مِنَ اللَّهِ وَبَلَغَ صِلَاهُ

گر نذارم از فکر بزرگم میر

آخوم زمان کا دوران گزشتہ

لفظ التیسیت یا بقرت تیسیت

آسمان نیست یہ عرض آمد ترقد

واین کلمات قدیم اگر چه قصیر لمبانی کثیرہ المعانی است وَالْقَلِيلُ

بِكَذِبٍ عَلَى الْكَلْبِ وَالْجُرْعَةُ تَسْبِيحٌ عَنِ الْقَدِيرِ۔ قدوة الكبار شیخ

بزرگوالا شیخ عبدالرحمن سلطان نیشاپوری قدس اللہ تعالیٰ ذرودہ کہ تصنیف حدائق

التفسیر و صاحب کتاب طبقات ازہر یک از ان مسائل کبار مقدار التیسیت سخن و

کما بیش ایراد ترمودہ اند ہا میں مقدار را در نظر اولی الا بصار۔ واپر تیسیت و

اعتبار دال بر بصیرت و طرفیت و علم و حال آن بزرگوار گردانیدہ اند۔ دوران

چند سخن بیان بعضی از علوم و عبارات الشبان کما من سیر و سلوک بران است

کرده اند وَلَمَّا فِيهِ أَسْوَأُ فَهَنَئًا وَفِي تَفْطِيلِ الْكَلَامِ مَعَ الدَّعْوَاءِ

عَلَى الْمُرَامِ۔ واصل آنکہ سے

در یاد حال بچست پیچہ سلام

یلتد لواتاہ باید و السلام

بدانکه این کلمات قدسیه را در بعضی از مواضع احتیاج باندک شرح افتد
 اولی ترین آن بود که آن شرح باستعانت و استمداد از کلمات مشایخ و القاس نفیسه
 اهل اللہ باشد **فَانْ كَلَامَ الْمَشَائِخِ يُفَسِّرُ بَعْضُهُ بَعْضًا**. در میان دو سخن
 که شرح و مشروح دائره در خط کشیده شود تا فصلی باشد بر مبنی از وصل زیرا که سه
جمله معشوق است و عاشق پرده زنده معشوق است و عاشق مرده

و این ضعیف در خود نمی بیند که برین معنی اقدام نماید۔ اما بحکم اشاره شریفه قدوه
 اهل اللہ صفوه اصحاب الانبیاہ سید اباب الطریقہ موضح رموز اهل الحقیقہ اسوہ
 طلاب السقیین خدمت خواجہ علاء الحق والدین محمد بن محمد البخاری المشہر بعباس
 اطفال اللہ تعالی مدت حیاتہ و افاض علی المسترشدین الوار بر کاتبه و دین فرصت
 در اعلاء این مجموعہ شروع افتاد اگر بدو ممت و نظر قبول ایشان زیاده گردد بنظم
 این سخن را چون تو مبدأ بوده **گرفزون گردد تو باش افتزوده**
 دیده غیبی چون غیب است استاد **کم مباد از جهان این دید داد**
 شرح تو حیف است با این جهان **بچورا عشق باید در زمان**
 لیک گفتم وصف تو تارہ برند **پیش از آن که فوت آن حمزت نوز**

باشد که درین گفتن و نوشتن وجود زین ضعیف در میان نباشد و این جمع و تالیف
 برکت دعوات صالحه صاحب نظران بسبب درجات قربت گردد و سُبْحَانَهُ الْخَوْلُ

که مراد غیب ثانی حضرت حق است غزوجل۔

وَالْقُوَّةَ فَمَنْ تَلَّكَ الْكَلِمَاتِ الْقُدْسِيَّةَ - مسلمانى و النقياد احكام در عا^{ست}
تقوى و عمل بخرميت و دور بودن از رخصتها بقدر قوت همه نور و صفات است و رحمت است
و واسطه و اصول بدرجات و ايت بمنازل و مقامات شريفه اوليا و اللہ از پرورش
این صفات می رسند. آنچه حضرت خواجه ما قدس اللہ و ه^و در این کلمات فرموده
اندا اشاره به آن نفسی است که ایشان را از حضرت خواجه بزرگ خواجه عبدالحق
عجدوانی قدس اللہ تعالی روح رسیده است در مشاهده و واقع که حضرت
خواجه ما را قدس اللہ تعالی روح واقع بوده است در مبادی جذبات و غلبات
احوال ایشان. و این واقع در شب بوده است که لبه فرار از فرار است مگر که رسیده
اند. در آن سیر و جذب فرار مگر که در نواحی بخارا است و منسوب به خواجه محمد بن
واسع رضی اللہ عنه بوده است از کبار تبع تابعین اند و رسیدن ایشان به بلاد
مادران نهر به نقل صحیح ثابت شده است. و امر حضرت خواجه بزرگ مر حضرت
خواجه ما قدس اللہ سرهما در آن واقع این بوده است که قدم در غمیت زنی و
از رخصتها در باشی و مسافرت سنت کنی و از بدعتها اجتناب نمائی. و دیگر سخنان
فرموده اند که به مبدأ سلوک و وسط و نهایت تعلق دارد. و حضرت خواجه ما قدس
اللہ و ه^و علی الدوام در سلوک از سر تحقیق به آن امر با و وصیته عمل می کردند.
و این است حق سبحانه و تعالی نتیجه عمل بهر وسیله در خود مطالعه می نموده اند و بر
موجب آنکه در این واقع با مور بودن لیس این نیست بذكر غنا تیر عمل نه کرده اند.

بواسطہ عمل بہ آن وصیہا ترقی در احوال باطنی خود مشاهده فرمودند۔ قصیدہ
 شرح آن واقعہ و سائر احوال و کرامات غریبہ ایشان در مقامات ایشان مندرج است
 کہ بعضی از اغراض اصحاب و مخلص احباب متعنا اللہ ببقائهم و ایدہم دلجوئیم و
 تابعیت آن قصیدے نموده انشاء اللہ العزیز کہ علی اکبر الوجوه و الجمالیات
 تمام گردد۔ و نیز کہ نشر آن مقامات گوشہ آرزو بہائے محبان مخلصان مستعد و معطر
 شود۔ و حضرت خواجہ مارا قدس اللہ روحہ در طریقت نظر تہ ل بہ فرزند سی لای
 خدمت شیخ طریقت خواجہ محمد با ساسی است کہ ایشان از خلفائے حضرت غریبان علی مرتضی
 اند و ایشان از خلفائے خواجہ محمود انجیر فغوی اند و ایشان از خلفائے خواجہ عارف بکری
 اند و ایشان از خلفائے حضرت خواجہ بزرگ خواجہ عبدالحق مجدد و اقدس اللہ
 تعالیٰ ارواحہم۔ و نسبت ارادت و صحبت و تعلیم آداب لوک تلیقین در ایشان را
 بخدمت امیر سید کلال رحمۃ اللہ علیہ کہ از خلفائے خواجہ محمد بابا مذکور است۔ اما
 نسبت ترمیمت حضرت خواجہ مارا قدس اللہ تعالیٰ روحہ در لوک کحقیقت حضرت و حاکمیت
 خواجہ بزرگ خواجہ عبدالحق مجددانی است قدس اللہ تعالیٰ روحہ چنانکہ شہرہ
 انان در بیان آمد۔ و حضرت خواجہ عبدالحق مجددانی از خلفائے امام ربانی
 شیخ یعقوب ابویوسف ہمدانی اند و امام ابویوسف ہمدانی را در تصوف انتساب
 شیخ طریقت شیخ ابوعلی فارمدی طوسی است کہ از کبار مشائخ خراسانند۔ و حجتہ الاسلام

لہ از قریبائے طوس

امام محمد غزالی بر تربیت در علم باطن از ایشان است و شیخ ابوعلی فارمدی را در تصوف
 انتساب بہ شیخ بزرگوار ابو القاسم گرگانی طوسی است۔ نسبت ایشان بہ سہ واسطہ
 یہ سید الطائفہ شیخ جنید بغدادی می یوندند و دیگر نسبت شیخ ابو القاسم گرگانی
 در تصوف بہ شیخ بزرگوار شیخ ابوالحسن خرقانی است کہ پیشواے مشائخ و قطب
 زمان خویش بودند۔ و چون دوران عمر ہائے گذشتہ صاحب دولتان حقیقی کہ کاملان
 راہ و سالکان طریق امتیاز اند بسیار می بودہ اند۔ و در دور ہائے اخیر کمتر بلکہ
 اعز من الکبریت الاحمر گشتند لاجرم وقت بودے کہ طالبان صادق
 بعد ازان کہ در صحبت و متابعت یکے از کبرائے دین و مقدایان اہل نقین مرغ
 روحانیت ایشان از بیعت بشریت بواسطہ تسلیم تصرفات آن مقددا بکلی
 بیرون آمدہ بودے۔ بسے از کاملان کمال دیگر نظر تربیت و قبول یافتندے
 و بشرت صحبت و سعادت خدمت ایشان ہمیدندے۔ و الوار علوم و معارف
 احوال ایشان اقتباس کردندے یہ سبب این انتساب در تصوف و علم باطن
 متعدد و متنوع شدے۔ و شیخ شہید شیخ مجد الدین بغدادی قدس اللہ
 تعالی روحہ اشارہ باین معنی فرمودہ اند کہ در سند علم باطن ہر چند واسطہ بیشتر
 آن اسناد عالی تر۔ زیرا کہ مشائخ کہ مقبلسان الوار حقیقت اند از مشکوٰۃ نبوت
 ہر چند الوار بوطن ایشان را اجتماع بیشتر راہ بر طالب بواسطہ آن روشن تر

سہ ذال تخفیف را ویسے است از ویسے طوس۔ ۱۳

که نور علی نور و یهدی الله لنوره من لیشاء. و ازین جا است که همه
 مشایخ یا اتفاق است که معروف کرنی را قدس اللہ تعالی روحه که سلسله اکثر مشایخ
 باومی پیوند و انتساب او در علم باطن به دو طرف است یکی به داود طائی است
 قدس اللہ تعالی روحه که نسبت او درین معنی به حبیب عمی است و او را به حسن بصری
 است رضی اللہ عنهما و او را به امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجهه و الیشان را به
 حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم و دیگر معروف کرنی را انتساب در علم باطن
 به امام علی بن موسی رضا است رضی اللہ تعالی عنه و الیشان را به پدر خود امام
 موسی کاظم رضی اللہ عنہ و الیشان را به پدر خود امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ
 و طریقہ الیشان طریقہ ائمه اهل بیت است ابا عن جید رضی اللہ عنہم جمعین
 چنانکه مشهور است و سلسله ائمه اهل بیت را رضی اللہ عنہم در علم ظاهر و علم باطن
 علمت و کبرای امت رضی اللہ عنہم بیانا بعزتها و نفاستها و تعظیما
 الشائتها سلسله از زبیب نامند. و شیخ ابوالحسن خرقانی را انتساب در تصوف
 به سلطان العارین شیخ ابویزید بسطامی است قدس اللہ روحه و تربیت الیشان
 در سلوک از روحانیت شیخ ابویزید است. و دلالت شیخ ابوالحسن بعد از وفات
 شیخ ابویزید بر سلسله بوده است و شیخ ابویزید را انتساب به امام جعفر صادق است
 رضی اللہ عنہ و تربیت الیشان هم از روحانیت امام جعفر است رضی اللہ عنہ
 و به نقل شیخ شایسته شده است که دلالت شیخ ابویزید بعد از وفات امام جعفر است

رضی اللہ عنہ۔ و امام جعفر را انتساب در علم باطن بدو طرف بہت کیے بہ پدیر خود امام
 محمد باقر رضی اللہ عنہ و امام محمد باقر را بہ پدیر خود امام زین العابدین بن علی بن الحسین
 بن علی رضی اللہ عنہم۔ و امام زین العابدین را بہ پدیر خود سید الشہداء حسین بن علی
 رضی اللہ عنہم و سید الشہداء حسین بن علی را بہ پدیر خود امیر المؤمنین علی بن ابی طالب
 رضی اللہ عنہ و امیر المؤمنین علی را بہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم و علی
 آلہ و اصحابہ اجمعین۔ دیگر امام جعفر را انتساب در علم باطن بہ پدیر مادہ خود قائم
 بن محمد بن ابی بکر صدیق بہت رضی اللہ عنہم و قائم بن محمد از کبار تابعین بہت
 و از فقہائے سبعہ بہت کہ در میان تابعین مشہور بہت و آراستہ بہ علم ظاہر و باطن
 و قائم را رضی اللہ عنہ انتساب در علم باطن بہ سلمان فارسی بہت رضی اللہ عنہ
 و سلمان فارسی را با وجود دریافت ثمرت صحبت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 و تشریف سلمان من اہل البیت انتساب در علم باطن بہ ابوبکر صدیق رضی اللہ
 عنہ نیز لودہ بعد از انتساب بحضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و چہنیں اہل بیت
 بر آند کہ امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ بعد از حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم
 از خلفائے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کہ بر امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ مقدم لودہ اند
 ہم یہ نسبت باطن ترمبت یا فتمہ اند و شیخ الطریقہ شیخ ابو طالب مکی قدس اللہ روحہ در
 کتاب قوت القلوب فرمودہ بہت کہ قطب الزمان در ہر عصر سے الی یوم القیمہ در
 مرتبہ و مقام نائب مناب حضرت ابوبکر صدیق بہت رضی اللہ عنہ و آن سہ دیگر

از او تا که فرود تر از قطب اند در هر زمان نائب مناسب آن سره خلیفه دیگر اند حضرت
 امیر المؤمنین عمر و حضرت امیر المؤمنین عثمان و حضرت امیر المؤمنین علی رضی اللہ تعالیٰ
 عنہم اجمعین۔ و بر مثال یقین و صفت و حالت ایشان اند۔ و آن ششش دیگر از
 صدیقان کہ صفت ایشان است کہ بِهَمَّ يَقُومُ الْأَرْضُ وَ بِهِمْ يَرْزُقُونَ
 وَ بِهِمْ يُنْفَعُ الْبِلَادُ وَ عَنْ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ بِهِمْ يُمَطَّرُونَ در مرتبے
 نائب مناسب آن ششش دیگر اند از عشرہ مبشرہ رضوان اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین
 و حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در او از فرمودہ خطبہ فرمودہ اند و در آن خطبہ
 چنین گفته اند اما بعد۔ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنِّي أَخَذْتُ صَاحِبِكُمْ خَلِيلًا
 وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا الْاَحَدَ اَخْلِيلًا۔ لَا اتَّخَذْتُ اَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا۔ و در
 حدیث دیگر فرمودہ است اِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ اِتَّخَذَ اِبْرَاهِيْمَ خَلِيْلًا وَ
 مُوسٰى نَجِيًّا وَ اتَّخَذَنِيْ حَبِيْبًا۔ ثُمَّ قَالَ دَعَرْتَنِيْ وَ خَلَايَ
 لَا وَ تَرْتَنَ حَبِيْبِيْ عَلٰى خَلِيْلِيْ وَ نَجِيٍّ۔ و مضمون این دو حدیث آنست کہ
 اہل بصیرت و ارباب تحقیق گفته اند خلعت عبارت است از دو مقام یکے نہایت
 مرتبہ نبی و این معنی مراد است در حدیث دوم و دیگر نہایت درجات مراتب محبوبی
 و مراد این معنی است در حدیث اول و بحکس را با حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم
 درین مرتبہ شرکت بہت۔ لفظ مقام محمود مشعر بہ این نہایت است و منی بہ این
 درجہ کمال است۔ و آنکہ فرمودہ صلی اللہ علیہ وسلم اگر کسی را درین مقام نمایاں

با من شرکت بودے ابو بکرؓ را بودے۔ دلیل است بر آنکہ ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ
 بحسب لایت و علم باطن کہ علم بالشدت اکمل و افضل و اعظم اولیائے امت
 است بلکه افضل ہمہ صدیقان است بعد از پیغمبران صدیق اکبرؓ است و کبرئے اہل
 بصیرت را قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم برین معنی اجتماعیت و این معنی بجلی دفع
 خیالی کسانے می کند کہ بر غلات این اعتقاد دارند و افضلیت اورا تاویل بروہر
 دیگر می کنند۔ از آنچه مذکور گشت از احوال حضرت خواجہ ما قدس اللہ تعالیٰ
 سرہ درین محل و از میان سلسلہ مشائخ قدس اللہ ارواحہم معلوم گردد کہ ایشان
 را طریقہ اولیایان بودہ است و بسیار از مشائخ ایشان کہ درین سلسلہ مذکور اند
 اویسی بودہ اند۔ و معنی اویسی این است کہ حضرت شیخ طریقیہ شیخ عطار قدس اللہ
 روحہ گفته اند کہ قہے از اولیاء اللہ غر و جبل باشند کہ ایشان را مشائخ طریقت
 و کبرائے حقیقت اولیایان نامند و ایشان را در ظاہر حاجت بہ پیرے نہ بود۔ زیرا کہ
 ایشان را حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم در حجرہ غنایت خود پرورش می دهد
 بے واسطہ غیرے۔ چنانکہ ادیسین را داد رضی اللہ عنہ و این عظیم مقام بود پس عالی
 تا کہ این جا رسانند و این دولت بکہ روے نماید ذلک فضل اللہ یؤتیہ
 مَنْ یَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ و بسیار از مشائخ این طریق را در
 ادان سلوک توجہ باین مقام بودہ است چنانکہ شیخ بزرگوار شیخ ابوالقاسم گرگانی
 طوسی را کہ سلسلہ مشائخ ابوالحسنات نجم الدین کبریٰ قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم

به ایشان می پیوندند و از طبقه شیخ ابوسعید ابوالخیر و شیخ ابوالحسن خرقانی اند
قدس الله تعالی ارواحهم. در ابتداء ذکر این بود که علی الدوام گفتی اولین دور
طریق سلوک ارواح مقدسه و سالطاند و در وصول فیض ربانی و تجلیات رحمانی
اما در طریق جذب که طریق وجه خاص است بیخ واسطه در میان نه بود. و مقصود از
ذکر لا اله الا الله توجه بوجه خاص است که زوری همه موجودات است و الهی
و اعتصام بصفت قیومیت است چنانکه عطار قدس الله سره می فرماید.

بادشاها دل بچون آغشته ایم	پای تا سر چون فلک سرگشته ایم
گفته من باشم ایم روز و شب	یک نفس فارغ مباشید از طلب
چونکه بالطفت چنین همسایه ایم	لطف تو نورشید و ما چون سایه ایم
چون بود جان بخش بے سرمایگان	گر نگداری حق همسایگان
همرم شوزانکه گمراه آمدیم	دو نیم ده گر چه بے گاه آمدیم
هر که در کویت بدولت یارشد	در تو گم گشت ز خود نیز ارشد
بتلائے خویش و حیران توام	در بدم ورنیک هم زان توام
نیستم تو امید و هستم بے قرار	بو که در گیر دیکے از صد هزار

چون سالک را بهر دو صفت جلال و جمال پرورش دهند جلال او را جمال بود و
جمال او را جلال باشد در استیلائے خوف رجا بود و در غلبه رجا خوف باشد و
در عین آن زمان که منظر صفت جلال گردد بصفت جمال توجه تواند نمود آن نظر

سلطان العارفين ابو يزيد قدس اللہ تعالیٰ مددہ بر مرید ابو تراب کجی نظر جلال
بود نسبت تجلی ذات و آن مرید بصفت جمال پرورش یافتہ بود۔ اگر بہر دو صفت
پرورش یافتہ بودے اور اوقت کشیدن باران نظر سلطان العارفين بودے و
وجود بشریت او متلاشی نہ گشتے۔ وقتے ہا محمد زاہد درویش صادق بود در صحرای
بودیم بگا سے بیرون آمدہ و تیشہا با ما بود حالتے پدید آمد تیشہا را گذاشتیم و روے
دران بیابان آوردیم و با ہمہ گرازمہ نوع سخن می گفتیم تا سخن بدینجا رسید کہ سخن در
عبودیت و فدای رفت۔ او گفت فدایا چه باشد گفتیم تا غایتے کہ اگر درویش را گویند
ترا می باید مردن فی الحال بمیرد۔ درین زمان گفتن صفتے در من پدید آمد کہ روے بہ
محمد زاہد کردم و گفتیم بمیر فی الحال محمد زاہد بقیاد و روح از روے بجلی مفارقت کرد۔
و مدتے برین صفت یکہ شست تن او بعد از مفارقت روح بقیادہ بود پشت بر زمین
در روے در آسمان و پاسوے قبلہ۔ از چاشت تا نیمروز۔ دران روز ہوا بغایت
گرم بود و آفتاب در برج میزان بود ازان صفت قوی مضطرب شدم و نیک متحیر
گشتم۔ در نزدیک آنجا سایہ بود زمانے دران سایہ در تحیر شستم و باز ازان جا
بزودی آمدم و در روے وے نگاہ کردم رنگ او از اثر گرمی ہوا سیاہی می زد
حیرت من زیادہ شد۔ تا نگاہ دران حالت المامے بہ دل من رسید کہ بگو محمد زاہد
زندہ شو۔ سہ بار این کلمہ را گفتیم اثر حیات دران ظاہر شدن گرفت و در اعضا
وے حرکت پدید آمد و در ہمان ساعت زندہ شد و بجالی اصل باز آمد۔ بخدمت

ایمید کمال رستم و آن قصه را بر ایشان عرض کردم چون در آنکے قصہ
روح از بدن او مفارقت کرد و من متحیر شدم ایسے فرمودند کہ فرزند در کمال ننگفتی
زندہ شو گفتم انہامے بدل من رسید تا جہنم گفتم و او بجاں خود آمدہ۔ اہل تحقیق گفتم
اند پرورش بہ ہر دو صفت جمال و جلال سالک را وقتے بود کہ بحقیقت محبت ذلتی
رسد۔ و یکے از علامات رسیدن بہ محبت ذلتی سالک آن بود کہ جہات صفات
مقابلہ محبوب بچو از او ذلال و ضرر و نفع نزدیک سالک یکسان بود۔ و نیز
اہل تحقیق گفتم اند لُعْطَى الْحَقِّ سُبْحَانَهُ الْمُحَبُّوبِ مِنْ أَوْلِيَاءِهِ فِي الدُّنْيَا
أَوْلَىٰ مَا يُعْطَىٰ أَهْلَ الْجَنَّةِ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ قَوْلُهُ كُنْ فَيَكُونُ وَ
تِلْكَ الْكَلِمَةُ صُورَةُ الْإِرَادَةِ الْكُلِّيَّةِ۔ و در صفت این مقام است
ایچہ گفتم اند۔ نظم

چون جنین خواہی خدا بدہد چہنن میدہد حق آرزوے متقین

کان لیتد بودہ در ما مفضی تاکہ کان اللہ بیش آمد جزا

اما کمال معرفت و کمال ادب اقتضائے آن کند کہ آن ولی محبوب ارادت خود
را تابع ارادت حق سبحانہ و تعالیٰ گرداند۔ و ارادت حق را تابع ارادت خود
نہ سازد و بشناسد کہ آن حضرت تعینت را نشاید۔ و اگر این صفت ازوے
ظہور کند بے اختیار و بے باشد یعنی از خواست امتناع نماید۔ بیت
چون ولی را ہست قدر ازالہ تیر خستہ باز گرداند ز راہ

و نیز گفته اند که اولیاء اللہ در وقت ظهور مثل این صفت عیسوی المشہد
 باشند یعنی آن مرتبہ زندہ گردانیدن ایشان را بواسطہ روحانیت عیسوی باشد
 علیہ الصلوٰۃ والسلام سلطان العارفین ابو یزید قدس اللہ تعالیٰ روحہ مورچہ
 در زیر قدم مبارک او سپردہ شد از کشتہ شدن آن مورچہ متالم و متاثر گشت
 الهامی بدل او رسیدہ کہ در آن مورچہ دم دردم. او در دمید مورچہ زندہ شد
 در آن حالت ابو یزید عیسوی المشہد بودند. و نیز گفته اند کہ کابلان اولیاء
 اللہ را نصیب تمام است از نور حیوۃ حقیقیہ کہ صفت ذاتیہ جناب حدیث است
 و عکس از آن بر فطرت سلیمہ السانیت یافته است. ایشان اند کہ بر طهارت فطرت
 اند و از ظلمات طبیعت و صفات بشریت کہ تغیر کنندہ آن فطرت است خلاص یافتہ
 اند. و چون ایشان از نور حیوۃ حقیقیہ بہرہ تمام دارند باین نور بواطن استعدادات
 و خواہدنیات و اعمال و احوال مخفیہ خلق مطلع می شوند بطریق فراست و از مطالعہ
 ہیات و اوضاع بدنہ آن معانی مخفیہ را ادراک می کنند. و دیگر ہم باین نور
 حیوۃ حقیقیہ کہ نور الہی است دلہاے طالبان مستعد را زندہ می گردانند. و آن
 زندہ گردانیدن بحیوۃ حقیقیہ شریف تر است از زندہ بحیوۃ حسیہ. اما زندہ گردانیدن
 بحیوۃ حسیہ و منظر احیای حسّی شدن کمتر است و وقوع دسے در میان اولیاء اللہ
 و عظیم تر است در نفوس خلق بدان التفات نہ نمودند.
 منہا ہمہ دور افتادگی ہائے خلق از راست کہ خود را دور می اندازند. و

با اختیار بار بر خود زیادہ می کنند و گرنہ تصور در فیض الہی نیست۔ خدمت امیر
 سید کلال تمثیل می نمودند می فرمودند کہ تا نم تعلقات دور نہ شود کوزہ وجود
 شاکت آن نہ شود کہ اورا در خم دان درست در آرنند باز چون کوزہ را در خم دان
 تصرف در آورند، بعضے ازان خم دان درست بدر می آید و بعضے شکستہ و این
 بہ نسبت ظهور ارادت ازلی است و با این ہمہ آن را کہ شکستہ بیرون آمدہ است
 فی الجملہ ہم امید سے ہست کہ دیگر بار اورا آرد سازند و با گلے دیگر بار کنند و کوزہ
 سازند و بار دیگر خم دان برند تا باشد کہ این بار درست بیرون آید۔ وی فرمود
 کہ امیر در آخر حیات سہ شبانہ روز روئے بقبلہ متوجہ نشستہ بودند و با کسے
 سخن نمی گفتند بعد ازان بہ سخن آمدند و شکر گفتند و فرمودند مقصود ازان توجہ
 آن بود کہ شناختہ شود کہ این در را بقبول بازی کنند یا بہ رد۔ اولیاء اللہ را
 بحکم آیت سہم البشیری فی الحیوۃ الدنیاء و فی الآخرۃ الآیۃ
 ہم در دنیا وقت رفتن از حق سبحانہ و تعالی بشارت می بود بقبول و غفران۔ و
 دیگر آنچه فرمودند ہمہ دور افتادگیہا را الی آخرہ بنا بر آنست کہ ہر چند بندہ را صفت
 اختیار و خواستہاے طبعی کمتر می گردد و بود بشریت بیشتر نفی می شود و ازان نفی
 قرب بندہ بحد سبحانہ و تعالی زیادہ می گردد۔ زیرا کہ گفتہ اند۔

قرب حق دوری است از بود خویش بے زیان خود نیابی سود خویش
 و بمقدار نفی اختیار بندہ را با حضرت الوہیت موافقت در تدبیر تقدیر او بیشتر می شود

و بمقام رضا و سعادت نزدیک ترقی گردد ہوا رہ بندہ بواسطہ ترک اختیار ہا
 و خواستہاے گوناگون طبیعی و نحو گردانیدن آن صفات و تعینات بشریت از خود
 در درجات قربت ترقی می نماید تا چون بدرجہ اعلیٰ بے اختیارے برسد و اورا
 بحقیقت بیخ نواسے نماید۔ آنکاز از حصین بشریت بذروہ عبودیت ترقی
 تواند بود شائستہ آن تواند گشت کہ تفرقات جذبات الوہیت اورا بمرتبہ
 الْقَنَاءُ فِي اللَّهِ وَالْبَقَاءُ بِهِ برسانند کہ اول درجات ولایت خاصہ است
 و مہملے میرالی اللہیت و بعد اے سیر فی اللہیت عجائب این طور را ہما
 نیست و سلوک کے کہ عبارت از میرالی اللہ غالباً بحکم سنت الہی بشرط این جذبہ است
 کہ در سیر فی اللہیت نہ آنکہ ہر کہ علی القطع طلب کند یا پد یا ہر کہ سلوک کند نہ مقصود

رسد

در دین سینہ او گشت جائے دروانہ	نہ ہر صدق کہ فرو خورد قطرہ باران
منور نیست محقق کہے شود یا نہ	صدق بیاید و باران و بحر و چندین سال
کثیر و و اما الوا صلون قلیل	خلیل و قطاع و فنائی الی الحمی
در ہر صدقے در نتیجے نہ بود	خواصان را اگر چہ نیجے نہ بود
وین دولت ہر سیرہ گلیمے نہ بود	در عمر بہ نادرا آن چنان می افتد

و این سیر فی اللہ را مقام وصول خوانند و در سیرالی اللہ سیر عاشق بہت بہ
 معشوق و در سیر فی اللہ سیر معشوق بہت در عاشق۔ و این سعادت بعد از فنا

صفات بشریت و بے اختیاری حقیقی میرا گرد و چنانکہ در ہر دو عالم اور اسیع
 مرادے و خواستے نہ باشد جز او۔ و این بے اختیاری حقیقی بواسطہ بے اختیاری
 و تسلیم ولایت شیخ بود۔ تسلیم ارادت شیخ نزد بان تسلیم احکام قضا و قدر است
 چون اینجا از عہدہ تسلیم بیرون آید آنجا تسلیم تواند بود و چون از عہدہ تسلیم در
 تصرفات ولایت شیخ بیرون آید تنق غزت از پیش جمال حقیقت بکشايد و قاصد
 یہ مقصود و مرید بہ مراد رسد قال المجتہد رضا الا تَصَالُ بِالْحَقِّ بِقَدْرِ
 الْاِتِّصَالِ عَنِ الْخَلْقِ۔

و صنفها اثر توجہ بروحانیت اویس قرنی رضی اللہ عنہ القطاع تمام
 و مجرد کلی از علایق ظاہری و باطنی بود و ہر گاہ کہ توجہ بروحانیت قدوۃ الاولیا
 خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ روحہ نمودہ شدے اثر آن توجہ ظہور بے صفتی
 محض بودے۔ و ہر چند در ان توجہ سیر افتادی اسیع اثرے و گردے و صفی مطالعہ
 نخی افتاد۔ و چون وجود روحانیت در الؤار حقیقت بے نہایت محو شود ہر چند
 آدمی از خود وجودے طلبد و آنچه نمرایہ ادراک بہت از خوشن بگوید جز
 بے صفتی و بے نہایتی چیزے دیگر نہ بیند۔ این سخن را دقتی می فرمودند کہ از مبادی
 سلوک احوال خود حکایت می کردند۔ و توہمات خود بار و ارج طیبہ مشایخ کیا
 رضی اللہ عنہم و ظہور اثر ہر توجہ را در بیان آوردند۔ گفتہ اند اولیا اللہ مختلف
 اند بعضی بے صفت اند و بے نشان و بعضی بہ صفت اند و بعضی از صفات

نشان مذگشته اند مثلاً گویند ایشان اہل معرفت اہل یا اہل معاملہ اند یا اہل
 محبت اند یا اہل توحید اند۔ و کمال حال و نہایت درجات اولیا را در بے صفتی
 و بے نشانی گفته اند۔ بے صفتی اشارت بہ کشف ذاتی است کہ مقام بس بلند است
 و درجہ بس شریف است و عبارت و اشارت از کلمہ آن مرتبہ قاصر است و این
 سخنان نسبت بہ متوسطان است کہ ادراک بے صفتی می توانند کرد نہ نسبت
 حال مبتدیان کہ از ادراک قاصر اند۔ فظلم

برتر از علم است و بیرون از عیان
 زو نشان جز بے نشانی کس نیافت
 گر عیان بوی نشان آنگہ بود
 و رہم بوی پو بے چون است او
 صد ہزاران طور از جان برتر است
 بحر از ان ہمراہ نند با معرفت
 ذاتش اندر مستی خود بے نشان
 چارہ ہر جان فشانی کس نیافت
 در نہان بوی عیان آنگہ بود
 آن زمان از مرد و بیرون است او
 ہر چہ خواہم گفت از ان برتر است
 کونہ در شرح آید و تے در صفت

و کمال این مرتبہ بے صفتی حضرت سید المرسلین راست صلی اللہ علیہ وسلم
 و ہمہ انبیاء و اولیاء علی حصیب سر ایتہم خوشہ چینان خرمین سعادت اویند
 و با ستمداد از باطن مقدرین او در درجات این مرتبہ ترقی می نمایند۔ و مقام محمود
 کہ مخصوص بحضرت اوست صلی اللہ علیہ وسلم اشارت بکمال این مرتبہ است و از خواص
 مرتبہ بے صفتی آنست کہ صاحب این مرتبہ از اہل کلین بود و از صحبت قلب بہ صحبت

مقلب قلب پیوستہ باشند و جمیع صفات و اخلاق الہی متعلق و متصف گشته باشد۔
 و تصرف بود در احوال باطنی و بنا برین اورا ابو الوقت گویند و از صفتی بہ صفتی
 باختیار خود انتقال تواند نمودن و از بقایائے وجود بشریت یکی صافی شده باشد
 و ازین معنی گفته اند۔

صوفی ابن الوقت باشد در مثال یک صافی فارغ است از وقت حال

حالی موقوف غم در لے اوست بستر بر لے بہمان آراے اوست

و منها حدیث اِجْمَعُوا وُضُوءَکُمْ جَمَعَ اللّٰهُ وِشْمَلْکُمْ اَشَارَات

است یا نیک و صورت باطن را با وضو و ظاہر جمع کنند تا استقامت باطن بجاصل آید۔

و استقامت باطن آنست کہ در جنب کلمہ توحید ہمہ تعلقات جسمانی و روحانی منفی گردد

و لغی آن ہمہ تعلقات استقامت احوال است و دلیل بر استقامت احوال استقامت

افعال است کہ امثال امر و نہی خداوند است و تعظیم فرمانہاے حضرت اوجیل ذکرہ

است و جز با استقامت افعال استقامت احوال معلوم نمی گردد و روندہ راہ

راہر آئینہ روش و کوشش می باید تا کار او بجایے رسد۔ روش یعنی رعایت

ادب یا اہل اللہ و کوشش یعنی سعی نمودن در کارہاے حق سبحانہ و تعالیٰ و

عمل کردن یا نیچہ اورا معلوم شدہ است۔ ہر چہ می گویم آن لوازم است یا آن عمل

کنیم لیرتقون ما لا تفعلون۔ کارے مشکل است فا ذکر و ذین

اذکرکم ذکر حق سبحانہ و تعالیٰ یاد کردہ است بدان ہر آیتے کہ مذکور است۔

وہرچہ دیدہ شد و دانستہ شدہ ہمہ غیر است و حجاب است بحقیقت کلمہ لا آن را
 نفی باید کردن۔ و نفی خواطر کہ شرکاً و عظم صلوک است بے تصرف عدم در وجود سالک
 کہ آن تصرف عدم از نتیجہ جذبہ الہی است بکمال میسر نہ گردد و وقوف بر اسے
 آن است آنرا آن جذبہ مطالعہ کردہ شود و آن اثر در دل قرار گیرد و رعایت
 عدد در ذکر قلبی بر اسے جمع خواطر متفرقہ است و در ذکر قلبی چون عدد از نسبت یک
 بگذرد و اثر ظاہر نہ شود دلیل باشد بر بے حاصلی۔ آن عمل و اثر ذکر آن بود کہ در زمان
 نفی وجود بشریت منفی شود و در اثبات اثر سے از آثار تصرفات جذبات الوہیت
 مطالعہ افتد۔ آنکہ خداوند جل ذکرہ در کلام مجید می فرماید **كَاعِندَ كُمْ يَنْفَعُ
 وَكَاعِندَ اللّٰهِ بَاقٌ** در معنی این آیت چنان باید دانستن کہ اعمال صالحہ و افعال
 حسنہ کہ از اہل ایمان در وجود می آید وقتی عند اللہ می گردد کہ در محل قبول حضرت
 اول ذکر افتد۔ و علامت قبول عمل نفی شدن وجود بشریت است در آن عمل و
 ظاہر شدن اثر تصرفات جذبہ الہی است۔

بدان و فقک اللہ تعالیٰ در تہمتہ بعضے ازین فوائد کہ اہل بصیرت رُوح
 اللہ ارواحہم گفتہ اند مقصود از سر ہمہ عبادات ذکر خداوند است غرض صل و سعادت
 عظمیٰ کسے رفتند کہ ازین عالم انس و محبت حق سبحانہ و تعالیٰ بروے غالب بود
 و غلبہ انس و محبت او خرید و ام ذکر او غرض عمل نہ بود۔ اصل مسلمانان کلمہ لا الہ الا
 اللہ است و وسے عین ذکر است و ہمہ عبادات دیگر تاکید این ذکر است۔ و روح نماز

تازہ کردن ذکر حق است سبحانہ بردل بہ سبیل سبیت و تعظیم۔ و مقصود از روزہ کسر
شہوات است تا چون دل از مزاحمت شہوات خلاص یابد صافی گردد و قرار گاہ ذکر
شود۔ و مقصود از حج ذکر خداوند خانہ است و شوق بہ لقاءے و سے و ترک دنیا و ترک
شہوات و معاصی برائے فراغت ذکر است۔ پس مقصود از امر و نہی ذکر است و حقیقت
ذکر آن بود کہ از ہمہ گسستہ شود و از محبت حضرت الہی بہ ہیچ چیز دیگر التفات ننماید
و اورا ہیچ معبودے نہاند کہ طاعت او برد جز حق سبحانہ و تعالیٰ و ہوائے معبودی
نہ بود۔ و علامت حقیقت ذکر آن بود کہ در وقت امر و نہی خداوند را غز و میل فراموش
نہ کند و احتیال فرمان بجا آورد و گرنہ نشان آن بود کہ ذکر او جز حدیث نفس بیش
نہ بودہ است۔ پس می باید کہ اساس مواعظت بر ذکر بر توبہ تصوح باشد از جملہ
معاصی ظاہری و باطنی بہ نسبت خلق و نسبت حق سبحانہ تعالیٰ کہ ذکر با وجود مخالفت
مذکور را اثر حقیقی نہ بود۔ دیگر از شرط آنست کہ در طلب صادق بود و در طلب
داعیہ سلوک راہ اورا کمال حاصل باشد تا ہر چہ اورا سلوک مانع آمد و مشغول
گرداند از ان متوحش گردد و لغور شود و از وجود نیز گریزان شود تا از ہمہ رُوسے تواند
گردانید و مشغول ذکر حق سبحانہ و تعالیٰ تواند گشت۔

سیر آمدہ از توشیح می باید بر خاستہ زہان دتن می باید

و شیخ قطار قدس اللہ سرہ العزیز می فرماید۔

یاد او منہ ہمہ سرمایہ است ذکر او راہ و اح را پیرایہ است

تو زنگ خویش نگذشتی دے یہ تہور نامہ اور گوئی ہے
 وفادہ کی از ذکر آنگاہ حاصل شود کہ از شیخ کامل صاحب تصرف لعین گرفتہ باشد
 تا از ان تخم ذکر حقیقی کہ در طالب مستعد و تعلقین و تصرف صاحب ولایت افتادہ
 باشد ثمرہ ولایت بہمال حاصل آید نورانیت کلمہ بقدر نورانیت و لیست
 و نورانیت دل بقدر ذوال ہواست و شیخ کامل ہوا را طبع نہ شود و دل اورا
 نورانیت تمام بود۔ و اول راہ آن بود کہ صاحب مذمومہ را از باطن خویش بقدر
 وسع دفع کنند تا چون زمین اول از خار و خاشاک طبیعت خالی گرد و مثالست
 آن شود کہ تخم ذکر در ان پاشیدن گردد۔ لیک صفت ذمیرہ پیش مبتلانہ بود ہمد
 دفع آن نیز کند۔ اگرچہ اول در تصفیہ دل باید کوشیدن در مبداء نکلی بہ تبدیل اخلاق
 مشغول نہ باید شدن۔ زیرا کہ چون توجہ بشرط حاصل آید و بر مراقبہ ادامت شود
 تصفیہ دل دست دہد بامداد فیض حق سبحانہ و تعالیٰ چندانی بہ تبدیل اخلاق و
 تحصیل صفات دل میسر گردد کہ بمرہا بجا ہست دست نہ دہد و چون این معنی لغین
 غنصل حق سبحانہ و تعالیٰ بہ حاصل آید بجا عدالی و طریق ثواب باشد و ہرچہ اورا
 از رفتن راہ مشغول گرداند از پیش بردارد۔ زیرا کہ راہ نتوان رفتن الا بدلی قانع
 و چون این ہمہ گرچہ مثل او چون مثل کسے بود کہ طہارت کرد و انوں اورا بہ امام حجت
 بود کہ بہ او اقتدا کند و آن سر راہ و کامل تصرف بہ سبب آنکہ راہ حق سبحانہ و تعالیٰ
 پوشیدہ ہست و راہ ہائے شیطان براہ حق آمیختہ۔ راہ حق یکسبت راہ باطل ہزار

وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ - نظم

نیت مکن در رہ عشق کے پیر
راہ بردن بے دلیل راہ پر

رو بگو یارِ خدائی را تو زود
چوں چنین کردی خدایا را تو بود

گز تہائی تو تو میدے شوی
زیرِ ظل یارِ خورشیدے شوی

وانکہ در خلوت نظر برد و ختم است
آنرا آن را ہم زیار آموختہ است

خلوت از اعلیٰ باید نہ زیار
پوستین بہرے آمدنے بہار

یار آئینہ است جان را در خزن
در رخ آئینہ ہے جان دم قرن

تانا پوشند رفته خود را از دست
دم فرو خوردن بباید ہر دست

در کلام مجید فرمودہ است - اَلْقُوا لِلّٰهِ وَكُونُوا مَعَ الصّٰدِقِیْنَ .

گرنہ تو انی خود بریدن
در پہلوئے پہلوان ما باش

و ہم درین معنی گفتند -

در پہلوئے راستین تائین تا بدل رہی
در پہلوئے پیش نیایی از ہر کہ پرسی

و چون سعادت صحبت اورا دریافت لغت خود را فانی کند و در باطن او

ایچ لغت نہ بود کار خود جملہ بہ او گذارد و ہداند کہ منعت در خطائے مقعدا

بیش ازان است کہ در صواب او اگر چه وجہ آن نہ داند حضرت خواجہ ما

قدس اللہ روحہ می فرمودند کہ یکے از فوائد مشورت باہل دل و مردم عزیزان

است اگر در آخر امر وجہ صواب در انکار ظاہر شود و بود تو در میان نہ باشد -

و اگر خلاف صواب ظاهر شود ہم وجود تو در میان نباشد. مشائخ طریقت قدس
 اللہ تعالیٰ ادا ہم از جمله اذکار ذکر لا اله الا الله را اختیار کرده اند
 حدیث نبوی چنین وارد است کہ اَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. و صورت
 این ذکر مرکب است از نفی و اثبات و حقیقت را در حضرت عزت باین کلمه توان بند
 محبت رونندگان پیوسته نسبیان است و حقیقت حجاب استعاش صورت کونیه است در
 دل و در استعاش نفی حق و اثبات غیر است و حکم الْمُعَالِجَةُ بِالْأَسْنَادِ
 درین کلمه نفی ماسوائے حق سجدۃ تعالیٰ است. و خلاص از شرک خفی جز از مداد
 و ملازمت بر معنی این کلمه حاصل نیاید. پس ذکر باید کہ در طرف نفی جمیع محبت
 را بنظر فنا و ناخواستن مطالوعی کند و از معنی ذکر می اندیشد و نفی خواطر
 دیگر می کند و در طرف اثبات وجود قدیم حضرت عزت را جل ذکره بنظر بقا
 و مقصود و مطلوب و محبوب مشاهده می فرماید. در هر ذکر در اول و آخر
 ماضی باشد و هر چیزے کہ دل را بآن پیوندے بنید متنی آن پیوند باطل
 می کند و باثبات محبت حق و قائم مقام آن محبت می گرداند تا بسکریج دل
 از جمله محیوبات و مالمقات فارغ شود و سستی ذاکر در لور ذکر منحل گردد.
 و طلاق و طوائف و بود بشریت از او بریزد. و گفته اند باز داشتن نفس در وقت
 ذکر سبب ظهور آثار لطیف است و مفید شرح صمد و اطیبات دل است و یاری
 در مشد است در نفی خواطر و عادت که آن به باز داشتن نفس سبب جدان جلاوت

عظیم بہت در ذکر و واسطہ بسیارے لہذا فوائد دیگر۔ و حضرت خواجہ ما قدس
 اللہ روحہ ذکر بازداشتن نفس را لازم می شمردند چنانکہ رعایت اعداد در
 لازم نمی شمرده اند۔ اما رعایت وقوت قلبی را مهم می دانستند و لازم می شمردند
 زیرا کہ قلامہ اچھے مقصود بہت از ذکر در وقوت قلبی بہت و واسطہ مطالعہ جمیع
 کونات و محدثات بنظر فنا و مشاہدہ وجود قدیم حق سبحانہ بنظر بقا و ملازمت
 برین معنی صورت حقیقت تو حید در دل مذاکر قرار گیرد۔ و چشم بصیرت در کشادہ
 گردد تا اورا میان عقل و تو حید پیچ تناقض نماید و درین مقام حقیقت ذکر صفت
 لازم دل گردد و بی رازان بجای رسد کہ حقیقت ذکر با جوہر دل یکے گردد و بیچ
 اندیشیہ فیر حق سبحانہ نماند و ذکر در ذکر و ذکر در مذکورہ خانی گردد۔ و چون بانگہ
 دل از زحمت اقیار خانی گردد بہ علم لا یسعی فی ارضیا ولا سماوی و لیکن
 یسعی فی قلب عبیدی المؤمنین الحدیث۔ جہاں سلطان الا اللہ تعالیٰ نماید
 بر حکم دعوتہ اذ کُرُکُمْ یخرجون من حوت و صوت و خاصیت کل شیئی
 حالک الا وجہہ انکار گردد و ذکر روح با ذکر وجود او در یک زمانہ
 ہو کہ کُم مستغرق و سہلک گردد۔

ذکر کن ذکر تا ترا جان بہت یا کی دل مذکر نزدان بہت

چون تو فارغ شوی ز ذکر بذر ذکر خیر کہ گفتہ اند آن بہت

یاد کرد و باز گشت و نگہداشتن و یادداشتن مقصود از ذکر لسانی و قلبی

وگمداخت کہ مراقبہ خواہر بہت یادداشت بہت کہ مشاہدہ و فانی شدن و
 ذکر خفیہ بہت علی الحقیقت و ذکر لسانی و ذکر قلبی بہتر از تعلیم الف و با است تا ملک
 خواندنی اورا حاصل آید و اگر معلم حاذق بود و در طالب صادق قابلیت استعداد
 آن یابد شاید کہ در قدم اول اورا خوانندہ گردانند و بکرتیمہ یادداشت بہت
 تعلم الف و با رسانند۔ لہذا اغلب طالبان آمانند کہ ایشان را پر یادداشت
 دلالت کردن پیش از ذکر لسانی و قلبی بہتر از آنست کہ یکے پر و بال تواند و اورا
 تعلیم می کنند و می گویند بر پر و و پر بام بر آے۔ قطعہ

ما بر پر می پریم سوے فلک	ز آنکہ عرش است اصل جوہر ما
ساکنان فلک بخو کنند	از صفات تویش و منبر ما
گل ما بسعد است و فلک ما	دلبرے ما شد است و دلبر ما
ما ہمیشہ میان گل شکر کم	زبان دل ما قوی بہت زدی ما
زہرہ دارد و آواز شب طبی	کہ بگردد بگردد شکر ما
درہ ہائے ہوا بریزد ریح	از دم عشق روح پرور ما

وگفتہ اند حقیقۃً اللہ کبر عیاراً عن تَخْلِیۃِ بَدَاۓِہِ سُبْحَانَہِ
 مِنْ حَیثُ اسْمُ الْمُتَّكَلِّمِ اِظْہَارَ الصِّفَاتِہِ الْکَمَالِیۃِ وَ وَصْفًا
 بِعُیُوْبِہِ الْکَمَالِیۃِ وَ الْجَلَالِیۃِ وَ ذَکَرِہِ شَرِّکِ غَیْرِہِ الْغَیْرِہِ وَ حَمْدِہِ
 وَ مَرْکَلِہِ شَمْسِہِ اِنَّہُ لَا اِلٰہَ اِلَّا ہُوَ اَعْلَمُ

نماز خود بشنودند از من و تو **لَيْسَ الْمَلِكُ وَاحِدُ الْقَهَّارِ**
 روح در نهایت فطرت اگر چه حق سبحانه را به بیگانگی دانست اما بیگانگی
 نه شناخت - زیرا که شناخت از نبود خیزد و نمود از وجود درست نه باشد
 که نمود ضد وجود است - چون وجود روح پدید آید مین و وجود او دوگانگی اثبات
 گردد و شرعاً این اطناب دارد - و مقصود آنست که اشارت شود چیزی از
 معنی آنچه حضرت خواجہ ماقدس اللہ روح فرموده اند در معنی **أَذْكَرُكُمْ** و ذکر
 حق سبحانه بند و یا توفیق یاد کرده است بر آن مراتبے که ذکر است یعنی ذکر زبان
 و ذکر دل و ذکر روح و ذکر پیر و ذکر خفی - دل واسطه دو عالم جسمانی و روحانی
 است و روح را واسطه دو عالم دل و کلمه است - و مرتبه سرتز و طالقہ اهل اللہ
 برتر از مرتبه روح و کلمه است - و نیز طالقہ برتر از مرتبه قلب و ذر از مرتبه
 روح است - و بحقیقت سرین روح و دل است و نهایت مقام و هر یک چنان در
 مقام خود متعالی گردند و بوضوح غیرت متصف باشند و آن صفت غیرت سر باشد
 به نسبت کسی که بر آن نهایت دل و روح که ذکر کرده شد رسیده باشد -
 و خفی روح است خاص حضرت که خاصان حضرت را در بند که **وَإِنَّهُمْ**
بِرُوحِهِمْ تا واسطه گردد میان عالم صفات خداوندی و میان سر تا
 بواسطه آن راه یابند بعالم صفات الوهیت - ع
 که رسم و کلام هم بخش رسم

لَا يَحْمِلُ عَطَا يَا الْمَلِكِ إِلَّا مَطَا يَا الْمَلِكِ - و ذکر در مرتبہ رخی
تا بحقیقت ذکر خفیه و بر آن چنانچہ خلفای خالوادہ حضرت خواجہ بزرگ خواجہ
عبدالحق مجددانی قدس اللہ تعالیٰ روحہ بہ آن اشارت فرمودند کیلئے کہ
زیرا کہ تا وجود روحانیت باقی بہت و بمرتبہ فنا نہ رسیده است آن ذکر بحقیقت
خفیه نمیت بجز کبریا کہ لَا يُطْلَعُ عَلَيْهِ مَلَكٌ قِيَلَتْهُ وَلَا فَئْسُ
كَتَجَبٌ بِهِ اشعارت بہ آن است۔ و چون بحقیقت فنا برسد اینجا بود کہ باطن
او از تلقی بالیسند و جزائبات نتواند بود و ذکر ادا اللہ اللہ شود۔ اینجا بحقیقت کلمہ
و بر او برسد۔ و حضرت خواجہ ما قدس اللہ تعالیٰ روحہ در بیان این معنی بسیار
فرمودندے کہ حَقِيقَةُ الْذِكْرِ الْخُرُوجُ عَنْ مَيْدَانِ الْعُقُلَةِ إِلَى فَضَائِلِ الشَّاهِدَةِ -
و مشاہدہ در تجلی ذات بود و مکاشفہ در تجلی صفات و محاصرہ در تجلی افعال و مقصود
از ذکر لسانی توجہ کلیت بحسب قول روحانی و جسمانی تا نفی خواہر شود۔ باین توجہ کلی
از ملازمت و مداومت باین ذکر بدل برسد و از زبان بدل باز منتقل شود۔ و در
دوام ذکر قلبی نفسے از انوار الہی متجلی گردد و باطن بندہ را مستعد تجلیات صفاتی
و اسمائی و قابل تجلیات ذاتی گرداند و اللہ الموفق و کمال درجات و مراتب
ذکر آن است کہ مذکور بدل مستولی شود نہ کہ ماند و بس۔ و ہنگی دل او دوست گردد
فرست میان آنکہ ہنگی دل ذکر دوست گیرد۔ و آنکہ ہنگی دل دوست گیرد نتیجہ
محبت مفرط بود کہ آرزو عشق خوانند۔ عاشق گر مرد ہنگی او را معشوق داد و با

که از غایت مشغولی بمشوق نام معشوق را نیز فراموش کند و چون چنین مستغرق گردد
 که وجود خود را هر چه هست بخوندد تا عالی فراموش کند بحقیقت این معنی برسد
 که **وَإِذْ كُذِّبَتْ إِذِ الْبَيْتِ عَيْرُهُ وَكَسَبَتْ لِنَفْسِكَ إِذْ كُنْتَ كَافِرًا**
الْمَذْكَورِ وَشَهُودِهِ يُوجِبُ كَفَى الْغَيْرِ وَأَمَّا بَيْتُ الْغَيْرِ
وَأَمَّا بَيْتُ الْغَيْرِ و چون بحقیقت این معنی برسد که خود را و
 هر چه هست بزحمتی لعلی فراموش کند و این حالت را فنا و نیستی گویند و نهایت
 سیر الی اللہ بود. و اکنون بادل راه لقاوت و عالم توحید و وحدانیت و
 بمبدأ درجیات ولایت خاصه رسیده باشد. و ازین جا گفته اند. قطعه
 حدیث معراج فلک این نیستی عاشقان را مذموب دین نیستی
 بحکس راتانه گردد او فنا نیست ره در بارگاه کبیریا
 و اینجا بود که صورت ملکوت بر روی روشن گردد و ارواح انبیاء و اولیاء و بزرگان
 ملائک علیهم الصلوٰة والسلام بصورت های نیکو نمودن گیرند و آنچه خواص حضرت
 الوهیت است پیدا آمدن گیرد و احوال عظیمه پیدا آید و از مشاهده صورت
 بدعای ترقی کند که عبارت از ان نتوان کرد و هر کس را چیزی دیگر پیش آید
 و درین گفتن و درین گفتن فائده نیست که این راه رفتن است نه راه گفتن. اما
 مقصود اهل اللہ از شرح این نوع سخنان ترغیب طالبان است و در وجود
 روحانی نیز دانی گردد تا از رویت جلال و کشف عظمت الوهیت بر دل و

و غلبات این حال دینی و عقل فراموش گردد. و احوال و مقامات در نظر مهمت او
حقیر نماید و خاشع گردد و در عین این فدائیرت و بے نشانی بود **فِيْ حُضْبِهِ** فی

كِسْوَةِ الْاَوْلِيَاءِ سے

کس را نہ دہد ز تو نشانیے این است نشان بے نشانیے

و اگر کسی در ذکر باین درجہ نرسد و این احوال و مکاشفات سستی را
نہ بود لیکن ذکر بروے مستولی گردد و در دل متکمن شود و معنی کلمہ توحید آن معنی
کہ در آن حرف نہ بود و عربی و فارسی نہ باشد بر دل غالب آید و دل بند کرد
معنی او قرار گیرد چنانکہ دل را تکلف بجای دیگر یابد برود و این نیز عظیم
بود کہ چون دل بنور ذکر آراستہ گشت کمالات سعادت را مہیا باشد۔ ہر چه
درین جہان پیدا نیاید در آن جہان پیدا آید۔ و چون زمین دل از حصار
و ساویں دنیا خالی کرد و تخم ذکر در دلیت بنماد اکنون بیج نماید کہ با اختیار
تعلق دارد و اختیار تا اینجا بود۔ پس ازان منتظر می باشد تا چہ پیدا آید و غالب
آن بود کہ این تخم ضایع نماید کہ **مَنْ كَانَ يُرِيْبُ حُرُوْثَ الْاٰخِرَةِ نَزَدَكَ**
فِيْ حُرُوْثِهِ و ذکر بردوام کلید عجائب ملکوت است و قریب حضرت البیت است
و ذکر بردوام نہ آست کہ بزبان یا بدل بود بلکہ آست کہ ہمیشہ ملازم ہر آرزو
دل باشد و دل را بعد از آنکہ صافی گردانیدہ باشد از عداوت خلق و ذکر
ایشان و از ذکر ماضی و مستقبل و از مشغولہ محسوسات و از غصب و اخلاق بد

دشواری دنیا و طلب آن با حق تعالی دلد و هیچ غافل نباشد که حقیقت
 ذکر نزد بعضی مختص است که گفتن دل ہم حدیث نفس بود و غلات و پوست
 حقیقت ذکر باشد و دوام مراقبہ دولت بزرگی است۔ و علامت صحت مراقبہ
 موافقت احکام الہی است و نیک دشوار بود ہمیشہ دل خویش را بر یک صفت
 و بیک حالت داشتن و مداومت مراقبہ طریق است موصل بچنان۔ و دوام
 مراقبہ بے مقدمہ قطع علائق و طوائف و ہیر بر مخالفت نفس و احترام از اہمیت
 اعیان میسر نہ گردد۔ و شیخ بزرگوار شیخ شہاب الحق والدین السہروردی قدس اللہ
 سرہ العزیز فرمودہ اند کہ مبتدی بر فراغ نفس و سنن اقتصار نماید و اوقات دیگر
 ہذا کہ بسر برد۔ و متوسط را مداومت بر تلاوت قرآن بعد از اولی فراغ
 و سنن ادنی است و ہمان خاصیت کہ اہل ہدایت را از ملازمت ذکر روئے
 ناپدید اہرا از تلاوت حاصل گردد باز و آید و دیگر۔ چون تجلیات صفات مختلف
 بواسطہ تلاوت آیات مخلوق المعانی و دقائق فہوم و حقائق علوم۔ و ہستی را
 کہ ہذا ذکر صفت ذاتی او گشتہ است فاضلتر و دے و کامل تر علی نماز است
 کہ عبادت تامہ جامعہ است۔ و حضرت خواجہ امام محمد بن علی حکیم ترمذی قدس
 اللہ تعالیٰ روحہما از سفیان ثوری رضی اللہ عنہ نقل کردہ اند ہا استاد خود
 کہ فرمودہ سمعنا ان تلاوة القرآن افضل من البکاء۔ و آنگاہ
 در تقویت این سخن فرمودہ و پرنیک خواصی کردہ است گویندہ این سخن بے

آنکہ بکلام حق سبحانہ ذکر حق کردن فاضل تر از ان باشد کہ بکلام خود فیکان
 الْقُرْآنَ لَمْ یَخْلُقْ مِنْذُ نُزُولِ رَای الْعِبَادِ وَلَا یَخْلُقُ وَلَا یُتَدَلِّسُ
 فَهُوَ عَلَىٰ حَرَاوَاتِهِ وَطِیْبِمْ وَطَهَارَاتِهِ وَکَهُ کِسْوَةٌ رَای لُؤِی
 عَظِیْمٍ لَا یُقِ بِجَنَابِ الْمَکْرَمِمْ وَهُوَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَذِکْرُ الَّذِی
 یَذْکُرُهُ الْعَبْدُ مُبْتَدِءًا مِنْ تَلْقَاءِ قَلْبِهِ مِنْ عَمَلِهِ بِرَبِّهِ
 لَا کِسْوَةٌ۔ اگر کسی معنی قرآن نہ داند باید کہ دل حاضر دارد در خواندن و
 نگلارد تا حدیث النفس اورا بہر جانب برد۔ و دل را بہر تعظیم و توقیر آراستہ
 دارد۔ و در دل و سے حاضر ہو غفلت قرآن کہ سخن خدا لیست غر و جل و صفت
 و سے بہت و قدیم بہت۔ اگر حقیقت معانی این حروف آشکارا شود معرفت
 آسمان و معرفت زمین را طاقت قلبی آن نہ باشد۔ و امام احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ
 می گوید خداوند غر و جل را بخواب دیدم گفتم یارب تقرب بہ توبہ چہ چیز فاضلتر
 گفت بکلام من قرآن۔ گفتم اگر معنی ہم کنند و اگر نہ گفت اگر ہم کنند و اگر نہ۔
 یکے از کبرامی گوید قدس اللہ اودا ہم کہے کہ دارد خود و نداند کہ چہ می خورد
 اثر کند قرآن نیز اثر کند۔ و ہر حرفی از قرآن بمنزلہ کوہست کہ بر و بود بشریت
 واقع می شود اورا فنامی کند و آثار اودا دفع می کند۔ و چون لغو قرآن
 بخورد دل مومن جمع شود لوزانیت زیادہ شود و بود بشریت بیشتر متلاطمی گردد
 و خواجہ امام محمد بن علی حکیم تہذیب قدس اللہ رومہما فرمودہ اند کہ عملہ و تلیفہ

تلاوة قرآن در شب فاتحه و قل یا ایها الکافرین و قل هو اللہ احد و قل اعوذ
 برب الفلق و قل اعوذ برب الناس و فاتحه سوره عشر و فاتحه سوره بقره است
 و جمله و طیفه سوره تسین است۔ و حضرت عزیزان خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ
 روحہ فرمودہ اند کہ ہر گاہ سہ دل صحیح آید کار بستہ مومن بر آید دل قرآن
 و دل بندہ مومن و دل شب۔ و حضرت امام ربانی خواجہ یوسف بن ایوب
 ہمدانی قدس اللہ روحہما کہ سلسلہ مشائخ خواجہ ما قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم
 بالیشان می پیوند و چنین فرمودہ اند کہ طالب را باید کہ شب در روز را مستغرق
 کلمہ لا الہ الا اللہ گرداند و خواب و بیداری بر گفتگوئے وے نفقہ کند و سنت
 از نوافل نمازها و ذکرها و تسبیحا پندارد و اقتصار برین کلمہ کند جائے کہ علم لدنی
 و حکمت الهی بود خدمت نفل زحمت بود ہر روز و شبے بلکه ہر ساعت و لحظہ
 پندارد کہ در لا الہ الا اللہ تو مسلمان است از ہر چہ جز لا الہ الا اللہ
 است الا نماز فرض و سنت تبرکند بکلی از چنان لا الہ الا اللہ را لا بد و ناچار
 دانند و باقی را بلا و محنت شناسدستی گرد و از اندیشہ کلی کائنات و تعلق گیرد
 بذكر لا الہ الا اللہ در ہمہ حالات و ساعات و در قطع ملائق مخلوقات هیچ
 آلتی از افعال و اذکار ظاہری و باطنی کامل تر و شافی تر از قول لا الہ الا اللہ
 نیست۔ شیخ شہید محمد والدین بغدادی قدس اللہ تعالیٰ روحہ گفته اند۔ انفق
 المشائخ قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم علی ان المرید ما لم یسئلک

لَمْ يَرِ لآلِهَ الْإِلَهِ - مَدَّةٌ قَرِيبَةٌ أَرْبَعِينَ سَنَةً لَا يَصِلُ إِلَى حَقِيقَةِ
 الْإِلَهِ. حضرت خواجہ امام محمد بن علی حکیم ترمذی قدس اللہ تعالیٰ روحہ فرمودہ
 اند کہ دوام دولت ایمان طلبید باید کہ در ہر کار سے و در ہر حالے عادت
 وے گفتن لآلِہِ الْإِلَهِ بود و ظلمت شرک خفی را ہا بن کلمہ ہموارہ دوری کند
 از خود و ظور دنیا یابی را بر دل خود تازہ می دارد۔ چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ
 وسلم فرمودہ اند جَدُّوْا اِیْمَانُکُمْ بِلَا اِلَٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْحَدِیْثُ.

وَمِنْهَا اَهْلُ تَلْوِیْنِ رَا مَرْتَبَةٌ نَدَامَسَتْ تَا اِلِشَانِ رَا بے اِخْتِیَارِ
 اِلِشَانِ بَحْرَتِ سُلْطَنَتِ نَدَارَنْدِ بَا زَنْبَا بِنْدِ وَا اِہْلِ تَمِکِیْنِ رَا مَرْتَبَةٌ وَ زَارَتْ کَحْرَتِ
 سُلْطَنَتِ اِلِشَانِ رَا نَائِبِ مَنَابِ خَوْلِشْتِیْنِ مَآخِرَتِ اِہْتِ وَا لَقَرَتْ بِلِکِ اِخْتِیَارِ
 وَا دَہِ وَا مَطْلَقِ اَلْعَنَانِ گِرْدَانِیْدَہِ یَسِ اِہْلِ تَمِکِیْنِ حَالِ اِلِشَانِ اَز زَوَالِ اِیْمَنِ بُوْدِ
 وَا ہر گاہ کہ خواہند باختیار از صفتے بصفتے و از حالتے بچلتے منتقل گردند۔ اہل
 تمکین را نیز تلویحات احوال بہت اما فرق بہت ایشان بر احوال باطنی خویش
 غالبہ اند و تصرف می توانند شد و آنکہ طالبہ از اہل اللہ گفتہ اند کہ از وعید
 تخفیف بہت این سخن از ایشان در وقت مطالعہ الطاہرین ربوبیت بودہ باشند
 و در زمان غلبہ و تصرف آن حال بر ایشان۔ اما طالبہ از اہل اللہ کہ بر احوال
 باطنی خویش متصرف باشند آن احوال را بہ میزان شرع منجند اگر موافق قانون
 شریعت بودیران اعتماد نمایند و بطور آردند و اگر نہ بر آن اعتماد نہ کنند

یکے از کبریا قدس الشدادر و احکم می گوید لَّا أَقْبِلُ مِنْ قَلْبِي إِلَّا بِشَاهِدَيْنِ
 عَدْلَيْنِ الْكِمَّابِ وَالسُّنَّةِ. و آن شام که عبد اللہ مجتهدی با پیوست
 در آفران دوازده سال بعد از واقعه که خوابه محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ
 تعالی روحه در ترمذ با و نموده بود و پیرا دران واقعه فرموده که خود را تسوی
 مدہ این زمان وقت ظهور آنچه می طلبی نیست. این معنی در بخارا بعد از دوازده
 سال ترا خواهد به ظهور آمدن و به صحبت آنکس خواہی رسیدن. و قعدہ واقعه
 خود را به تمام بگذارند و اظهار طلب کردند. دران واقعه دیده شد که مرا
 برانند و بکنج خانه رسانیدند در کچه دران کنج خانه پدید آمد و بر آن در کچه
 زنجیر و قفل. کلید آن قفل بیار و رتد و بمن تسلیم کردند مرا میل آن شد
 که قفل را بکشایم اندکے بکشادم شعله بزرگ بر آن آمد. با نوشین گفتم
 که اگر این در را عالیہ تمام بکشایم کس را قوت این شعلہا نتواند بود. کلید
 با منست هر وقت که اختیار باشد بمقدار مصلحت می توان کشتود. در صفت
 اہل تکمین گفته اند از رقی لغزب احوال آزاد شده اند و حجاب از پیش
 بصیرت ایشان بکلی بر خاستہ است. هیچ صیغے از اسباب لغزے و صنوف کمال
 ایشان را نہ یابد و هیچ چیز از ملکات شر ایشان را از مشاہدہ محبوب اشتغال
 بہ آن مشغول نہ تواند کرد. اختلاط با خلق و مشاہدہ احوال ایشان در ایشان
 اثر نہ کند و صفت ایشان را لغز نہ تواند کرد چنانکہ اہل تکمین را بہ ندما و ذمہ

تشبیه فرموده اند ولی عزت و دلی عشرت هم بوزیر و ندیم تشبیه کرده اند۔
 ولی عزت و شرف است به نسبت حال و دلی عشرت افضل است بحسب کمال
 و همچنین ملک مقرب الشرف است از انسان ناقص و انسان کامل افضل و
 اکمل است از او۔ ما نکر در صحیح و حدیث در حدیث قدسی در آن
 ذَكَرْتُ فِي مَلَأَ وَكَرْتُ فِي مَلَأَ خَيْرٌ مِنْهُمْ۔ و همچنین آنچه وارد است
 در حدیث قدسی دیگر در وصیت ولی عزت است يَا مَنْ مِنْ أَغْبَطَ أَوْلِيَاءِي
 عِنْدِي مُؤْمِنٌ خَفِيفُ الْحَاذِ وَآيَةٌ دَرَانِ حَدِيثِ دِيگر وارد است که
 رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود إِنَّ اللَّهَ لَعَالِي عِبَادِ الْيَسْوَاءِ بِأَنْبِيَاءِهِ
 وَلَا مُشَاهِدًا لَهُمْ بِهَمِّ وَمَا نَرَاهُمْ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقَدْ
 تَمَعَى اثْنَا عَشَرَ نَبِيًّا مِنْهُمْ كَانُوا مِنْ أَهْلِ الْيَسْوَاءِ۔ و آنچه وارد است
 در احادیث دیگر که مثل این احادیث است مؤتم تفضیل خواص ملک بر
 خواص بشر است و مؤتم تفضیل ولی بر نبی است و دفع آن در هم و تحقیق جواب
 از آن شبهه بنا بر این معنی است که فرق است میان شرف حال و میان تفضیل
 و کمال۔

وَمِنْهَا طَرِيقَةُ اَهْلِ التَّوْبَةِ اَلْوَارِعُ هِيَ لِبَعْضِ بَرِيحَتِ عَمَلِ كَرْدِ
 اَلْبِقَانِ رَا مَقْصُودُ اَز رَحْمَتِ بَعْضِ خَلْقِ بُوْدَنَ دُوْدِ نُوْدِ۔ و بعضی عمل بزمیت
 كَرْدَنَ مَقْصُودِ اَلْبِقَانِ تَبْرِ بَعْضِ خَلْقِ بُوْدَنَ دُوْدِ نُوْدِ۔ اَمَّا نَفْعِ خَلْقِ دَر مَسَلِ

بعضیت بیشتر است و ظهور در آن تمام تر و از خطر دورتر همه در کار اند هر آید

مثال درخت است. درخت بی نتیجه بود یا میوه دهد اگر چه میوه تلخ طعم صواب

یا در مسایه او بیاسایند یا از حسن و طروت او منظر اعتبار بهره گیرند نظم

هر کس بدرت در آرزوی در کند
بندنگ پی و سنجی در کند

گر چه کس را هیچ کار و بار نیست
جمله بیکار اند کس بیکار نیست

کمال و بود اهل اللہ در اے عقیده خلق است و زیادہ ازان است عقیده

خلق جز بار خاطر چیزے دیگر نسبت مقصود ازان عقیده و اظهار کمال اللہ نسبت

وجود خلق است باریستی بر اے منفعت دیگران می باید کشید و در باطن آن کسی

را از خود نفی می باید کرد نسبت تربیت و منفعت و بود ایشان در اظهار کمال

تصور و نقصان است در باطن ایشان ازین معنی در دعائے آمده است اللہ اعلم

لَا تَعْبُدُوا شَيْئًا إِلَّا عِزًّا ظَاهِرًا إِلَّا أَحَدًا مَثَلِي خَلَّةٌ بِأُطْنَةِ بَقْدِيدٍ

وَلَا تَرْتَمِعْنِي عِنْدَ النَّاسِ كَدَحْبَةِ الْأَحْطِطِيِّ عِشْرًا كَفْسِي

مَثَلُهَا. داعیه طلب که در یکے پدید می آید و صحبت اهل اللہ را طالب

می شود محض فضل الهی است در حق آنکس زیرا که ع

مشور غمش بهر دل و جان نه دینند

باید که قدر آب نعمت بزرگ را بشناسند و اگر همه آب بود که زبانی

گوشه دل را به سخن اهل اللہ دارد و آفرین آن یابد و آن داعیه تربیت دهد

و تقویت کند و نظر اہل اللہ بران داعیہ طلب کہ بے اختیار ایشان در
 یکے پدید آید و ظہور کند بشریت چه اگر با اختیار ایشان در یکے آن داعیہ
 طلب ظہور کند آن اختیار از ایشان محل خطر بود و نفی آن اختیار در باطن بر
 ایشان لازم می گردد و تا بے اختیار ایشان از غیب چه پدید آید و مبتدیان
 و اہل طلب را بنزدیک خداوند سبحانہ و تعالیٰ و نزدیک اہل اللہ تعظیم و
 نفاذ و تسلیم در راے نیست کہ یاد آید اذ آیت لى طَالِبًا فَكُنْ
 لَهُ خَادِمًا۔ ظہور داعیہ طلب در تہ بزرگ است۔ زیرا کہ تا حق سبحانہ
 و تعالیٰ بصفت ابراداد بر روح بندہ تمثلی نہ کند عکس از محبت الہی در دل
 بندہ پدید نیاید و طالب حق سبحانہ و تعالیٰ و طالب صحبت دوستان و
 نہ گردد۔

جو بندہ در آن نہ کہ جو بیان تو نیست در جو پایے بدان ترا جو بیان است
 و تربیت و تقویت این صفت در آن بود کہ تسلیم تصرفات و ولایت شیخ
 کامل کمال گردد تا بجنایت خداوند غرور و جہل مقصود زود کجھول پیوندد و اگر
 نہ خطر آن وارد کہ آن صفت طلب در دے بقا نیابد۔

و منها طریقہ اہل باطن کم دیدن و کم زدن و نشستی و اعتماد بہت
 و دید تصور اعمال و مشاہدہ اشخاص احوال و وجود بشریت بہ صبح خیر چنان
 نشستی نہ گردد و کہ پدید تصویر یکے از حکمتہاے کہ بغا بران زودت بر انبیا گذرانند

این بود - و حقیقت استغفار آنست که استغفار از وجود بشریت بود که اصل
 همه گناهان است - بعد از آنکه وجود بشریت با شناختن او الم بگفت آن را
 در خود دریابد دوران از دور ماندگی از هر تضرع در حضرت صمدیت جل ذکرة
 بنالد تا حقیقت استغفار بود - فظلم

خلق ترسد از تو من ترسم ز خود
 دولت در دست ما نسیم ده
 کز تو نیکی دیده ام و ز خویش بد
 نسبتی نفس طلب نسیم ده
 در گذر ایندک قصور را بل اللہ ہم حکمت نئی وجود بشریت ایشان
 است و اقرا عن موسیٰ بر خضر علیه السلام که بحجت غیرت شریعت بود یکی از
 حکمتها که در آن نئی وجود موسیٰ بود علیه الصلوة والسلام - مرشد علی بالحقیقة
 جل ذکرة هر یک از دوستان خود را نسبت بحال او تربیت می فرماید - و
 چون اولیای امت را از نسبت از نسبت ولایت سید المرسلین صلی اللہ
 علیه وسلم بهره الیست - هر آئینه از نسبت ولایت پیغمبران دیگر علیه السلام
 نیز بهره بود اولیای امت را بهره از علم لدنی به نسبت مشرف خضر است
 علیه الصلوة والسلام و به نسبت استعداد از روحانیت او اگر چه اولیای
 رحمة اللہ علیهم بواسطه صورت حیوانیت وقتے باشند که مائل باشند
 از ان استعداد اولیای امت را اقتباس انوار از مشکوة روحانیت
 بعضی از انبیاء علیهم السلام می باشند و استعداد باطن از روح آن نئی

متافی تبعیت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم نیست زیرا کہ ہمہ انبیاء و علیہم
السلام کہ بودہ اند مقتدیان الوار حقیقت از مشکوٰۃ نبوت حضرت رسالت اند
صلی اللہ علیہ وسلم و مستمدان از باطن مقدس او صلی اللہ علیہ وسلم ارواح ہمہ
در تحت احاطت روحانیت او داخل است و علم لدنی علمی بود کہ اہل قرب را
بتعلیم الہی و تفہیم ربانی بے واسطہ معلوم و مفہوم گردد و آن علم را بمعرفت ذات
وصفات حضرت عزت جل ذکرہ تعلق باشد و آن علم را عالم غیب در دل
ایشان در اندازد و قُلْ اِنَّ رُبِّيْ يَفْقِدُ فَاَلْحِقْ عَلَامَ الْغُيُوْبِ
و آن علم بشہادت و وجد و ذوق بودنہ بدالات عقل و نقل و در وقتے باشد
کہ لوز حقیقت ظہور کند و مباشرت دل گردد بے حجاب صفات بشریت و لوجہ دل
از نقوش علوم روحانی و عقلی و سمعی بکلی صاف شدہ باشد و منبہ از وجود
بشریت بدراآمدہ از لدن توحش بہ لدن حق سبحانہ رسیدہ و از ان حضرت
در معرفت ذات و صفات او جل ذکرہ ادراک معانی و قہم کلمات توالتیہ بنظم
چون ملائک گوے لاعلم لنا تا بگیرد دست تو علمتنا
گردین مکتب ندانی تو ہجا ہچو احمد پری از لوز ہجا
دانستے باید کہ اصلش ز ان ہست زانکہ ہر فرع باصلش رہبر ہست
ہر پے بر او من دریا کے برد تالکد علم لدنی می پرد
و منها نسبت باطنی درین طریقہ چنان اقتادہ ہست کہ جمعیت

در ملا و صورت تفرقه بیشتر از آن بود که در خلوت و صورت جمعیت بر مثال
جوهرست که هر چند پوشیده تر بود جوهریت او صافی تر گردد و درین معنی
گفته اند

از در دل سو آشناء و از برون بیگانه و این چنین زیباروش کم می بود اند جهان
حقیقت نیت که بحقیقت تحت اختیار نیست درین طریق درین صورت
ابتداه است - روح صورت هر عملی نیت است - و اگر نیت نه بود چشم داشت
نتیجه نه بود هیچ عملی نتیجه نه دهد اگر چه در کسب اخلاص خود را از نظر به نتیجه
نگاه می باید داشت - اینک فرموده اند عمل بے چشم داشت نتیجه ندهد
معنی آن حدیث است که وارد شده است عَنْ لَعْضِ الصَّحَابَةِ
رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَوَى الْيُنَّامُ رَفُوعًا لَا أَجْرُ لِمَنْ لَا حِسَبَةَ
لَهُ حَسِبَتْ وَرَحَابِ حَسِبَتْ لَوَابِ وَنَتِجَةً يَأْتِيهَا - و اجر نتیجه عمل صالح
هم در دنیا بود و هم در عقبی و ازین جا فرموده است ابوسلیمان دارانی قدس اللہ
روحہ علی عیال کیس لہ ثواب فی الدنیا لیس لہ جزاء فی
الآخرة

و عینها معلوم نیست که در چه صفت دارند ختم بر کدام صفت خواهد
بود و گاه ایسی و گاه است اضطراب کارست بے تدبیر و غیر نیست ضروری
هر کس از کسب صفت بکمال رسیده اند اما عاقبت کار همه بخیر بود - تن

ہدی باید دادن و تسلیم تقرفات غیب بودن و بود خود را بکلی بکفرت واجب
الوجود جل ذکرہ تفویض نمودن کہ ابتدا و وسط معلوم است اما انتہا معلوم
نیست کہ ختم کار بر چه صفت است و بر چه حالت است ہمہ برین بوده اند۔

شیخ عطار قدس روحہ ی فرماید نظم

پیش دانایان کہ رہ بین آمدند
جان خود را میں حیرت ساختند
در تک این بحر بے پایان بے
تو چنان دانی کہ این آسان بود
والہ و حیران شدم یکبارگی
چند گویم بستر خموشی راہ نیست

گاہ بے گاہ از پے کین آمدند
ہمہ جان مجر و حیرت ساختند
غرق گشتند و خبر نہ از کسے
بلکہ کمتر چیز ترک جان بود
می ندا کنم چارہ جز بے چارگی
ز آنکہ کس را زہرہ یک آہ نیست

اولیای خداے غر و جل خود را بکلی تسلیم تقرفات الہی گردانیدہ
و دامن ہمت را از التفات بہ وجودے کہ طالب خط جسمانی یا روحانی
بود پاک افشانده اند۔ بنا برین خزن و خوف را کہ سبب ظہور این در صفت
طلب خط روحانی یا جسمانی است۔ زیرا کہ خزن بخت فوات خطوط بود در
مانی یا در حال و خوف بخت فوات آن در استقبال از ایشان پر داخترہ
داین کثرت مایشان را از ذاتی داشتہ اولا ان اولیاء اللہ لا
تخوف علیہم ولا ہم یخوفون الا بہ و بحقیقت درین زمان

اکرم ولایت بر ایشان مطلق شده است زیرا که درجه ولایت که الفناء فی
 الله و البقاء به است بعد از فنا مطلق بود از همه خطوط و تعلقات
 جسمانی و روحانی و با این همه در مقام ولایت اولیاء خداوند را خشیت و
 ہیبت و عظمت و جلال الوهیت بحالے خوف و حزن تشبیه است و بحسب
 ترقی در درجات ولایت ادای حق عظمت الهی لازم ذات شده. و از
 معنی سید اولیا و سدا نبیاء صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است اَنَا اَعْلَمُكُمْ
 بِاللَّهِ وَاخْشَاكُمْ بِاللَّهِ. و جواب محمد بن علی حکیم ترمذی قدس اللہ تعالی
 روحه فرموده اند اَلَا بِنَبِیِّآءٍ وَاَلرُّسُلِ صَلَوةُ اللّٰهِ وَسَلَامُهُ
 عَلَیْهِمْ لَمْ یَأْمَنْ الْمُکْرَ لَعِنَ الْبُشْرَى وَاَلِیْسَ الْمُکْرُ عِنْدَ
 مَا لَیْدِی یَفْعَلُهُ الْعَامَّةُ فَالَّذِی یَفْعَلُهُ الْعَامَّةُ خَوْفَ
 التَّحْوِیْلِ فَذَا غَیْرَ مَا مَوْنٌ فَاِذَا اَوْمِنَ وَاَلْبُشْرَا مِنْ فَا مَا
 الْمُکْرُ الَّذِی لَا یَجُوزُ اَمْنُهُ فَاَعْظَمُ شَا قًا.

و مِنْهَا چُون سَالک رَا بَعْدَ اَز بَلُوغ تَفَرُّقَ مِیَانِ دَل و زِبَانِ حَی
 شُود لَعِنِ اِسْتِغَا لِ ظَاہِرِ اَز اَعْمَالِ بَاطِنِ مَانَعِ نِیَا یِدِ و عَمَلِ بَاطِنِ اَز شُغْلِ ظَاہِرِ
 حِجَابِ نَه گَر دِ اِجَا زَتِ دَعْوَتِ خَلْقِ بُو د. و بَلُوغِ سَالکِ عِبَارَتِ اِسْتِ اَز
 اَز تَهَرُّفِ و بُو د فَنَا دِ رُو عِ و رَسِیْدِکِ دِر مِیْرِنِ اللّٰهِ کِه مَقَامِ هِذِبِه اِسْتِ اِسْتِ
 و چُون سَالکِ تَهَرُّفَاتِ هِذِبَاتِ الْاِهْمِیَّتِ رَا دِر خُو دِ مَشَا بَدِه کَر دِه بُو د و کِیْفِیَاتِ

آثار جذبات را در خود دیده و نظر صفت نهذبہ الہی شدہ لا حرم بصفت جذبہ در
باطن دیگرے تصرف تو اند کرد و آن تصرف وسے تصرف حق سبحانہ باشد گفتہ
اند حقیقت ولایت کہ در باطن نبوۃ است تصرف است در خلق کون۔ و ولی حقیقت
نظر تصرف نبی است و علامت صحت حال ولی متابعت اولست نبی خود را۔ و
متصرف حقیقت جزیکے نیست و گفتہ اند واصلان و کاملان دو قسم اند۔ جماعتی
از متقربان حضرت جلال آنا شد کہ بعد از وصول درجہ کمال حوالہ تکمیل دیگران
بر ایشان نہ رفتہ است۔ غرقہ بحر جمع گشتند و در شکیم ماہی فنا مستملک شدند
قباب غیرت و قطان دریایے حیرت اند۔ ایشان را از وجود خود آگہی نبود
بدیکے کجا پردازند در ایشان گنجائی ان کے بود کہ دیگران بدان جناب
آشنا تو اند کرد۔ این طائفہ را از اذواق طور نبوۃ بہرہ نہ بود۔ و قسم دوم
از واصلان و کاملان آنا شد کہ چون ایشان را از ایشان بر یافتند با تصرفات
جمال ازلی ایشان را از ایشان دید و خلعت تیابت پوشانند و حکم ایشان را
در ملکیت نافذ گردانند و فضل و عنایت ازلی ایشان را بعد از استغراق
در عین جمع و لجزء و حید از شکیم ماہی فنا بساحل تفرقہ و میدان بقا خلاصی
و تناسی ارزانی دارد تا حق را بہ نجات و درجات دعوت کنند این طائفہ
اند کاملان کمال کہ بواسطہ کمال متابعت رسول صلی اللہ علیہ وسلم مرتبہ
وصول و حصول یافتہ اند و بعد از ان در رتبع بر اثر دعوت بہ دعوت خلق

بطریق متابعت مآذون و مأمور شدند قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى
 اللَّهُ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي الْآيَةَ - هر کجا فرومانده در ظلمت
 بیابان بحر طلب بر حالت حواله اُدر در اقتباس بیذوات و مواجید بالفا
 طیبه ایشان فرموده اند - مقام ایشان آن بود که گویند -

عِيسَى مَتَمَّ دِيمَرْ مِنْ اِيْن لَفْسِ هَيْتْ هِرْدَلْ كِه شَنِيد اِيْن لَقْسَمِ زَنْدِه شُود
 وَ هُنَّ اَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللّٰهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَا
 قَالَ اِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ - وَ جَعَلْنَا مِنْهُمْ اٰيْمَةً يَهْتَدُوْنَ يَا مَعْرُوفُ
 لَمَا صَبَرْتُمْ وَاكُنُوْا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُوْنَ - در صفت این طائفه گفته اند -

بے بسا کوه احد کز راه دل برکنده اند بے بسا و صفت احد کاند نظر پیوند اند
 این همه دعوت یعنی ندای بشری در دو صد چندا نگره ندای کرد نبیوند
 ایشانند اولیای عشرت - ایشان را از ذواق طور نبوت نصیبی هست بر
 حسب مراتب درجات ایشان -

وَمِنْهَا وُجُوْدٌ عَدَمٌ شَآئِدٌ كَيْفَ يُوَدُّ كُنْدُ يُوَدُّ بَشَرِيَّةً اَمَّا وُجُوْدٌ فَنَا
 هِرْ كَزْ يُوَدُّ عَدَمٌ وُجُوْدٌ بَشَرِيَّةً يُوَدُّ تَكُنْدُ مِيْجِ بِرْ اَزْ مَكْنَاتِ وُجُوْدٍ فَنَارًا
 تَغْيِرْ تُوَانْدُ كَرْدُ - و مراد از وجود بشریت وجود طبیعی است نه وجود طبیعی
 عارضی - خود وجود عارضی حقیقت فنا را زیان نه دارد و آن صورت طبیعت
 بودنه حقیقت طبیعت - قطعه

موی اندر درخت آتش دید نیز ترمی شد آن درخت از بار

شوت و حرم مرد صالحی همچنان دان و همچنان انگار

حدیث صحیح وارد شده است إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ كَمَا يُغْضِبُ

الْبَشَرَ وَأَرْضِي كَمَا يَرْضَى الْبَشَرُ - وناظر است صحبت این معنی

و اهل معرفت چون بعد از مرتبه فنا فی اللہ بمرتبه بقا باللہ می رسند. آنچه

می بینند در خود می بینند و آنچه می شناسند در خود می شناسند و بمرت

الشیان در وجود خود است وَ فِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ مِنْ تَرَفِّ

لَفْسِهِ فَقَدْ عَرَفَتْ رَبَّهُ الْحَدِيثُ - مراد از وجود عدم و دوام این

دو صفت است و مراد از عدم آن صفتی است که گفته اند

ز ذوق این عدم آمد جهان جان بود ز به عدم که تو آمد وجود از ذوق و

و نیز گفته اند که این نه آن نیستی است که او را محردی نام است که همه هستیا

او را غلام است - و اول کسی که عبارت از حال فنا و بقا بدین دو لفظ کرد

و طریقت خود را درین دو عبارت مندرج گردانید - لسان التصوف شیخ

ابو سعید احمد بن الحزاز بود قدس اللہ تعالیٰ سره که از کبار ائمّه و اهل

مشاریح اهل تصوف است از مشایخ مصر بوده است و در کتاب طبقات تذکره

است صحبت او با ذوالنون مصری و سری سقطی و بشر حافی و غیر الشیان از

مشاریح کبار قدس اللہ تعالیٰ ارواحهم بود و وفات می در سنه سبعه و سبعین

سبعین و ما بین پیش از وفات سید الطائفه جنید قدس اللہ تعالیٰ روحہ
 بہ نسبت دو سال و در تجرید و انقطاع شان عظیم داشت۔ و در علم باطن
 نصابت بزرگ و کلام در موزعانی گفته اند۔ فنا عبارت است از نہایت سیر
 الی اللہ و بقا عبارت است از بدایت سیر فی اللہ و سیر الی اللہ دو قسم است یکی ترویج
 کہ سالک از دُورن مالوت و مخلوط بشریت یکی بیرون آید و در راہ طلب توبہ
 راست بچن بیار و دیادیہ مستی را بقدم صدق یکبارگی قطع کند تا بعبیہ وصال
 رسد۔

رَأَيْتُ يَا مُنْتَهَى حَقِّي وَعُمْرِي رَأَيْتُ حَجَّ قَوْمٍ إِلَى تُرَابِ أَحْجَارٍ

و سیر فی اللہ آنگاہ محقق شود کہ بندہ را بعد از فناے مطلق کہ فناے صفات

ذاتے است و بود حقانی ارزانی دارند تا بدین و بود حقانی بعالم
 القہات بہ اوصاف الہی و تخلق بہ اخلاق ربانی ترقی تو اند نمود و این مرتبہ
 بی لیسیم و بی بصیر و بی مطیش و بی لعقل کہ ذات و صفات قائمہ درین مقام
 در کسوت و بود باقی از قبر حفاور محشر ظہور برانگیختہ شدہ باشد و تصرفات
 جذبات حق سبحانہ و تعالیٰ بر باطن بندہ مستولی شدہ و باطن او را از جسمیج
 مساوس و ہوا جس فانی گردانیدہ و بصفات ذاتی خود در باطن بندہ متصرف
 گشتہ۔ و ادرا از آنکہ بخودی خود تصرف کند غزل کردہ۔ و درین مقام ہر آئینہ
 بندہ محفوظ بود در رعایت و وظائف شریعت و اقامت امر و نہی دلیل یکی

صحبت حال فنا این بود و اگر محفوظانه بود در رعایت آنچه مرتحق را غرض
 بود و لیت دلیل عدم صحبت حال فنا این بود - ابو سعید خدری از قدس اللہ
 بروی درین معنی فرموده است **كُلُّ بَاطِنٍ يُخَالِفُهُ الظَّاهِرُ فَهُوَ بَاطِلٌ**
 و سائیں و ہوا میں نسبت با کسی است کہ ہنوز از مقام فنا نہ گذارشتہ نثرک ظاہر
 باشد یعنی بود و بہ نسبت کہ با کسی کہ بہ بقا بعد الفنا رسیدہ باشد شرک نہ بود
 و آنکہ ہنوز در بدایت حال فنا بود سکرش ارا احساس غائب گرداند۔ و چون در
 مقام مشاہدہ ذات و صفات تکمیل یافتہ بود از سکر حال فنا بھو آمد و غیبت
 از احساس درین مقام تکمیل لازم دل نہ بود و شاید کہ بعضی را اتفاق افتد و
 بعضی را نہ۔ بلکہ باطن وے خود لخبہ فنا بود و ظاہر وے حاضر۔ آنچه می رود
 از احوال و افعال باشد۔ اہل فنا و بقا بعد از طلب مجاہدت بہ طمانیت و جدان
 و سرور مشاہدت رسیدہ باشد و در عین مراد نام ادگشتہ مقامات و کرامات
 حجاب دانستہ و شرب دل از کل مخلوق جسمانی و روحانی صافی کردہ و رسیدن بہ مرتبہ
 فنا نشان رسیدن بہ حقیقت محبت ذاتی بود و مقام فنا موہبت محض است و
 اختصاص الہی است و سنت الہی رفتہ است کہ از عطا محض کہ بہ حقیقت موہبت
 باشد و صورت عطا و عاریت نہ بود ہر آمینہ رجوع نہ فرماید و ازینجا گفتہ اند
الْقَابِلُ لَا يَرُدُّ إِلَىٰ أَوْصَافِهِ۔ ذوالنون مصری قدس اللہ تعالیٰ روحہ
 فرمودہ است **مَا رَجَعَ مِنْ رَجَعٍ إِلَّا مِنَ الطَّرِيقِ وَمَا وَصَلَ إِلَى اللَّهِ**

أَحَدٌ فَلَا يَرْجِعُ حَسَنَهُ. این است معنی سخن حضرت خواجہ ما قدس اللہ تعالیٰ رجا
 کہ فرموده اند کہ وجود قناہر گز بہ وجود بشریت خود نکند و مقام فناے مطلق اگر ہو سکتے
 است اما ظہور این مقام بتدریج کجھوں شرائط است و شرط رسیدن فناے مطلق
 تو یہ تمام است بجناب حق سبحانہ بواسطہ محبت ذاتی و اجتناب از آنچه مقتضای
 محبت ذاتی نبود و مراد از فنا بہت بشریت و خلقیت و فناے این بہت بہت
 در ظہور سلطان ربوبیت و حقیقت. و این معنی را تمثیل کردہ اند بہ آنکہ ہر چہ اند
 سلطان آتش افتد تھردے و صفت دے گردد اما این تھرب آتش مثلاً
 اندر صفت آہن است مین آہن ہمانست آہن ہرگز آتش نہ گردد و
 تو اولشوی و لیکن از ہمدکنی جے برسی کہ تو دوتی ہر خیزد

راہ علم و عقل تا بسا مل دریاے فنا ہمیش نیست بعد از ان بصیرت و بے نشانی
 است و محائب این ظہور را نہایت نیست و اول اول او جز لیلوک و رسیدن معلوم
 نہ گردد ع عاشقی جز رسیدہ را نہ بود. و ازینجا مبدا ر مشہود عالم وحدت
 و وحدانیت بودہ فالحق سبحانہ، يَتَّخِذُ الْكُلُّ مِنْ حَيْثُ وَكَيْ شَيْءٍ
 مَوْجُودًا بِهٖ مَعَهُ وَمَا يَنْفُسِہٖ لِأَمِّنْ حَيْثُ أَنَّ لَهَا مَخَالِصًا
 يَتَّخِذُ بِهٖ مَخَالِصًا. و بعد از رسیدن بہ ہمدکہ فنا فی اللہ و بقا
 یا اللہ حکم یقین و تعہد مطلقاً از بندہ مرتفع نہ شود. و در مرتبہ بقا باللہ
 در القواف بقفات ربانی لہد القینات حقانی باشد. ابراہیم بن شیبان

کہ از مشایخ طبقات بہت قدس اللہ تعالیٰ اردو اہم می گوید اَلْفَنَاءُ وَ
 اَلْبَقَاءُ يَدُورُ عَلَى خَلَاصِ الْوَحْدَانِيَّةِ وَصِحَّتِ الْمَعْبُودِيَّةِ
 وَمَا سِوَا ذَلِكَ فَمَعًا لَمِيطٌ وَزَمْدِقَةٌ وَفَنَاءِ فَنَاكَ دَرَمِيَانِ
 لَيْلِ اللّٰهِ مَعَارِفِ ہست آن بود کہ چنانکہ از وجود جسمانی فانی گشتہ اند وجود
 روحانی نیز فانی گردد تا در رویت جلال و کشف عظمت الوہیت و غلبت
 آن حال دنیا و عقبی فراموش گردد و احوال و مقامات در نظر بہت ادا حقیر
 نماید از عقل و نفس فانی گردد و مانند عین فنا زبانش بگو ناطق شود۔
 دن خاضع و فاش گردد۔ در عین فنا این ہمہ حیرت و بی نشان بود۔
 کس کی نہ دید ز تو نشانے این بہت نشان بے نشانے
 فَتَحْفِيهِ فِي كِسْوَةِ الْاَلَاءِ۔ از حضرت خواجہ ما قدس اللہ روحہ سوال کردند
 کہ کتاب چند وجہ بہت۔ جو آب فرمودند کہ برد دو وجہ بہت اگر زیادہ گفتہ
 باشند۔ اما باز گشت این ہمہ دو وجہ بہت یکے فنا از وجود ظہانی طبعی
 و دیگر فنا از وجود لورانی روحانی بہت۔ و حدیث نبوی علیہ السلام باین
 دو وجہ ناطق بہت کہ اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰی سَبْعِيْنَ اَلْفَ حِجَابٍ مِنْ
 نُورٍ وَظُلْمَةٍ۔ و بعضی از کبریا قدس اللہ تعالیٰ اردو اہم ہمہ در بیان
 این دو وجہ فنا ہمین فرمودہ اند کہ حُطُّوْا مِنْ وَقْدٍ وَصَلَّتْ
 وَكَاهَ كَاهُ حَضْرَتِ خَوَاجَةِ مَا قَدَسَ اللّٰهُ تَعَالٰی رُوحَهُ دَر بَيَانِ اِيْنَ طَرِيْقِ وَيَسِيْرِ

الی اللہم حبیب را به یکے بازی آوردند و می فرمودند حجاب تو وجود تو نیست
دَعْ نَفْسَكَ وَتَعَالَ خُودًا بِرَدِّ بَعَانِ وَانْكَ دَر رُوسِ

از تو تا دوست ره بسے نیست تویی در راه تو عاشاک و خصے نیست تویی

و از نیماست که بعضی کبر اقدس اللہ تعالیٰ ادا هم فرمودند لَا حِجَابَ إِلَّا
وَجُودًا. و در حدیث نبوی علیه الصلوٰۃ والسلام کہ در صحیح و لاد است
أَمَا طَهَّ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ. اما طہ اذی اشانت بنفی و ہود بشریت
است. و وصول محبت بہ محبوب کہ نہایت جمع احوال تشریف است بعد از فنا
و بقائے مذکور صورت بندد. و قبل الفنا امکان وصول نیست آنجا کہ سطوات
الوارقہ قدم تا ختن آرد ظلمات حدیثات را چہ مجال ماند و همچنین در فنا وصول
متصور نہ شود اما بعد از بقائے وجود محب بہ محبوب وصول تواند بود. و
وجود محب کہ بقایا فتم است بہ محبوب از سطوات تجلی مضمحل و ناپیژنہ گردد
بلکہ قوت گیرد. نظم

در تو کجا رسد کسے تا نزد بیای تو مرغ تو چون شود ولی تا نپر دبیال تو

قادرین معنی اہل وصول را در مشاہدات قوائے ایشان از تلاشی محفوظ

بود.

يَجْرُقُ بِالنَّارِ مَنْ يَمَسُّ بِهِ وَمَنْ هَوَى النَّارَ كَيْفَ تَجْرُقُ

و همچنین ایشان از تغیر بسبب مخالفت با خلق محفوظ باشند بیچیز

از ممکنات سر و اصل را از مشاہدہ محبوب و اشتغال یہ او مشغول نتواند کرد چه
 رجوع و اصل در احوال محبوب خود بود نہ شہود حق سبحانہ و تعالیٰ اورا حجاب خلق
 گزود نہ خلق حجاب شہود حق سبحانہ و تعالیٰ چنانکہ صاحب فنا را نہ مخالفت خلق
 اورا حجاب حق سبحانہ و تعالیٰ گردد تا رسیدگان بمنزل فنا بلکہ ہر یک در مقام
 خود بے حجاب دیگرے گردد و مشاہدہ کنند و فنا و بقا در دے با ہم مجموع
 بود۔ در فنا باقی بود و در بقا فانی۔ الا آنکہ در حال ظهور بقا فنا بطریق علم
 در دے مندرج بود و مرتبہ وصول را کہ مراتب سیر فی اللہ است نہایت نیست
 زیرا کہ کمال اوصاف محبوب را نہایت نیست۔ و ہر چہ در دنیا بہ آن برسند
 از مراتب وصول ہنوز اول مرتبہ باشد از ان مراتب بہ نسبت با نچہ ماندہ است
 و پھر ابدی در آخرت نہایت آن مراتب نتوان رسید و این جامع طریقت شیخ
 عطار قدس اللہ سرہ می فرماید۔ نظم

اندر رہ حق حبلہ ادب باید بود تا جان باقیست در طلب باید بود
 یکدم اگر ہزار دریا بکشتے کم باید کرد و خشک لب باید بود
 و سیر فی اللہ مقام بقا بعد از ان است و سیر عن اللہ باللہ مقام تنزل
 است بمجاذہ عقول خلق بر اسے دعوت ایشان بحق و این مقام خاصہ سیر بر ان
 برسل است صلوات اللہ علیہ و سلامہ علیہم اجمعین و مَا رَمَيْتَ اِذَا رَمَيْتَ
 و لٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰی۔ و درین مقام تنزل در ہر امرے ایشان را رجوع بحق و

استغفار دوام لازم بود. و اولیاء را ازین مقام به تبعیت انبیاء علیهم
 السلام بهره بود. چنانکه فرموده اند قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي اَدْعُوا إِلَى
 اللّٰهِ اَنَا لَبِیْرَةٌ اَنَا وَمَنْ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا اَنَا
 مِنَ الْمُشْرِكِیْنَ. وَاللّٰهُ یَهْدِیْ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ
 وَآلِهِ وَاصْحَابِهِ اَجْمَعِیْنَ وَسَلِّمْ تَسْلِیْمًا کَثِیْرًا کَثِیْرًا بِرَحْمَتِكَ
 یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ ه

فصل رساله قدسیه

رسالہ نور وحد تصنیف حضرت خواجہ عبید اللہ

المعروف بخوار خرد

خلف حضرت خواجہ باقی باللہ قدس اللہ سرہ انکم
 این رسالہ نور وحدت من تصنیفات حضرت مڈۃ المحققین بہان المتدین
 عارف باللہ خواجہ عبید اللہ المعروف بخوار خرد قدس اللہ سرہ و افاض
 علی الطالبین فتوحہ شب جو مبارک بود عن خواجہ بہاء الحق والملا والذین
 المعروف بنقشبند قدس اللہ تعالیٰ سرہ العزیز سوم ربیع الاول سنہ ہزار
 و پنجاہ و سہ اتفاق شروع در اظہار این امر واقع شد۔ الحمد للہ کہ حقیقت
 از آفتاب روشن تر بہت و جمالی وحدت از مرآت کثرت بہرہ حال در نظر
 اما بعد این رسالہ از حقیقت تو بسوی تست۔ اگر بچشم بہت مطالعہ او
 فرمائی چنان دانم کہ از صورت بحقیقت دو ہمو ہوم از میانہ بر خیزد۔
 اے سید یکے از بعد خبر دہد و آنرا وجہ بود و دیگرے از قرب نشان مند
 گرداند آنرا نیز سببے باشد حقیقت تو کہ بزبان این رسالہ بالوحوت می زند و حد
 اطلاع دہد کہ آنجا نہ بعد بہت دہن قرب۔ چون وحدت طلوع فرماید بعد و تر
 عین وحدت باشد۔ اے سید ہر فرقہ با فرقہ دیگر در نزاع و جدال بہت

مگر اہل وحدت کہ ایشان باہم یکے اند اگرچہ سب یکدہم بالیشان یکے غیبت
 اسے سید اہل وحدت از مذاہب مختلفہ متضادہ و مشارب متنوعہ متناقضہ
 مشربے عذب لطیف روحانی و مذہب عام و شامل حال وجدانی اہتمزاع نایند
 و ایشان را جز این مذہبے خاص و مشربے مخصوص نیز باشد چنانچہ در گفتگو
 در آید۔ و گفتہ شود کہ مشکلم چنین گفت و حکیم چنین و صوفی چنان۔ اسے
 سید وحدت باطن کثرت بہت و کثرت ظاہر وحدت و حقیقت در ہر دو
 یکے بہت اسے سید موجود یکے بہت کہ بصورت کثرت مہموم می نماید
 اسے سید ترا از وحدت بکثرت آورد و اند و از یگانگی بہ دوتی و انمودند کہ بہت
 حکمتے کہ او سبحانہ داند و بندگان خاص او نیز باعلام او دانند و ترا چنان
 ساختند کہ از وحدت سابقہ ایچ خبرے نہ داری و از ان حال اثرے در تو
 پیدا نیست بلکہ تمام عالم را حق سبحانہ و تعالیٰ از وحدت بکثرت آورده بعد
 از ان چندے از بندگان را بے واسطہ بخود آشنا کردہ از کثرت بوحدهت
 برودہ و راہ وصول از کثرت بہ وحدت تعلیم فرمودہ بکثرت فرستادہ چنانکہ
 ایشان در کثرت وحدت می دیدند۔ و ایشان را فرمود کہ بدگیران تعلیم
 این طریقہ نمایند ایشان اعمثال امر نمودہ اعلام آن طریق نمودند ہر کہ برمان
 راہ عمل کردہ دیردی آن جماعہ بزرگواران نمودہ از کثرت بوحدهت پیوست
 و از دوگانگی بہ یگانگی رسید۔ آن جماعہ بزرگواران انبیار اند و آن راہ وصول

شریعت و طریقت بہت۔ اے سید شریعت عبارت از فعلے چند و ترکے
 چند بہت کہ آن را در کتب فقہی بیان کرده اند و طریقت عبارت از تہذیب
 اخلاق بہت یعنی تبدیل اوصاف ذمیمہ بہ اوصاف تمیدہ کہ آنرا سفر در وطن
 نیز گویند و تعبیر بہ سلوک نامید و آن در کتب مشائخ مخصوص در کتب امام محمد
 غزالی بتفصیل مذکور بہت و بعضی از آداب و اشغال کہ مشائخ آن اوقات
 کردہ اند داخل طریقت بہت۔ اے سید احکام شریعی کہ میناسے آن ^{تہذیب}
 بہت بخاصہ موصل بوحدهت بہت و سر آن را خدا داد و خاصان او پس ایضا
 اعمال کہ مربوط بکثرت بود بسوے وحدت اشارت بہت بہ آنکہ کثرت عین
 وحدت بہت لغیم۔ اے سید نماز و روزہ و زکوٰۃ و حج و امثال آن کہ
 موصل بوحدهت اند بخامیت و ایضا آتما بوحدهت وقتے بہت کہ ^{تہذیب}
 لبتہ مودی شونند چنانچہ شرط کرده اند و معنی لبتہ و رین باب ہمہ کس را لغیم
 در نگیند و ہر کس را تا کلام معنی بخاطر رسد اما انچہ طالب وحدت را
 ضروری بہت آنست کہ تصور کند کہ نیت کردم کہ نماز گزارم یا روزہ
 گیرم مثلاً برائے حقیقت خود و وجود او یعنی یافت او کہ اورا گم کردہ ام و
 می خواہم کہ بوسیلہٴ ابن عبادت وحدت کہ عین اللہ بہت ظہور نماید
 اے سید عابد اوست و معبود اوست۔ عابد در مرتبہ تعید و معبود است
 در مرتبہ اطلاق و مراتب ذمیر در مراتب از امور عقلیہ بہت و موجودیت

مگر یک حقیقت کہ ہستی صرف بہت لغتہم اے سید چون نیک نگری اخلاق
 ذمہ کہ رفع آہنا در طریقت واجب بہت ہمہ منی و مشعر بہت از بیگانگی و
 دوئی و اخلاق حمیدہ کہ تحصیل آہنا لازم ہمہ مجرد و معلم بہت از اشیاء
 یگانگی پس طالب وحدت را چارہ نیست از تشریح و طریقت۔ اگر چہ بہر
 الصیال در اول اورا معلوم نباشد و در ثانی اگر تامل نماید بشرط مناسبت
 غالباً لغتہم چنانچہ اشارتے کہ دیم بہ آن اے سید این ہمہ اشغال و ادکار
 و مراقبات و توہمات و طریق سلوک کہ مشائخ وضع فرمودہ اند بر اے رفع
 اثنینیت موہومہ بہت پس بدانکہ فاصل میان وحدت کہ حق بہت و کثرت
 کہ خلق بہت بزدہم و خیال نیست و حقیقت و وحدت بہت کہ بصورت کثرت
 می نماید و کیفیت کہ بسیار در نظر می در آید۔ چنانچہ اول یکے را دومی بند
 چنانچہ نقطہ جوالہ بصورت دائرہ دیدہ می شود و چنانچہ قطرہ باران نازل
 لشکل خط در نظر در آید پس وحدت عین کثرت بہت و کثرت عین وحدت
 یعنی عابد کہ در کثرت بہت ہمان وحدت بہت بذات و صفات خود در افعال
 و آثار اے سید عارفی رفیع المرتبہ می فرمود کہ در ویشی لقیح خیال است
 یعنی غیر حق در دل نماید الحق خوب می فرمود اے سید چون حجاب ہوا
 خیال نیست رفع حجاب نیز بخمال باید کرد و شب روز در خیال وحدت
 باید بود۔ اے سید اگر سیادت می خواہی واحد شو و واحد باش

و واحد شدن آنست که تو ہم از دوی بر آئی. و واحد بودن آنست
 که بر وحدت و در وحدت ہمیشہ باشی و تفرقه خاطر ز غم و اندوه از
 دوی بہت چون دوی از نظر برود آرام و قرار میسر گردد و چنانکہ تا اید پیچ
 غم مبتلا نہ گردد. و در وہمان آسودگی حاصل شود چہ آسودگی در وحدت
 اے سید چون حقیقت تو حیدریسی و وحدت صفت تو گردد و ازان
 کہ نسبت تو بحق بعد از سلوک پیچ میفرودہ بہت ہمان نسبت بہت کہ پیش
 از سلوک بودہ بلکہ نسبت تو پیش از وجود و بعد از وجود نیز کیفیت اے سید
 دلشہ پیدا کردی و یقینہ ہم رسانیدی کہ پیچ آئی کش زائل نہ گردد
 و از ازل تا بہ اید حق تو جو دست و بس ہرگز دیگرے موجود نہ شدہ و تو ہم
 باطل اعتبارے ندادہ۔ زید را بیماری پیدا شد کہ خود را غم و آنست
 و از مردم اوصاف زید شنیدہ در طلب او شد چون بعلاج ہائے خوب
 بیماری او رفع شد غم و پیچ جانہ و زید بود۔ پس سیرغ قصد سیرغ نمود
 چون بمنزل گاہ رسیدند خود را سیرغ دیدند پس حق تعالیٰ فوراً بصفتہا
 خودی دانست۔ این حقیقتہاے چیرہا بہت بعد از ان بہ آن صفتہا
 خود را و نمود آن عالم این بہت این جانہ کجا بہت و غیر کجا موجود شد
 اے سید چون حقیقت کار این چنین دانستی و معلوم تو شد کہ قریب
 بعد و مساوات ہمہ از تو ہم بہت کے دوری بود تا نزدیک حاصل شود۔

کے جذباتی وابستگی تا پیدائشی پیدا کند در عالم اگر ہزار سال فکر کنی غیر حقیقت
 مطلق کہ عین وحدت است ایچ چیز نیابی۔ بلکہ ایچ ذاتے و ایچ عظمتے و ایچ
 جہتے چہ خارجی و چہ ذہنی و چہ وہمی ہم نہ رسد کہ غیر او بود ہمہ اوست
 اوست ہمہ۔ اے سید ہر چہ در ادراک می در آید اوست و ہر چہ در
 نمی در آید ہم اوست ایچہ اور اوجود گویند لہور اوست و ایچہ اور
 عدم گویند بطورین اوست اول اوست آخر اوست بالظن اوست
 ظاہر اوست مطلق اوست مقید اوست کلی اوست جزئی اوست منزه
 اوست مشبہ اوست۔ اے سید با آنکہ ہمہ اوست از ہمہ پاک است
 این اطلاق او نسبتے دیگر است۔ غیر آن اطلاق کہ او ہمہ است با عین درین
 اطلاق ایچ کشف و عقل و فہم نہ رسد و یحذر کہم اللہ لنفسہ ایجاب است
 اے سید شود در مراتب لہور است و گاہے از مراتب بیرون بود و این
 شود کالبرق الخاطف باشد و دوام او مستحیل است و حصول او عدم
 او مقتضای جامعیت انسانی است کہ منظر اتم است۔ اے سید عارف
 را بالا تر ازین مقام نیست و درین مقام فناے کلی و الغدائم صورت است
 درین از اقسام کلیہ قیامت است۔ اے سید این موازوت درین مقام
 تقریب نوشتہ شد۔ ایچہ مسائلک را ضروری است ہمان فکر وحدت است
 کہ بالا نوشتہ شد باید کہ شب و روز درین سعی باشد کہ کثرت موہومہ کہ

بعنوان غیرت در نظری در آید از نظر ساقط شده مرآت وحدت شود
 و مالک جزئیکی نه بنید و جزئیکی نه داند و جزئیکی نخواند. اے سید طریق
 دیگر نیست که لا اله الا الله یعنی ہمہ چیزها کہ مشہود اند نسبتند باین معنی کہ کم اند در
 وحدت ذات و مستملک اند در وے الا الله یعنی وحدت ذات بصورت
 این چیز با ظاہر است و در نظر با مشہود پس اشیاء باطن اند و اظہار است
 در اشیاء پس او ہم ظاہر اشیاء باشد و ہم باطن اشیاء و در اشیاء جز ظاہر باطن
 چیزے دیگر نیست پس اشیاء اشیاء نباشند بلکہ حق باشد و نام اشیاء بر اشیاء
 اعتباری بود کہ آن نیز عین حق است۔ اے سید طریق مراقبہ از کلمات سابقہ
 بوجہ مختلفہ می توان نمید۔ مراقبہ عبارت از ملاحظہ معنی وحدت است بہر وجہ
 کہ توان کرد۔ اگر ملاحظہ الفاظ و تخیل آہنا واسطہ تعقل معانی کرد و آزاد کرد گویند
 الفاظ ہرچہ بود خواہ لا اله الا الله و خواہ لفظ الله تنہا و اگر بے تخیل الفاظ
 تعقل معانی کند مراقبہ و توجہ بود۔ بوجہ آن بسیار است چنانچہ از کتب بزرگان
 معلوم تواند کرد مقصود آن است کہ معنی وحدت در دل قرار گیرد۔ و ذکر لفظ
 الله چنان است کہ بحقیقت قلبیہ و بتوسط تصور مضمون متوجہ شدہ ازین نسبت
 کہ آن حقیقت قلبیہ منظر حق است تخیل لفظ الله کنند و بے اطلاق نامند
 اے سید اگر بخود متوجہ شوی و توانی این توجہ را درست کرد کار باسانی
 صورت می گیرد۔ اے سید بدن تو صورت و منظر روح تست غیر اولیست

در درج تو منظر و صورت حق است و غیر او نیست و این هر دو صورت جسمی و روحی
 موهوم اند چون لفظ اللہ بحیال گوئی و بیان حقیقت که بصورت این دو موهوم ظاهر
 است متوجه کوی و دانی که من ہما نم امیدست کہ شود شہادت وحدت در
 کثرت طیر شود۔ دہر چہ در نظر تو در آید باید کہ بدانی کہ صورتے دارد و روحے
 دارد و حقیقتے دارد چہ صورت او ملک ناموت اوست و روح او ملکوت
 اوست و حقیقت او جبروت و لاہوت اوست کہ عبارت از ذات و صفات
 حق است۔ یعنی دہر خاص بان شے کہ عن حقیقت مطلقہ است اے سید
 جبروت صفات است و لاہوت ذات است و صفات غیر ذات نیست
 آرے در کشف و شہود اعتباری مغایرتے روے می دہد و آن در مقام
 حصول تجلیات صفاتیہ و ذاتیہ است و تا اینجا ذات و صفات را در یک
 مرتبہ اعتبار کردیم بحیث عینیہ۔ اے سید عالم علم حق است کہ تجلی ذات
 کہ الف اشارت باوست ظہور نموده و علم عن ذات است اے سید
 حقیقت مطلقہ ظہورات بے نہایت دارد اما کلیات پنج است ظہور اول
 ظہور علم اجمالی است۔ ظہور دوم ظہور علم تفصیلی۔ ظہور سوم ظہور صور حیوانیہ
 است۔ ظہور چهارم ظہور صور مثالیہ ظہور پنجم ظہور صور جسمانیہ است۔ و اگر ظہور
 انسانی را جدا گیری ظہورات کلیہ شمس بود این ظہورات را ترات خمسہ
 یا ستہ گویند و حضرات نیز گویند۔ اے سید انسان جامع ہمہ ظہورات

و بیان این جامعیت بویہ کثیرہ می توان کرد۔ اے سید باید کہ بدانی
 کہ حقیقت انسانی در ہمہ مراتب بصورتی کہ مناسب آن مرتبہ ظهوری
 دارد ہمہ حقائق صور آن حقیقت است و این حقیقت بمرتبہ مقدم است بر ہمہ
 حقائق اگر چه بطور پایان از ہمہ افتاده است۔ اے سید سورہ فاتحہ
 اول قرآن مجید است الْحَمْدُ لِلَّهِ واقع شدہ و معنی او آنست کہ حسن عبادت
 و محمودیت مخصوص اوست یعنی حامد اوست و محمود اوست بہر حال و بہر صفت
 و بہر جا و بہر صورت غیر او حامدے و محمودے نیست۔ اے سید اول
 سورہ بقرہ امر واقع شدہ الف اشاره است باحدیث کہ الف اول است
 و لام اشارہ بعلم کہ لام وسط اوست و میم اشارہ بعالم کہ میم آخر اوست
 یعنی احدیث صورت علم گرفت و علم صورت عالم۔ اے سید آنچه ترا
 ضروری است تعقل معانی وحدت است و پیوستہ در آن مراقب بودن و ^{تفصیل}
 این معاد و رسیدن در اول امر پیچ در کار نیست۔ چون بعنایت الہی معنی
 وحدت در دل بنشیند و خیال دوی مرتفع گردد ترا صفائی رود و خواهد داد۔
 کہ ہمہ علوم و حقائق بر تو مکشوف خواهد شد و خافیہ نخواهد ماند تا کثرت از
 نظر تہ رفتہ و تو ہم دوی باقیست علوم صحیحہ مشکل است کہ روے نماید۔ اے
 سید چند روزے ریاضتے بر خود باید گرفت و انفاس مصروف این اندیشہ
 باید ساخت تا خیال باطل از میان بدرود و خیال حق بجای آن نشیند

اسے سید تا این خیال در تو قرار نگرفته است و ظاہر و باطن ترا فرد نگرفته هیچ
 چیز متوجہ نباید شد۔ چون این حال قرار گرفت و تفرقہ و دوئی بر طوت شد هیچ
 چیز ترا مزاحم نمی تواند شد چه مہوم و باطل موجود حق را مزاحم نہ شود۔ اسے
 سید نسبت حق بعالم چون نسبت آب ببرق است بلکہ نزدیک تر از ان باید
 دانست و یا چون نسبت طلا بزیورہا کہ از در راست کتد یا چون نسبت گل
 بطروف کہ از گل ساخته شود و اینها ہمہ کلیت۔ اسے سید رابطہ میان
 عالم و حق ہمہ کلمہ حق است چه عالم از ناشی است و باری و ہم کلمہ آئی است
 چه عالم بسوی او راجع است و این صدور و رجوع ہم در ازل و ہم در ابتدا
 و ہم در جمیع آنات زمانی چه در ہر آن عالم بحقیقت رود و از حقیقت بر آید چون
 موج از دریا و ہم کلمہ فی است چه عالم در حق است و حق در عالم کہ بوجہ آن منظر
 است و بوجہ این منظر و ہم کلمہ مع است چه معیت ذاتی و صفاتی و فعلی بے شہ
 متحقق است و ہم کلمہ ہو چه عالم عین حق است و حق عین عالم۔ و ہم کلمہ لیس چه
 بوجہ عالم عالم است و حق حق نہ عالم حق است و نہ حق عالم۔ اسے سید
 بوجہ از ہمہ روابط منزہ است و میان عالم و حق رابطہ نیست۔ این اعتبار را
 لائقین گویند۔ اسے سید ہر کہ حق را بہ این وجہ بشناسد حق را بوجہ ممکن
 شناختہ باشد۔ اسے سید اول سالک را با ہم ظاہر متوجہ باید شد و بہ لائقین
 باید دانست کہ اوست پیدا ہمہ صورت و معانی و بیچ صورتے و بیچ معنی

کہ جزا و بود این معنی را مگر نوشتہ ام بجنبہ تاکید بازمی تو لیسیم مقصود این است
 کہ فکر وحدت لازم خود باید داشت و خود را در آن فکر گم می باید کرد چون بدین
 فکر استغراق حاصل شود از اسم باطن نیز بہرہ مندی خواهد یافت اسے سید
 اگر سالہا بعبادت و طاعت و اذکار اشتغال نماید و از وحدت غافل باقی از
 وصل محرومی اگر چه احوال و کیفیات غیبیہ ردے نماید و الوار و واقعات جلوہ گ
 گردد۔ اسے سید حالے کہ آن را وصل تو ہم کنی و ثمرہ آن حال وحدت نباشد
 بحقیقت آن وصل نیست۔ ایچہ ظاہر شدہ مرتبہ السیت از مراتب ظہور نہ مقصود حقیقی
 کہ مطلق است و ظاہر در ہمہ و عین ہمہ تا چیزے ظاہر شود و بوجہ از وہوہ باشے
 از اشیاء مغایرت دارد و آن منزل و مقصود نیست۔ اسے سید ہر گاہ حقیقت
 این چنین باشد از اول ترا مراقبہ مطلق ضروری است تا مسافت نہ ماند۔
 اسے سید تفرقہ و جدائی تا زمانے است کہ ہمہ را یکے نمی دانی و نمی بینی
 چون ہمہ را یکے دانستی و دیدی از تفرقہ دوتی خلاص شد و صل بیان میرشد۔
 اسے سید چون ہمہ را یکے دیدی ہمہ مانند بلکہ یکے ماند و بس۔ اسے سید
 میان تو و مقصود را ہے نیست و را ہے کہ بہت بہت است کہ تو اورا جدا از تو
 و غیر از خود میدانی چون دانستی کہ تو نیستی اوست و بس راہ مانند جمعیت دل
 و آرزو سے دلی و معرفت نفس و معرفت حق و فناے مطلق و وصل و کمال قریب
 این جا حاصل شد و کار تمام گشت۔ اسے سید چون باین مقام رسیدی کہ خود را

نہ دیدی و اور ا دیدی آسودی دنیا و آخرت در حق تو کیے شد و فنا و بقا و
خیر و شر و وجود و عدم و کفر و اسلام و موت و حیات و طاعت و معصیت و عقب
ماند بساط زمان و مکان در نور دیدہ شد۔ اے سید چون تو نامذی اشیع
چیز نامذ کہ ہمہ چیز ہا تو و باند لشیہ تو و البستہ ہست۔ اے سید بدانکہ ہمہ چیز
در نسبت و ہمہ چیز بیرون ار تو و بودے ندارد و چون خود را از ہمہ چیز خالی کردی
اشیع چیز نامذ۔ اے سید ترا وجود جز در حق نیست و ہمہ چیز ہا در تو موجود اند۔
چون خود را بحق بردی و دوران دریلے بکران خود را انداختی یعنی باین صفت
آنگاہ شدی ہمہ چیز ہا با تو دوران دریا گم شد۔ اے سید اگر نیک دروے
بدانی کہ انانیت کہ از تو سر می زند از تو نیست و تو آن جسم و روح نیستی در تمام
عالم یک انا کوست کہ انانیت او از ہمہ جا طور جلوہ گر ہست۔ اے سید
علامت و حصول حقیقت مطلقہ آنست کہ انانیت کہ از سر تو می زند ہمہ چیز ہا
انا تو اتی گفت۔ اینجا معلوم شود کہ حجاب جز تعین انانیت نیست۔ اے سید
یک ذات ہست کہ تمام عالم صفت اوست و قائم بدو و آن ذات بہ این
صفات ظاہر و پیداست۔ اے سید ہمان یک ذات ہست کہ ذات ہا شد
و ہمان ذات ہست کہ اول علم خود شدہ و دیگر بار بصورت علم ہاے جہان شد
و ہمان ذات ہست کہ از قدرت خود و قدر تھا ہست و ہمان ذات ہست کہ از اوت
خود و اراد تھا ہست و ہمان ذات ہست کہ سمع خود و سمع ہا ہست و لہر خود و

بہر ماہست و حیات خود و حیاتہا بہست و فعل خود و فعلہا بہست و کلام خود و
کلامہا بہست و علیٰ ہذا القیاس بہان ذات بہست کہ ہستی خود و ہستہا بہست۔ اے
سید ہر چہ بعالم ظہور آمدہ در ذات پوشیدہ بعد از ان ذات بصورت او در علم
خود اولاً در عین خود ثانیاً جلوہ فرمود ذات رنگ او گرفت و او رنگ ذات و
انچہ پوشیدہ بود در ذات بقطع عین ذات بود کہ غیر شے در شے نبود پس آن ذات
خود بخود مغالطت کردہ و عاشقی در زیدہ و بتدگی و خدائی در میان آورد و کارخانہ
ازلی و ابدی بر پا کرد۔ اے سید تو خود را چنان خیال کن ہنوز آن جانی کہ
بودی در ازل بودی تا آزاد شوی و دیگر رو سے تفرقہ و عزم و بلا نہ بینی۔ اے
سید روح تو اوست کہ با و زندہ، و دل تو اوست کہ با و دانائی و بہر تو اوست
کہ باومی نگری و سمع تو اوست کہ باومی شنوی و دست تو اوست کہ باومی
گیری و پایے تو اوست کہ باومی روی۔ اے سید ہر جزو و عضو تو از اجزای
و اعضا سے ظاہر و باطن تو اوست کہ تو با و توئی۔ اے سید ادنی و توئی و
منی ہر صفت اوست دیگرے در میان نیست۔ اے سید تو حید صفت
و احدست نہ من و تو تا من و تو باقیست اشتراک بہست نہ تو حید اے سید
چون تو رفتی فنا بہست و چون او در میان آمد بقا بہست اے سید سلوک
سعی است و رفع اثنینیت و جذبہ رفتن است بوحدهت۔ اے سید سلوک
و جذبہ و فنا و بقا ہم و لامیت متحقق بہست۔ اے سید با ہمہ آشنا نیاز مندی

کن کہ عین مطلوب تو اند و بادشمن دوستی و رزقی کہ اونیز مقصود دست سارے
 مسید۔ با خود نیز یہ نظر محبت ناظر باش کہ عین محبوبی۔ اے مسید ایہنا در معلو
 ضروری است۔ اے مسید بد و نیک را در دریاے وحدت انداز تا آشنا
 حقیقت شوی۔ اے مسید سخن وحدت را اگر بسیار گویم اندک است و اگر
 اندک گویم بسیار است۔ ہدایت این معرفت در نہایت مندرج و نہایت
 این در ہدایت مندرج۔ نہ اورا ہدایت بہت و نہ نہایت تا چند گویم و تا چند
 نویسم نہ من نی گویم نہ من می نویسم حقیقت خود بہ خود در گفتگو است۔ اے مسید
 چون در خواب شوی نیت کن کہ بعالم بطون می روم و رجوع بہ حقیقت خود می کنم
 چون بیدار شوی بدانکہ بعالم ظہور آدم و از بطون بطور تنزل نمودم و باید کہ
 سحر بر خیزی و استغفار کنی و بگویی کہ اے حقیقت من مرا بخود مکش و مرا از من
 پوش۔ دازدنی بر آ۔ نماز تہجد کنی و سورہ لیس اگر یاد داشتہ باشی در نماز
 بخوانی کہ مختار خواہاے دین و دنیاے ماست بعد از ان بفکر وحدت
 مشغول باش تا نماز صبح برسد۔ چون از نماز فارغ شوی تا بر آمدن آفتاب
 خواہ خواہ مستقبل قبلہ بمراقبہ وحدت باید بود چون آفتاب طلوع کند چہار رکعت
 بدر سلام گزار و سورہ لیس یکبار بخوان۔ و اگر در چہار رکعت توانی خواند بہتر
 ہچنین بعد ہر نماز سورہ لیس یکبار بخوان کہ فوائد بسیار دارد۔ اما در وقت نماز
 فجر در قرآن مجید فکر وحدت دست دہد۔ و بدانکہ خود عبادت خود می کند

و خود کلام خودی تواند الا عند الضرورة - و بگو که حقیقت من مرا بخود بکش -
 و مرا پوش از من و از دوی بر آر - اسے سید سالک را ہم آداب طریقت
 ضروری است - تفصیل آن آداب درین رساله گنجایش ندارد - اذا اختصارے کہ
 مطلوب است - اما آنچه طالب را توان نوشتت این است کہ خواب کمتر کند چون
 ضرور شود و غالب شود بان اندیشہ کہ نوشتم خواب کند و طعام و شراب باید
 کہ اندک باشد در شبان روز یکبار و اگر صائم بود بہتر است و باید کہ از پریشانی
 لغمہ آتقرا کند کہ از اسباب دوی و بیگانگی و وہم باطل است - ہرچہ در شرع
 منع است و ہرچہ در طریقت بدست ہمہ این چنین است این قاعدہ را نیکو یاد
 دار کہ ضروری است - اسے سید باید کہ سخن کمتر کنی و در خلوتہا و صحرایا تنہا
 مراقبہ و ملاحظہ وحدت می کردہ باشی - اسے سید سخن بسیار کردن دل را
 در جنبش آورد و تفرقہ باز دہد و از کسب وحدت و یگانگی غافل سازد - و ہر
 بضرورت حرف مزین - و ہرچہ گوئی مختصر گوئی و اندیشہ وحدت را یک لمحہ از
 خود جدا کن - چون در مجالس نشینی بشیر مقید مشومبادا غفلتے واقع شود و معی
 کن تا آن کثرت مراتب وحدت شود و مقوی گردد - اسے سید در حفاے
 این اندیشہ خود را بہ تنہائی حتی الامکان سعی باید کرد و این کلمات را با ہمہ کس
 نباید نمود مگر با مخصوصان خود - اسے سید با دلاد و غم و آشنا و بیگانہ
 و دشمن و دوست آشنائی بوحدت باید کرد - وہمہ را بنظر اخلاص و کیم حقیقت

بین باید دید۔ اے سید نزاع و جدال مطلق از میان بردار و انکار بالکلہ
 از میان بر طرف کن تا وحدت ظہور نماید و بسیار سعی باید کرد تا خشم و غضب ظہور
 نہ کند لت کردن و زدن خود چہ گنجایش دارد ہمہ را معذور باید داشت چہ
 در خانہ و بیرون خانہ و با فرزندان و متعلقان و بیگانگان مثل آب حیات
 باید بود اگر کسے با تو بدی کند زہم از آن دل بد نکلی و زہنجی داور از خود
 خوش دراضنی داری و مکافات بدی بہ نیکی کنی۔ این اصل کلی است در طریقت۔
 اے سید تمہا یوں و تمہا نشستن دخل تمام دارد در جمعیت۔ اے سید
 حال طالب از دو حال خالی نیست۔ تعلقات ظاہر و دریا نہ۔ اگر نہ دارد
 معاملہ او آسان است اورا باید کہ از ہمہ قطع کردہ در خلوت یا در صحرانشیند
 و حقیقت خود متوجہ شود تا زہم نے کہ حقیقت متجلی شود و دم و دنی بر خیزد۔
 آن زمان بہر روش کہ باشد گنجایش دارد۔ و اگر تعلقات ظاہر دارد و حقوق شرعی
 متوجہ است باید کہ بقدر ضرورت بان پردازد۔ اما باید کہ احتیاط تمام کند۔
 کہ تفاوت شریعت و طریقت واقع نہ شود۔ و از ملائطہ و عدت کہ حقیقت است
 بالکلہ غفلت واقع نہ شود۔ می باید کہ شہاد درین بکار بہیاری بکشند و در امریہ
 وحدت باشند۔ روزانہ ہم چند ساعت برائے این کار معین کنند و روز بروز
 می افزودہ باشند۔ تا آنکہ این معنی غلبہ کند و از ہمہ وارہا نہ۔ اے سید
 وقتے کہ معنی وحدت غالب آمد۔ لطیف الہی ظہور نمود ہمہ حقوق از تو ادا

خواہد شد و تریا یا میخس و بیخ چیز کاسے نخواہد بود خدا وکیل تو خواهد شد و بجائے تو او خواهد بود و تو در میان تہ۔ اے سید صحبت دنیا و صحبت اہل دنیا و طریق سلوک مفرست۔ اما کسے کہ گرفتار است و نمی تواند از ان قطع کردن بضرورت احتیاط تمام نماید کہ چیزے واقع نہ شود کہ با شریعت با طریقت یا تحقیقت جنگ داشته باشد و اگر تقصیر رود باید کہ رجوع نموده تدارک نماید و ملاحظہ وحدت ہرگز از دست نباید داد۔ اے سید در لباس تکلف نباید کرد و از لباس فقر یا خود چیزے باید داشت۔ اے سید ہمیشہ حاضر دل باید بود و از گذشتہ و آیندہ یاد نباید کرد۔ و ملاحظہ وحدت ہرگز از دست نباید داد اے سید بدانکہ بیخ مرگے بدتر از غفلت از وحدت نیست و بیخ عذابے سختتر از عذاب دوری از تحقیقت خود نہ ازین مرگ و ازین عذاب تہ سان بودہ متوجہ وحدت باید بود و بمقتین باید دانست کہ ہمہ یکے است و غیریکے موجود نیست۔ ہر قدر کہ این اندیشہ غالب است سعادت در اوست چون از دہم دونی بر آید قیامت برود واقع شود۔ و در جنت شہود شود تا ابدالابدین آسود۔ اے سید این چنین دولتے ہر گاہ در دنیا میر نیست چون است کہ در ان سعی نمی کنی و غافل می باشی۔ اے سید قیامتے بر ہمہ کس و بر ہمہ چیز آند نیست و آن رجوع ہمہ است بوحدهت۔ اما بعد از انکہ ظہور کل واقع شود۔ اگر چه ہمہ از اصل خود بر آمدہ باشند لذتے کہ می باید ہمہ را رو سے ندہد

مگر بروے کہ اینجا قیامت بر آئنا گذشتہ باشد پس باید کہ سعی کنی کہ آن معنی
کہ موجود است ترا اینجا بروے نماید تا آسودگی تمام حاصل شود و لذتے کی می باید
دست۔ اے سید مقصود ہمین است کہ وہم دونی بر خیزد و تو نمائی او ماند
ولیں ہمہ انبیاء و اولیا برین اتفاق کرده اند۔ در کتاب الہیہ و حدیث و کلمات
اولیا۔ دلائل این بسیار است و عظمہاے ہر فرقہ بوحثت قائل اند و ہمہ یک
زبان برین رفتہ اند کہ غیر حق موجودے نیست۔ عالم صورت اوست و ظہور اوست
ولیں بخاطر است کہ متواہد این مطالب در کتاب علیحدہ نوشتہ شود و از دلائل عقل
سلیم استنباط آن کردہ نیز پارہ آوردہ شود انشاء اللہ سبحانہ۔ اے سید امرؤ
کہ آخر الزمان است و نزدیک رسیدہ کہ آفتاب حقیقت از مغرب خلقت طلوع نماید
از اینجا کہ پیش از طلوع آفتاب انوار و آثار ظاہری شود و اسرار توحید از زبان
خاص و عام باختیار و بے اختیار فہمیدہ و تا فہمیدہ سر می زند طالب باید کہ
خود راجح ساختہ خود را از خود پوشد و حقیقت وحدت کما ینفخ بر دے
جلوہ گر شود و بگفتگوے زبانی اکتفا واقع نہ شود۔ اے سید اللہ مطلق
و محمد بر حق است۔ والسلام !

تعمت رسالہ نور و حق

رسالہ پر تو عشق تصنیف حضرت خواجہ خرد قدس

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد لله الحمد لله که محبوب عانی و صاحب دو جهانی من با من نسبت یگانگی دارد و در من جز خود را نمی بیند و مرا غیر خود نمی داند. الحال که این دید و دانش یکمال رسانیده است. می خواهد که در پده من سخن کند و گذارش احوال عاشقی و معشوقی می نماید در بیان اسرارے که ہم پوشیده است و ہم آشکارا رساله ترتیب دهد و نیز اسرار پوشیده اسرار معشوقی است و اسرار آشکارا اسرار عاشقی. و پیش از آنکه تمام شود این رساله را پر تو عشق نام می کنند نخستین حرفے که عاشق به معشوق و بنده به صاحب خود می گوید اینست که ای عاشق حقیقی و مجازی و ای صاحب دین و دنیوی کارے که مرا با تو افتاده است نه آن است که به تو گفتن راست آید یا بگفتن سرانجام پذیرد دیگر تو، ہم لویسی و ہم تو گوئی. اسے مسید نہ من منم و نہ تو توئی که من تو اتم و تو منی از ازل پوخواستی که معشوقی و صاحبے جلوه گردی در پده من به عاشقی و بندگی ظاهر گشتی تا معشوقی و صاحبی تو ظهور گرفت ازین راه من معشوق تو باشم که معشوقی تو از من پیدا است و تو عاشق من باشی که عاشق من معشوق تو بودے تو کجا معشوق

بودی۔ حیرانم کہ تو معشوقی با من و من عاشقم با تو۔ ہیبت ہیبت این چہ عزت بہت
من اینچہ نیم ہر چہ بہت ہم عاشق توئی و ہم معشوق۔ ع

سرتاپا ہم فدا سے سرتاپا ہیبت

اے سید یادم ازان ہمگام کہ نسبت اتحاد بر نسبت محبت غالب بود
و نسبت محبت اصلاً ظهور نہ داشت۔ و در ضمن نسبت اتحاد من مندرج بود۔ و مستر
گشت۔ بنا گاہ خط فاصل و ہوا ئی اتحاد ہم رسید و من من شدیم و تو تو۔ چون
این حال ہم رسید مراد تو تو را بر من نظرے اقتاد۔ و این نظر تا ہمگامے کہ در
پردہ بود و چون وقت ربوع ظل باصل و وصول عاشق بمعشوق رسید نسبت
محب غلبہ کرد۔ و نسبت اتحاد مستر گشت حالے پیش آمد کہ در شرح نہ گنجد چندان
الم و در و ظاہر گشت کہ از عاشق بمعشوق سرایت کرد۔ و معشوق را در صورت
عاشقی و ا نمود رفتہ رفتہ کار با ہمتا کشید کہ اتحاد سابق ظہور کرد و خط فاصل گاہ
گاہ بر طرت بشدن گرفت و در دے بہت این بہت کہ دوام این حال میرفت
چہ مقرر شدہ است کہ تجلی ذاتی کا لبرق الخاطف می گذرد و بقا ماند۔ آہ
ازین حد بے نہایت و الہم بے پایان۔ اے سید کسے تصور نہ کند کہ
این حوت از عالم حقیقت بہت بلکہ از عالم مجاز بہت کہ مبرا است از حقیقت
و دیگرے گمان نہ کند کہ این سخن از عالم مجاز بہت بلکہ از حقیقت کہ در پردہ
مجاز جلوہ کردہ است اے سید حقیقت عین مجاز بہت و مجاز عین حقیقت

اسے سید یک نام تو حقیقت است و نام دیگرے تو مجاز است و بندہ
 ہر نامے کہ خواہی خود را بخوان . اسے سید آدمی و پیری و فرشتہ بر تو سالیست
 اسے سید در ہمہ خود را بہ من و در خود ہمہ را و این نہ من می گویم بلکہ تو می گوئی
 و این نہ امر است و طلب بلکہ بیان است و غیر . اسے سید در دو جہان جز تو
 دیگرے نیست ہر چہ بہت توئی آسمان دہر چہ دوست و زمین دہر چہ بدست
 ہمہ طور است و ظل تو . ظاہر توئی چنانکہ باطن توئی . اسے سید را لجب آران
 وقت بعد از ظہور نسبت محبوب نسبت اتحاد غلبہ کردہ باشد و خط فاصل از
 میان بالکلیہ و بالذواہم بر طرف شدہ باشد و تو من باشی من تو . اسے سید
 بعین آن وقت آمدنی بہت چنانچہ در کلام خود کہ اصدق الکلام است در
 چندین جا خبر دادہ و مرادین شکست و چگونہ در این شک آرم کہ تصدیق
 کلام تو ایمان بہت و تکذیب آن کفر لغو ذبالہ . اسے سید چہ آفتاب و
 چہ ماہ و غیر آن فداے وجہ تست و ہمہ لہرہا و بصیرتہا فداے عین تو و ہمہ
 قدرتہاے ابدی و کارہا فداے یدر تو . و ہمہ از حال و طرت و منازل فداے
 قدم تو بحمل کہ ہر چہ بہت فداے تست . عاشق کہ انسان کامل بہت و ہمہ
 در دوست از نیک و بد ایچ چیزانصے بیرون نیست خود را با ہمہ فداے تو راستہ
 است اگر قبول اقتدازے کمال و زہے عظمت و زہے شرف . اسے سید
 در دو وصل تو می گذارم و در قرآن تو می سوزم نمی دانم چہ کنم گداختن بہ

از سوختن در و صلح تویی و بس - و چون در فرا قم منم با من تو باشی و بس بیدانه
 من باشم لے من خداوند آن حال مباد که من باشم یا من و تو با من نباشی چون من
 یا من باشم کفر بود و چون تو با من باشی ایمان بود الهی عاقبت بخیر باد - اسے سید
 معصود آلت که اگر چه چند روزے من بے تو باشم اما بعاقبت با تو باشم و
 تو باشی و من نباشم - کار ساز تویی کار من بساز - اسے سید دے محبوب جانی
 من دے سرمایہ زندگانی من - اسے غایتہ آمال و امانی من اسے دانے راز
 ہمائی اسے جان من اسے دل من اسے چشم من اسے گوش من اسے روے من
 اسے نفع من اسے دست من اسے پائے من اسے عقل من اسے تن من اسے
 گوشت من اسے پوست من اسے رگ من اسے خون من اسے ہمہ چیز من اسے
 یاد من جز تو دیگرے ندارم چه گویم چون ہمہ تویی و من کیستم و چیستم مطلب ہمین است
 کہ مرا قربان خود ساری دمیائی بجان و بصورت من بستی تا چون بخود نگرم جز ترا
 نہ بینم دهر جا باشم و دهر حال باشم تو با من باشی و بعد از تمام و کمال بر طوت
 شود - اسے سید تویی صاحب دو جهانی من تویی بہشت من رومے تست
 و لطف تو و ذریع من ختم تست و دوزی تو - دین من محبت تست و کفر من فراموشی
 تو - اگر مراد بہت داری مومن باشم و اگر مرا فراموش کنی کا زگردم - اسے سید
 پیش از آنکہ بصورت تو وجود کند تو بودی و بس چون معشوقی بے عاشقی وجود
 ندارد - و معشوق را عاشقی باید خواستی مرا کہ عاشقی تو ام ہو وجود سازی و

و ہنگامہ معشوقی خود گرم سازی، از خود عکس و ظلے و صورتے بر من انداختی و اور
 بنام من خواندی و آن عکس و ظل و صورت را کہ عن نسبت بحقیقت اگر چه غیر مستقیم
 بہ عاشقی ممتاز ساختی و در پردہ او خود عاشق شدی و خود از خود لذت گیتی و
 خود از خود در من گشتی اینست رمز عاشقی و معشوقی اے سید صاحب آن را گویند
 کہ با ہم بود و با دیگرے نہ، چون ترا از من ہرگز جدائی نیست تو صاحب من باشی و
 بندہ آن را گویند کہ در بند دیگرے نبود۔ چون من نسبت احتیاج طلبہ در بند تو
 ام و الا احاطہ ذات و صفات تو بیرون نیستم بندہ تو یا تم ہمہ بندہ تو اند کہ از
 احاطہ تو خارج نیستند۔ ممکن نیست کہ از تو جدا شوند۔ اگر چه ہا این اعتبار کہ
 ہمہ با تو اند و من با تو ام و اتم صاحبی ازین طرف نیز متصور بہت۔ اما دوام در
 اندیشہ ممکن نیست کہ معتبر بہانست مگر در دار آخرت بعضی از بعضی این جا
 مصاحب بہت کہ عاشق معشوق بہت و معشوق عاشق ہر دو یکے بہت من با تو
 یکے ام و تو با من یکے خواہ این گو خواہ تو دیگر در دار دنیا بعضی از بعضی را
 بان اقل قلیل داند۔ و نا درست این حال کسے کہ دنیا و آخرت اورا یکے بہت
 بقناع حقیقی اے سید اطلاق وجودی بشریت گشتہ بہت اللہم رزقنا
 اللہم رزقنا اللہم رزقنا اے سید صورت بشریت عجب در خواست
 ترا ہر رنگے و بوسے کہ ترا درین صورت از عالم اطلاق بشارتہا و خبر ہا بجا شوق
 میرساند از چشمہ اے تو گویم یا از ابروے تو یا از روے تو گویم یا از نوے تو گویم

یا از لب تو گویم یا از تنم تو گویم یا از خنده تو گویم یا از قامت تو گویم یا از دست
تو گویم یا از ادب تو گویم یا از دانش تو گویم اینها جهت حسیت اسرار غیبی و الوار
لاری است که در دیده عاشق هم در مجاز و هم در حقیقت هر جا بجلوه و مگر در رنگ دیگر
و بصورت دیگر ظاهر و باهر است اما عاشقی که این اسرار و این الوار دریا بد و مشاهده
کند جز من نیست و گچ است سوگند تو که منم و بس. امروز قطب دایره عشق در ترکی
نیست امروز دانی که گداست روز انزل و ابدیت و همان قطب دایره عشق
است دایره دایره حسن است و نیز همان چه عشق است حسن است و حسن و عشق دو
نام و یک ذات و یک حقیقت اند خواه ذات گوی خواه صفات. خواه حسن
گوی خواه عشق گوی جمع و فرق یکیت گاهی جمع بزبان فرق حرف زند و گاهی
فرق بزبان جمع این جافرق است که بصورت جمع برآمده خود بخود متکلم است
حاصل که لونی. اے سید که با خود تکلم به اسرار حسن و عشق می کنی، اے مشوق
دو جهانی من. اے سید معشوق لونی و دیگر نیست اے سید من
عابد تو ام و تو عابد منی من عابد تو ام و تو عابد منی. سیاسی و ستایش که ترا کنم
خود را کرده باشم که ترا جز در خود نه بینم خودی و خدائی کسیت از خود تا خدا چه
فرق است. وحدة بصورت شش مرتبه ظهور نمود. هنوز آن شش مرتبه پوشیده
است در صورت کتابت است که نمودی پیش نیست لغزم لغزم مہربان آنچه
گفتن است که لغزم مگر تو بصورت من که لونی خود را که منم می گوی عجیب عالی و

شکر و صفتی کہ ہم دونیٰ ہست و ہم بیگانگی۔ ہم بندگی ہست و ہم خدائی۔ اللہ اللہ
 سخن بسیار مستانہ میرود از نام محرم محفوظ باد۔ و اگر نیک بگری محرم کمیت کہ جز تو
 دیگرے موجود نیست توئی و بس این باد و نام ہست یکے نام ظاہر و دیگرے نام پوشیدہ
 عاشق از اسرار ہر دو واقفست۔ اما در تہ اہلہ و اعلام جز آن نام نام ظاہر
 دیگران تواند۔ آن را نیز جز عاشق نداند اندکے ازان گویم تو میدانی در تو
 و تو خواہی دانست در من اما تو جز من نیست و من جز تو نہ۔ اگر چہ امر بحقیقت
 امر بر عکس ہست کہ من تو ام و تو من۔ آہ آہ ازین بیگانگی و آشنائی، بیگانگی و دوست
 و آشنائی افز وخت اسے سید سخن دوستی کہ با من داری و سخن محبت کہ
 با تو دارم کہ مقصود حقیقی را اتحاد ہست زود تر صورت و بوجہ بخشش و از عالم
 امکان بہ وجود آرد و از قوۃ لفعول بر آرد اسے سید یادم آید ازان ذکر
 اسرار نام ظاہر اسے جان بہان از زبان بندہ خاص صاحب خود بشنوید
 و بدانید کہ اول و آخر ہست و آخر مراد اول از سیر معکوس ہست یعنی از اثر
 بہ موثر رفتن کہ ظاہر ہست و لہذا در اسم ظاہر ہست کہ مشتمل بر تمام عالم گشتہ
 تجلی اول کہ وحدت ہست یعنی ہست کہ مبداء المبادی و حقیقت الحقائق
 این معنی بفریدی اولیٰ افاضت کہ دیناچہ شیخ اکبر قطب الولائی محی الدین
 محمد بن علی العربی فرمودہ ہست مفہوم تعینات ہست و کمال در انسان کامل
 ہست کہ احاطہ را تمام گردید بحقیقت تعین بہان ہست۔ و ہم تعیناتے ہست

صورت اور ولہذا بصورت تعین نمودار گشت۔ اصول اسماء چہارہست اول و
 آخر و ظاہر و باطن، این چہارہ را اجمالہست در تفصیل اور ہم رانندہ تمام
 این جا و تکمیل این جا نمی بینی کہ عاشقان و رد کردہ اند و رسم ساختہ اند۔
 زہے بزرگی اسم ظاہر کہ شمرہ اذان گفتہ شد اگر در اسم باطن گفتہ شود عقلها
 و فہما حیران شود و دفترها باید کہ اذان اخبار تو ان کرد صورت عدد اسم
 ظاہر اینست یکتراروسی عدد و شصت و چہار اسے سید مقصود سرہست
 کہ در اظہارہست ہر کہ فہمید فہمید و ہر کہ نہ فہمید ہرگز نہ فہمید و عدد اسم باطن
 کمتر از اسم ظاہرہست اگر چہ در مراتب او زیادہہست اما زیادتی کمی این جا با ہم
 در یک پیرا ہن اند اگر گنجائش در وقت می بود از اسم از اسم باطن نیز اند کہ
 نوشتہ می شد۔ اما بیقین میدانم کہ ہم آن میسر نیست جو صاحب دو جہان را
 در پردہ دیگرے کہ دیگرے نیست و در کار خود خود فرمودہہست واللہ اعلم
 بحقیقت الحال۔ شبے در خواب دیدہ شد خواصے در دریا فرورفت بگوہرے
 رسید کہ یگانہ بود چون بہ اور رسید خود را عین آن گوہر یافت۔ این جا سمرے
 چند بمقرب نام مذکور بیاد آمد نوشتہ می شود کہ در ان مجلس السن حقیقی مقبول
 باد اسے سید شخصے سالہا در دریاے کہ لالین تار یک بود و آنجا اصلا
 چیزے نمی نمود مقام داشت یکبار شبے نورے پیدا شد کہ اذان دریا ثنا
 کنان بر آمد و سہ دریاے روشن در نظر آمد یکے بعد از دیگرے بدریا اول

درآمد و از ویدریاے دوم و از ویدریاے سوم و درین دریا مقام کرد و
 سالها درین جا بود و کارے پیش گرفت که مناسب این مقام بود بناگاه این
 دریا ہاے دیگر درہین دریا درآمدند ترتیب عکس و ہمہ را درین دریا دیدتا آنکہ
 دریاے کہ در دریاے ظلمت بود نیز ظاہر شدند و دران گم شد چنانچہ پیش ازین
 بود چون مدتے برین حال گذشت۔ یکبار حال دیگر پیش آمد و آن این است
 کہ یکبار دید کہ این ہمہ دریا ہا خشک شد ایچ ازان دریا ہا نماند و عجیب تر آنکہ
 نہ دریا نمودار بود نہ خشکی و نہ نور و ظلمت نہ چیزے کہ سوائے نور و ظلمت است
 بلکہ ایچ نہ بود و این شخص ہم نہ بود۔ بعد ازان سالها خود را دید چہ می بیند کہ
 خود عین دریا است و دریا ہمہ نمودار اوست و بمثال او بعد ازان درین دریا ہا
 زنان صاحب جمال و حسن نمودار شدند و مرزن صاحب حسنی می آمد و باین
 شخص مرادی بر آورد و در یک لمحہ ازان شخص و ازان زنان فرزندان ظهور و
 تولدی کردند۔ در ہر لمحہ چندین ہزار فرزند از ہر زن ازین زنان چندین ہزار
 ہزار در ہزار دریا بودند متولد شدن گرفت و از ہر فرزند ان فرزندان دیگر
 و گاہے ازان نسلے شود کہ آن شخص را با ہمہ فرزندان و زنان فرورد
 و در خود سازد و باز از خود بیرون اندازد و این معاملہ ابدست و ہر لحظہ
 قیامتے است قائم و حشریت ظاہر۔ اے سید شخصے بود اتفاقاً از شہر
 بروستا آمد۔ در روستا مردم عجیب دید کہ سوم ایشان اصلاً بر سوم شہرے

نمی ماند چنانچه در ایام شادی گریه کنند و در ایام غم شادی. مثلاً وقتیکه
 کسی بگرد شادی بسیار کنند و وقتیکه کسی از بیماری خلاص گردد و شفایابد
 چندان ماتم کنند که در بیان نیاید همچنین سر او بل در سر پوشند و دستار را
 بر پا بچپیده در مجاهده یا یکدیگر بجای دعا دشنام گویند و بجای دشنام
 دعای برین قیاس همه کاهای ایشان بر عکس معقول باشد خنده های
 بے تقریر در میان ایشان بسیار بود. سوداگری ایشان بسیار بود. سوداگری
 ایشان چندان باشد چون اهل مال را بر باد دهند یا در زیان اندانند گمان
 کنند که ما سوداگریم و به آن افتخار و ابراهنج کنند و بجای خاموش بودن
 حرف زنند و بجای حرف زدن خاموش مانند غوغا کنند آن شخص چون به اینجا
 رسید و احوال و اوضاع آنها دید عجب حالے اورا پیش آمد و چاره ندید
 غیر ازین که بشهر رجوع نمایند. چون خواست که رجوع کند آن مردم هجوم کردند
 که ما ترا مرشد و هادی خود میدانیم البته نمی گذاریم که آنجا بروی. و گفت
 که این چگونه بود که مراد دست دارید و خلافت من کنید. آنها گفتند که ما درین
 کار بے اختیاریم هم تو صلاح کار و حال مانگونی آن شخص گفت بهتر آن است
 که ما بسوزید و خاکستر ما بکنید و آن چنان کردند چون برین وصیت عمل
 کردند هم آن شخص بوطن خود که شهر بود رسید و هم ایشان اذا وضعت غراب
 خود خلاص شدند و صفتها سے نیک در ایشان پیدا شد بخصوص شخصی

کہ خاکستر دل اور توردہ بود و سے بجایے او خلیفہ شد وہاں حال کہ او داشت
 در وہویدا گشت و بے تکلف خود را ہمان شخص دید و یقین دریافت کہ وطن من
 شہر است و من در روستا غریب مسافر م و از و سے دیگران ازان دیگرے
 بہم رسید و یحییٰ میر و دتا می رود۔ بفہم اگر دانائے حقیقی۔ اسے سید
 وائے محبوب جانی من، این اسما از تست و اسما ہمہ توئی بلکہ این اسما صین
 تست نہ لذت و چون صفت عشق ظہور نماید چندان حقائق و معانی ظاہر گردد کہ
 بعد ہزار جلد نہ بخند۔ اما فرصت کو کہ اندکے ازان نوشتہ آید و عشق مرتبہ
 وحدت است و معشوق مرتبہ و یوب و عاشق مرتبہ امکان۔ اول عاشق
 بمعشوق پیوند و بعد ازان معشوق بعشق یکے گردد و نہ عاشق ماند و نہ
 معشوق بلکہ عشق بود و پس کہ ہم معشوق است و ہم عاشق۔ طریق سلوک
 این است بقدم جذبہ در ان رفتہ شود۔ اسے سید وائے طالب حق
 اگر میخواہی کہ حق برسی باید کہ دو چیز اختیار کنی یکے محبت بمرشد پیر خود۔ و
 مرشد پیر نہ آنست کہ با و رسم مریدی اختیار کند و گویند من مرید او شدم
 و او پیر من است۔ و در مردم این حرف شایع است۔ پیر ہمان است کہ اوراد
 کہ محبوب است و محبت با و درست کند۔ و اوراد و جہان وسیلہ در گاہ حق
 سازند و دل را بہ او ارتباط کلی واقع شود۔ و ہر چہ او گوید بکنند و بر خلاف او
 نرود۔ و چون این معنی حاصل شود نسبت پیری و مریدی راست گردد و احتیاج

پہرہ دیگر نماز دوم آنکہ ہمیشہ بیاد خدا پاشی۔ و یاد خدا آنست کہ
 ہمیشہ در دل این معنی داری کہ غیر خدا هیچ چیز نیست ہرچہ هست ظہور است
 بلکہ عین خود اوست و لہذا دست و پون این خیال ہمیشہ در دل باشد
 امید است کہ کجی برسی و باین یاد ہرچہ فرمودہ است کند و از نا فرمودہ
 پرہیز نماید و انکار از میان بردارد و صفات ذمیرہ لصفات حمیدہ بدل
 کند اسے دوست کار من این است غیر ازین ہمہ هیچ۔

تمام شد رسالہ پر تو عشق

قیمت رسائل ستہ ضروریہ کار اندھ صوابت فیہ

(کتابخانہ رقم حکیم ذوقی معطلانی)

رسالہ در ذکر نشینہ مجددیہ

از حضرت شاہ غلام علی دہلوی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بدانکہ در صحبت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم معرفت و محبت و مرتبہ و احسان
 اِنَّا تَعْبُدُ رَبَّنَا كَمَا نَبْذُكَ قَرَاءَةُ اصْحَابِ كَرَامٍ بِإِذْنِ اللّٰهِ تَعَالٰی اَعْتَمَدٌ حَاصِلٌ بُوَد۔
 و محبت و ربک خط نفس و تصفیہ لہامی نمود۔ بعد زمان نبوت صوفیہ رحمتہ اللہ علیہ
 التواضع و کار و مراقبات برائے حصول این درجات مقرر کرده اند پس بعد عقیدہ صحیح
 اہل سنت و جماعت و علم ضروری فقہ اختیار طریقہ صوفیہ لازم است کہ زمین صحبت
 ایہنا لطائف جاری می گردد و حالات احسان بر باطن وارد می شود۔ بدانند کہ دل
 بے ذکر کثیر نمی کشاید محبت و معرفت و قرب رومی نماید۔ پس طالبان دہم مردم
 و دہم وقت فرض و واجب است کہ یا در حق سبحانہ کنند۔ طریق ذکر این است کہ
 اول بست و پیچیدار استغفار بکنند، باز فاتحہ بار و ارحمہ علیہ پیران بخوانند بعد التجا
 کنند کہ الہی آن فیضی کہ این اکابر اعطا کرده این بندہ عالم خردانیز کرامت فرما۔
 باز توجہ بدل کند و صورت بر شد و بروے دل دارد و زبان را بکام چسپاند
 تا حرکت نکند۔ زبان خیال بگوید اللہ اللہ۔ گویا این لفظ اللہ در دل آمدہ است

مفهوم این اسم مبارک که ذاتی است بے یون بصفاات کامله موصوف
منزه از نقصانها در لحاظ دارد۔ و دل را از خواطر نگاہدارد و تصور مرشد
برائے نگاہ داشتن دل از خطرات بسیار مفید است بعد چند بار ذکر بگوید
اے خدا قربانِ اعمانت نوم از چہ احسانت قریابت نوم
مقصود من تویی محبت و معرفت خود ده تا کیفیت و جمعیت و علاوت دست
دید۔ محل لطیفه دل زیر پستان چپ است مائل به پهلوی فاصله دو انگشت
باز ذکر بطیفه روح نماید که محل آن زیر پستان راست محاذی پستان است
بفاصله دو انگشت باز از لطیفه سینه که محل آن برابر پستان چپ است فاصله
دو انگشت بطرف درون سینه۔ باز از لطیفه نخفی که محل آن برابر پستان راست
است بفاصله دو انگشت بطرف درون سینه۔ باز از لطیفه اخفی که محل
آن در وسط سینه است ذکر اسم ذات نموده باشند۔ هر گاه که کیفیت محل
شود آن را نگاہدارد و اگر زائل شود باز ذکر کند تا که کیفیت دائم و لازم باطن
گردد۔ دوم طریقه ذکر نفی و اثبات این است زبان بکام چسپاند نفس را
زیر نای بند نماید و بزبان خیال لا یلاز زیر نای تا بیشانی رساند و الله
را بر دوش راست آورده یا الله را بر دل ضرب نماید بطوری که
گذر آن بر لطافت سائر باشد بالحاظ این معنی که نسبت هیچ مقصود بجز ذات
پاک و در گذارستن نفس بگوید محمد رسول الله بدل در گفتن ذکر اگر است

عذوق نماید اولی باشد - در بند کردن نفس اگر بسیار کند خفقان می شود
 نفس تنگی نه کند، توجه بذات مقدس جامع صفات کامله منزه از نقصانات
 ضرورت مگر یک وقت ذکر اسم ذات کرده باشد و یک وقت نفی و
 اثبات - و نفی و اثبات بی حس نیز مفید است حس شرط نیست -

هرگاه جمعیت قلبی و توجه و حضور تا چهار گمراهی برسد مراقبه جمعیت
 نماید وَهُوَ مَعَكُمْ أَيَّمَا كُنْتُمْ. معیت حضرت حق سبحانه در لحاظ
 داشته ذکر بکند - ذکر تملیل بزبان متوجه بقلب و توجه بحق سبحانه بطحاظ
 معنی بسیار فائده دارد و آنچه گفته شد طریق ذکر است - و تصور مرشد را
 در نظر داشتن ذکر را بطه گویند محض توجه بقلب و انتظار نفس از مبدأ
 قیاض بخودن مراقبه است. ازین هر سه طریق با نچه کیفیت و حالات حضور
 یابد معمول دارد تا بسیر معیت و توحید و استغراق و جذبات و واردات
 برسد - بعد این چنین احوال مراقبات بسیار است و آن مراقبات کثیره
 در طریق حضرت مجدد می نمایند - اللہ تعالیٰ هر که را خواهد موهبت فرماید
 و توجه مرشد را داخل است در حصول کمالات - توجه بحضرت ذات شریف
 و ذکر خفیه معمول ساختن و اعمال نیک بجا آوردن تہجد و اشراق و چاشت
 و اوایل و تلاوت و درود و استغفار و کلمات طلیبات این است
 طریقہ دوستان خدا - صبر و قناعت و توکل و رضا و تسلیم و واقعات را

از تقدیر و السنه بر قضا چون و چرانه کردن این است حاصل طریقه -

ع تیار کرلخواهد مملیش بکره باشد

بیر توحید که بکثره ذکر و غلبه صحبت و ریاضت و عبادت حاصل شود

معتبر است و شریعت آن را نیز قبول می کند و به محض وهم و خیال و از کتاب

بدعتها و خلافت شرع بمراقبه همراست گمان توحید بستن از کفر است -

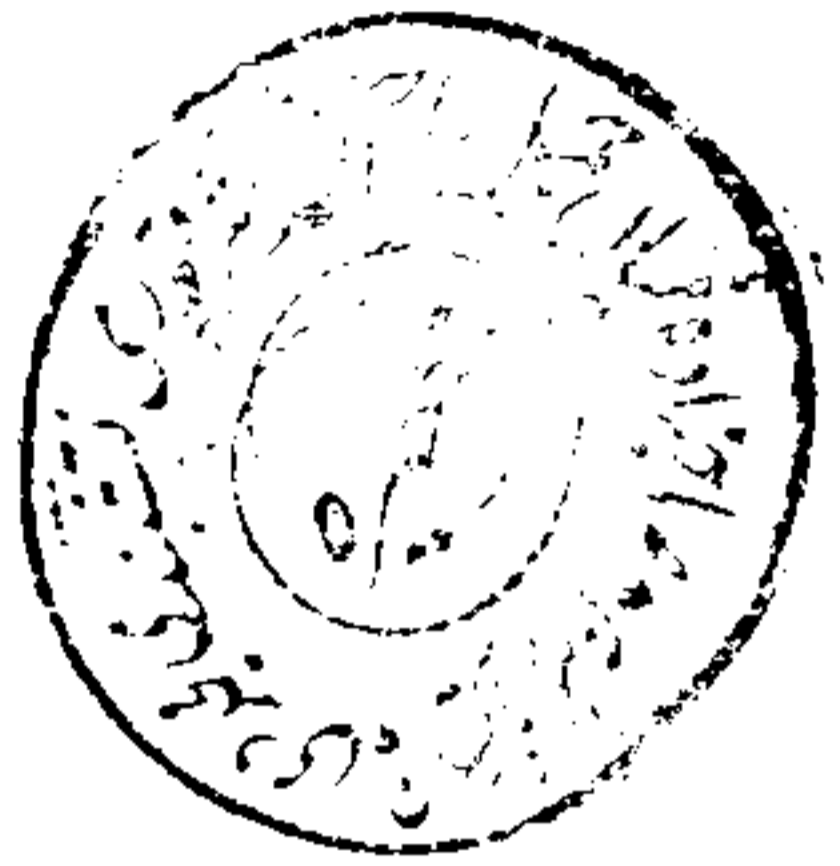
اضاعت نماز ترک قومه و عیسه طمانیت و اعتدال و اختیار بدعتها

لذین محمدی نیست صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم توفیق کمال متابعت حضرت

مصطفیٰ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ظاهراً و باطناً روزی باد !

تمام شد رساله در ذکر نقشبندیه مجددیه

(کتابخانه باقریه حکیم ذوق مصطفائی)

۱۰۰

۴۵۰

رسائل مشائخ تفسیر

بنا بر مشہور تفسیر

